

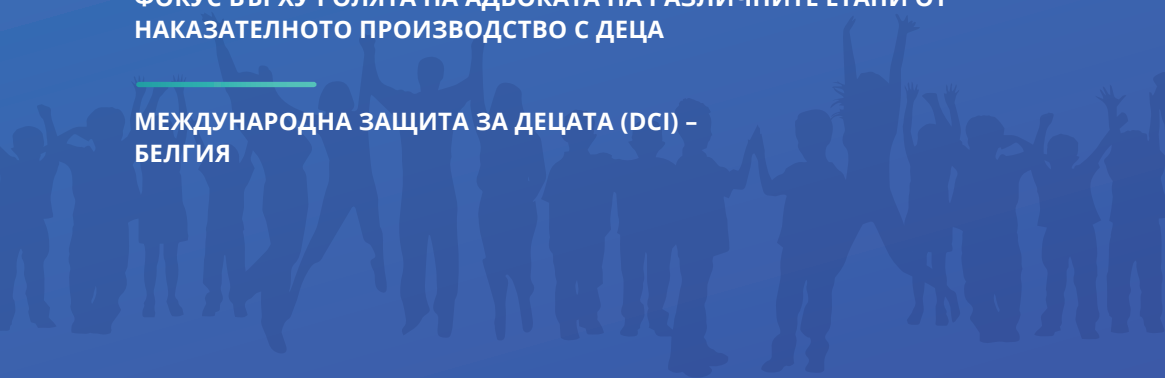

РЪКОВОДСТВО ЗА ДЪРЖАВИТЕ- ЧЛЕНКИ НА ЕС

Как да гарантираме правата на децата в конфликт със закона?

ФОКУС ВЪРХУ РОЛЯТА НА АДВОКАТА НА РАЗЛИЧНИТЕ ЕТАПИ ОТ
НАКАЗАТЕЛНОТО ПРОИЗВОДСТВО С ДЕЦА

МЕЖДУНАРОДНА ЗАЩИТА ЗА ДЕЦАТА (DCI) –
БЕЛГИЯ

ПРОЕКТ „МОЯТ АДВОКАТ, МОИТЕ ПРАВА: УКРЕПВАНЕ ПРАВАТА НА ДЕЦАТА В НАКАЗАТЕЛНОТО ПРОИЗВОДСТВО В ЕС“

J1CC/AG/PROC/8618)
СЕПТЕМВРИ 2016 Г. – АВГУСТ 2018 Г.

КООРДИНАТОР:

Международна защита за децата (DCI) – **Белгия**

ПАРТНЬОРИ:

Детски кръг (**Белгия**), Български хелзинкски комитет (**България**), Детска юридическа клиника на Университетския колеж Корк (**Ирландия**), Международна защита за децата (**Италия**), Хелзинкска фондация за правата на човека (**Полша**), Международна защита за децата (**Нидерландия**).

АСОЦИИРАНИ ПАРТНЬОРИ:

DLA Piper (адвокатска кантора, секция Pro Bono Europe), Европейска програма за обучение по правата на човека за правни специалисти (**Програма HELP на Съвета на Европа**), Европейска асоциация на адвокати по наказателни дела (**ЕСВА**).

ЕКСПЕРТИ:

Тиери Моро (**Белгия**), Ерик Ван дер Муселе (**Белгия**), Анна Д. Томаши (**Швейцария**), Тон Лийфард (**Нидерландия**), Шонин Лам (**Великобритания**).

КОНСУЛТАТИВЕН СЪВЕТ:

Вики Де Сутер (представител на **белгийското Министерство на правосъдието**), Мирена Петкова Ценова (представител на **българското Министерство на правосъдието**), Найъл Нолан (адвокат в **Ирландия**), Антония Бианко (представител на **италианското Министерство на правосъдието**), Миколай Павляк (представител на **полското Министерство на правосъдието**).

ЧЛЕНОВЕ НА МЕЖДУНАРОДНА ЗАЩИТА ЗА ДЕЦАТА (DCI) – ЕКИП НА БЕЛГИЯ

Беноа Ван Кейрсбилк (Директор), Марине Браун (координатор на проекта – експерт по детско правосъдие), Миа Мали (помощник по детско правосъдие), Орели Карре (служител по проекта), Жулиан Лафиньор (служител в адвокатската кантора), Джералдин Матьо (изследовател), както и Тимъти Гийненс, Симон Мале, Флоренс Буртон и Луи Триаил.

www.mylawyermyrights.eu

РЪКОВОДСТВО ЗА ДЪРЖАВИТЕ- ЧЛЕНКИ НА ЕС

Как да гарантираме правата на децата в конфликт със закона?

ФОКУС ВЪРХУ РОЛЯТА НА АДВОКАТА НА РАЗЛИЧНИТЕ ЕТАПИ ОТ
НАКАЗАТЕЛНОТО ПРОИЗВОДСТВО С ДЕЦА

МЕЖДУНАРОДНА ЗАЩИТА ЗА ДЕЦАТА (ДСІ) -
БЕЛГИЯ

Автори и проект

Това ръководство беше изготвено от **Марине Браун**, експерт по детско правосъдие, която е и координатор на проекта „Моят адвокат, моите права“ и **Миа Мали**, помощник по детско правосъдие, под ръководството на **Беноа Ван Кейрсбилк**, директор на Международна защита за децата (DCI)-Белгия и бивш президент на DCI-International. Членовете на екипа на DCI-Белгия също значително допринесоха за разработването и изготвянето на настоящото ръководство, по-специално **Орели Карре и Жулиан Лафиньор**. Разработването на това ръководство беше подкрепено от експертния опит на десетте партньори и асоциирани партньори от цяла Европа, както и от петимата експерти по проекта „Моят адвокат, моите права“, финансиран от ЕС.

Международна защита за децата (DCI) – Белгия е водещият партньор по този проект. Целта на работата на DCI-Белгия е да защитава и отстоява правата на децата в Белгия, както и в други страни. DCI-Белгия е част от DCI Worldwide Movement (Световно движение за международна защита на децата), състоящо се от мрежа от 38 национални секции и други асоциирани членове, намиращи се по целия свят. Основната дейност на DCI включва: обучение, образование и повишаване на информираността; предприемане на действия при

нарушаване правата на детето и осигуряване на надзор и мониторинг на зачитането на основните права на децата в Белгия. Основните сфери на интервенция са: детско правосъдие и достъп на децата до правосъдие; лишаване от свобода на деца; правата на деца в движение; правото на децата на участие и на свобода на изразяване.

Това ръководство е един от основните резултати от проекта **„Моят адвокат, моите права“** (MLMR).

Въпреки че правото на законно представителство на деца, заподозрени или обвиняеми по наказателни дела, е трайно регламентирано от международни, регионални и национални актове, на практика то често се прилага неравномерно от държавите-членки на ЕС или изобщо не е гарантирано. Това представлява сериозно препятствие в упражняването правото на защита в производства за непълнолетни и е заплаха за реализирането на всичките други процесуални права на децата. Дете, което е в конфликт със закона, следва да бъде защитавано от специализиран адвокат. Специализираният адвокат играе решаваща роля в гарантирането и спазването на принципите на справедливия процес, при предприемане от съдията на специфични мерки и в крайна сметка в до-

принасянето за способността на детето да се реинтегрира и реабилитира в обществото след производството.

Проектът „Моят адвокат, моите права“ има за цел **(1)** да отстоява пълно и правилно прилагане на правото на ЕС и да подкрепи държавите-членки на ЕС по-специално при прилагането на директивите на ЕС относно процесуалните права на заподозрени или обвиняеми лица в наказателното производство, като се обърне специално внимание на правото на детето да има достъп до и защита от адвокат; **(2)** да се застъпи за създаването на национални структури, които да се специализират в безплатна правна помощ за деца в съответствие с директивите на ЕС, Конвенцията за правата на детето (КПДООН), Насоките на Комитета на министрите към Съвета на Европа относно правосъдие, съобразено с интересите на детето (CoE Guidelines on CFJ) и всички други подходящи документи, посочени в настоящото ръководство и да се подпомогнат държавите-членки на ЕС при създаването на тези структури; **(3)** да предостави на адвокатите за деца информация и практически средства за тяхната роля, необходимото основно обучение и всички условия за осигуряване на ефективно право за защита на деца, заподозрени или обвиняеми в нарушение на

наказателния закон¹. Това ръководство е посветено по-специално на първата и втората цел на проекта. Всички резултати от проекта са на разположение в базата данни, достъпна чрез уебсайт, посветен на него:

<http://www.mylawyermyrights.eu>.

¹ За тази цел е публикуван Практически наръчник за адвокати за деца „Как да защитаваме дете в конфликт със закона?“ като друг основен резултат от проекта MLMR, който помага на адвокатата да защитава ефективно заподозрени или обвиняеми деца. □

СЪБИРАНЕ НА ДАННИ И ОБХВАТ

Това ръководство се базира на информация, събрана като част от национални изследвания, проведени в рамките на проекта „Моят адвокат, моите права“, използвайки обща методология, разработена и подготвена през октомври 2016 г. със съдействието на всички партньори и експерти по проекта. По-специално ние разчитаме на 6 изследвания на терен в Белгия, България, Ирландия, Италия, Нидерландия и Полша и 12 настолни проучвания в Австрия, Англия и Уелс, Германия, Испания, Люксембург, Португалия, Румъния, Словакия, Унгария, Финландия, Франция и Швеция. Осемнадесетте национални доклада и националните прегледи, които ги обобщават, са публикувани и са достъпни на нашия уебсайт.

Националните доклади накратко описват системите за детско правосъдие в няколко европейски държави, проверяват транспонирането, изпълнението и прилагането (предвид характера на системата за детско правосъдие) на пакета от европейски директиви за справедлив съдебен процес² и анализират дали има специализирани адвокати за деца на национално или местно ниво, каква е тяхната роля и как работят те на практика.

² Директиви 2010/64/ЕС, 2012/13/ЕС, 2013/48/ЕС, 2016/800/ЕС и 2016/1919/ЕС.

Всички настолни и теренни проучвания бяха проведени с оглед:

- да се изследва ролята, мандата и обучението на адвокати, защитаващи деца в конфликт със закона, така че да могат да се направят подобрения по отношение на тяхното положение (виж Практически наръчник за адвокати „Как да защитаваме дете в конфликт със закона?“);
- да се провери транспонирането и прилагането на набор от европейски директиви относно правата на справедлив съдебен процес, гарантиращи процесуалните права на дадено лице,³ когато е заподозряно или обвиняемо в наказателно производство: правото да получава информация относно неговите права, правото да получава устни и писмени преводи на разбираем за него език, правото на достъп до адвокат, правото на помощ от адвокат и правото на правна помощ.

³ В това ръководство лицата са наричани „той“ или „него“ за олекотяване на изказа, но при използването им следва да се разбира, че означават и „тя“ и „нея“.

Шестте теренни проучвания имат два основни елемента:

мненията на 77 професионалисти в сферата на детското правосъдие: в това число 36 адвокати за деца, съдии (по детско правосъдие), прокурори (по детско правосъдие), съдебни служители (по детско правосъдие), психолози, социални работници, преводачи и полицейски служители, бяха събрани чрез полуструктурирани интервюта или фокус групи.

мненията на 55 деца в конфликт със закона за техния опит в наказателни производства и с техните адвокати бяха събрани чрез полуструктурирани интервюта или фокус групи.

Тази работа включи подготвителна фаза, извършена през октомври 2016 г. Тя обхваща проучване на изискванията за провеждане на интервюта с деца; идентифициране на подходящи и различни канали за достигане до и контакт с децата; и разработване на методология⁴ за интервюиране на деца. За интервютата се следваше методология с отворени и потенциални последващи въпроси, както и се използваха материали, обясняващи проекта на интервюираните по начин, разбираем за децата. Методологи-

ята бе базирана на основните принципи и общите елементи на Насоките на Съвета на Европа за правосъдие, съобразено с интересите на децата (CoE Guidelines on CFJ).

В допълнение към това бе създаден **и видеоклип за повишаване на информираността**, базиран на интервютата с децата, взети по време на изследователската фаза. Видеоето е насочено към всички специалисти по детско правосъдие: адвокати, съдии, прокурори, полицейски служители, социални работници и други, работещи с деца в конфликт със закона, за да се повиши тяхната информираност относно важността на зачитането на правото на детето на обучен адвокат на всеки етап от производството.

⁴ Това включваше процедурни и етични съображения при провеждане на изследвания с деца като защита, съгласие, защита на данните, конфиденциалност и т.н.

БЛАГОДАРНОСТИ

Авторите искат да благодарят на партньорите, асоциираните партньори и експертите по проекта „Моят адвокат, моите права“ за изключително ценния им принос в подготовката, коментирането и редактирането на този Наръчник. Особено високо оценяваме ангажимента и усилията, както и гъвкавостта на всички участници.

Благодарим също на основния източник на финансиране на този проект – Европейския съюз, както и съфинансиращата организация – La Fédération Wallonie-Bruxelles (Белгия), без които този проект не би бил възможен.

Освен това, искаме да благодарим на партньорите като програмата HELP на Съвета на Европа, Европейската асоциация на адвокатите по наказателни дела (ЕСВА) и адвокатската кантора DLA-Piper за доброволното им участие в проекта, както и на национални и местни адвокатски асоциации, юристи, съдии, неправителствени организации, експерти, изследователи и други ключови участници, които предоставиха своята подкрепа в изследванията и работата, извършена в рамките на този проект.

Специално благодарим на Диъдри Келехер за коректурата на това ръководство.

Звеното Pro-bono Europe на DLA-Piper координира 12-те настолни проучвания, проведени от техни партньорски офиси на национално ниво. Искаме да изкажем специална благодарност на 12-те национални екипа и на доброволческия координационен екип за личния им принос при организирането на изследването, събирането на данни на национално ниво и приноса им към националните доклади.

Искаме да благодарим на всички деца, които се съгласиха да бъдат интервюирани като част от този проект, като споделиха опита си относно техния адвокат(и) (когато са имали един или повече) и процесуалните си права, докато са участвали в наказателно производство.

И накрая, особено специално и искрено благодарим на целия екип и стажанти от DCI-Белгия за тяхната работа, всеотдайност и безкрайна посветеност през последните две години в реализирането на този проект.

ПРЕДГОВОР

Няма сфера, в която нуждата от справедливост да е по-силна от тази в детското правосъдие. Неадекватни реакции, неподходящи за деца в конфликт със закона, могат да навредят на тяхното бъдеще, понякога завинаги и дори допълнително да допринесат за несигурност. Изгубени животи, срам за обществото. Залозите са фундаментални и отговорността на вземащите решения е огромна. И все пак парадоксално е, че детското правосъдие често е пренебрегвано, ако не и забравяно.

Деца и юноши в конфликт със закона

В продължение на години различни международни и европейски текстове (задължителни правни актове (*hard law*), незадължителни правни актове (*soft law*)) наблюдават върху един и същ проблем – децата, които са в контакт с наказателната система, са в уязвимо положение и имат правото да бъдат защитени от държавата. Нарушаването на техните човешки права не е мит, а реалност, както съм имал възможност да наблюдавам (твърде) многото случаи, достигнали до Европейския съд по правата на човека, които разкриват непоносими и нетърпими ситуации. Да, има деца, които слагат край на живота си в затвора,⁵ които умират по време на задържане-

то им⁶ или които са подложени на толкова лошо отношение, че понякога се квалифицира като изтезание.⁷ Дори шамарите, ударени от полицейски служител на дете, което е изцяло под негов контрол, представляват нарушение на човешкото достойнство и могат да породят чувство за произвол, несправедливост и безсилие.⁸

В едно демократично общество малтретирането никога не е адекватен отговор на трудностите, които са реални и не трябва да бъдат омаловажавани, когато властите се изправят пред тях. В това отношение повече не може да се пренебрегва положението на задържани момичета.⁹ Самите условия на задържане често достигат тежестта на прага, залегнал в член 3 от Европейската конвенция за правата на човека.¹⁰ Що се отнася до самия принцип на лишаване от свобода и на задържане на деца, границите на „образователния надзор“ следва да бъдат обект на изключителна бдителност, доколкото съществува риск от бездействие в сегашния климат на сигурност.¹¹

⁶ ЕСПЧ, 9 октомври 2012 г., *Çoşelav c/y* Турция.

⁷ ЕСПЧ, 3 юни 2004 г., *Bati and Others c/y* Турция.

⁸ ЕСПЧ (ГК), 28 септември 2015 г., *Bouyid c/y* Белгия

⁹ ЕСПЧ, 1 февруари 2011 г., *Yazgüel Yılmaz c/y* Турция.

¹⁰ ЕСПЧ, 3 март 2011 г., *Kuprtsov and Kuprtsova c/y* Русия.

¹¹ ЕСПЧ (ГК), 23 март 2016 г., *Blokhin c/y* Русия.

⁵ ЕСПЧ, 13 юни 2002 г., *Ангелова c/y* България

Права на децата

Във всички тези съвсем реални случаи се явява една същностна необходимост: да се гарантират правата на децата отново и отново, и винаги повече. В допълнение към факта, че децата имат достъп до правата и свободите, гарантирани „на всички“ от член 1 от Европейската конвенция за правата на човека, член 24 от Хартата на основните права на Европейския съюз е забележителна разпоредба с това, че изрично признава правата на децата. Всъщност става въпрос за „основни“ права, което означава, че тези права са във връзка със самите основи на демокрацията и върховенството на закона. Хартата на основните права се превърна в „компас за всички политики, решавани на равнище ЕС“ и придоби пълна правнообвързваща сила с влизането в сила на Договора от Лисабон на 1 декември 2009 г. Нейното инкорпориране в Договорите е значителна стъпка в развитието на конституционния ред на Европейския съюз.

Независимо от това сега е спешно тези права да станат „практически и ефективни“, а не „теоретични или илюзорни“, както Европейският съд по правата на човека продължава да повтаря. За децата вече не са достатъчни декларации, те се нуждаят от действия.

В областта на детското правосъдие исканията за справедлив процес са в центъра на дебата. Децата имат право на съдебно решение,¹² постановено от независим и безпристрастен съд¹³ в разумен срок. Те имат право на презумпцията за невиновност и на всички процесуални гаранции. Правото на защита от началото на производството и

на всички етапи от едно съдебно дело с непълнолетни е съществена част от схемата.¹⁴ В противовес на това практиката да се разпитва и да се държи дете в даден контекст без процесуални гаранции, включително липса на законно представителство, се счита за нечовешко и унизително отношение.¹⁵ Ролята на адвоката, свободен и независим, е по-необходима от всякога, защото той или тя са отговорни за отношението на доверие и за поверителността в интерес на младия участник в съдебния процес и на правосъдието. В едно демократично общество адвокатите са първата и последна защитна стена срещу произвол.

Към европейски модел

В този контекст ценен инструмент е Директива 2016/800/ЕС на Европейския парламент и на Съвета на Европейския съюз от 11 май 2016 г. относно процесуалните гаранции за децата, които са заподозрени или обвиняеми в рамките на наказателното производство. Тя одобрява и разработва съответните европейски и международни стандарти и принципи, по-специално: детско правосъдие без ретроактивно действие; правото на изслушване; правото на ефективно участие в производството; бърза и пряка правна помощ; безплатна помощ от преводач; пълно зачитане на неприкосновеността на личния живот. Това не са просто наказателноправни, а конституционни гаранции. Директива 2016/800/ЕС е важна и значима, тъй като тя предлага общ европейски модел за справедлив съдебен процес за деца в конфликт със закона

Ако искаме да погледнем „сериозно“ на правата на децата, задължително е държавите-член-

¹² ЕСПЧ, 30 юни 2015 г., *Grabowski c/у Полша*.

¹³ ЕСПЧ, 2 март 2010 г., *Adamkiewicz c/у Полша*.

¹⁴ ЕСПЧ (ГК), 27 ноември 2008 г., *Salduz c/у Турция*.

¹⁵ ЕСПЧ, 3 февруари 2011 г., *Dushka c/у Украйна*.

ки на ЕС да транспонират и прилагат директивите.¹⁶ В това отношение интересът и добавената стойност на това отлично ръководство е да предостави насоки на държавите-членки за изпълнение на техните правни задължения, включващо и някои препоръки за преодоляване на общи недостатъци и пречки.

Нови хоризонти

Така възниква един последен въпрос, който е и може би най-важен. Всъщност детското правосъдие трябва да отговаря на изискванията на основните права, да бъде съобразено с нуждите на децата и пропорционално както на обстоятелствата, така и на престъплението. И все пак е необходимо да отидем по-далеч, защото правата са необходимо, но недостатъчно условие. В исторически план можем да отбележим, че много често детското правосъдие е проправило пътя към нови хоризонти. Днес, ако „висшите интереси“ на дете, което е в конфликт със закона, страдат от неизбежните негативни последици от наказващия и репресивен отговор, не са ли точно правата на човека, които са предназначени да предложат защита? Но откъде идва точно тази странна нужда от наказание в нашето общество? Като „наследство на съвременността“ ние интегрирахме наказателното мислене, сякаш то беше очевидно и издигнахме идеята за наказание на такъв пиедестал,¹⁷ че сега е трудно да видим отвъд него. Истинското правосъдие в интерес на децата трябва да предложи нещо друго.

¹⁶ Партньорите и експертите на проекта са съгласни с това твърдение и следователно в разделите на това ръководство се реферира към „Препоръки и ключови насоки за изпълнение“. □

¹⁷ Виж А. П. Пирес (A. P. Pires), Някои пречки за промяна в наказателното право (*Quelques obstacles à une mutation du droit pénal*), Общ правен преглед (*Revue générale de droit*) – R.G.D., 1995 г., стр. 145.

Трябва спешно да намерим други начини за разрешаване на конфликти, за да не допуснем децата да навлизат в порочната спирала на наказателната намеса. Не става въпрос само за по-добро наказателно правосъдие; трябва преди всичко да имаме нещо по-добро, нещо по-хуманно и по-интелигентно.¹⁸ И това „нещо“ отдавна ни е известно: то е отхвърляне на задържането и използване на другите съществуващи мерки, изискващи реинтегриране на децата, което да им даде възможност да участват в обществения живот такъв, какъвто е, да благоприятстват образованието за всички и да предлагат бъдещи перспективи за деца в конфликт със закона. Както Адолф Принс е написал преди повече от век, децата, които са в конфликт със закона, не зачитат собственост или живот, доколкото нито животът, нито собствеността имат реална стойност за тях.¹⁹ Днес смятам, че завръщането на репресията в най-тежките им форми, сякаш то би предложило отговор на идеята за справедливост, не е само регресия, а и илюзия. Това е задънена улица, която ще допринесе за насилие, вместо да го успокои. Всички ние сме отговорни, индивидуално и колективно, за последствията, които това ще има върху бъдещите поколения.

Франсоаз ТУЛКЕНС
Бивша заместник-председателка
на Европейския
съд по правата на човека (ЕСПЧ)

¹⁸ Пак там, стр. 135.

¹⁹ А. Принс, „Наказание и репресия“ (A. Prins, *Criminalité et répression*). Essai de science pénale, Париж/Брюксел, Guillaumin et Cie Editeurs/Librairie européenne C. Mucquart, 1886 г., стр. 15.

СЪДЪРЖАНИЕ

АВТОРИ И ПРОЕКТ	4
СЪБИРАНЕ НА ДАННИ И ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКА ДЕЙНОСТ	6
БЛАГОДАРНОСТИ	8
ПРЕДГОВОР	9
СЪКРАЩЕНИЯ	15
РЕЧНИК	18
ВЪВЕДЕНИЕ	19
За кого е това ръководство?	20
Цели на ръководството	20
<hr/>	
А. ОСНОВНИ ПОНЯТИЯ	24
1. КОЙ Е ДЕТЕ?	24
2. КОЕ Е ДЕТЕ В КОНФЛИКТ СЪС ЗАКОНА?	25
3. КАКВА Е МИНИМАЛНАТА ВЪЗРАСТ ЗА НАКАЗАТЕЛНА ОТГОВОРНОСТ?	26
3.1 <i>КОЙ Е ДЕТЕ?</i>	26
3.2 <i>Кое дете е в конфликт със закона?</i>	27
3.3 <i>Каква е минималната възраст за наказателна отговорност?</i>	28
3.4 <i>Какво представлява система за детско правосъдие, съобразена с интересите на децата, и какви са нейните основни принципи?</i>	28
4. ПРИНЦИПИ НА ООН: ЧЕТИРИТЕ ОБЩИ ПРИНЦИПА НА КПДООН И ОСНОВНИТЕ ПРИНЦИПИ НА ДЕТСКОТО ПРАВОСЪДИЕ	30
4.1 <i>Принципи на СЕ: Насоки за правосъдие, съобразено с интересите на детето</i>	30
4.2 <i>Принципи на правосъдието, съобразено с интересите на детето в законодателството на ЕС</i>	40
<hr/>	
В. ЗАДЪЛЖЕНИЯ НА ДЪРЖАВИТЕ-ЧЛЕНКИ НА ЕС ОТНОСНО ПРАВАТА НА ДЕЦАТА	43
1. КАКВА Е МЕЖДУНАРОДНАТА И РЕГИОНАЛНАТА ПРАВНА РАМКА?	42
1.1 На международно равнище	42
<i>a. Задължителни актове (Hard Law)</i>	42
<i>b. Незадължителни актове (Soft law)</i>	44

1.2 На регионално равнище	45
Съвет на Европа	45
<i>a. Задължителни актове (Hard law)</i>	45
<i>b. Незадължителни актове (Soft law)</i>	45
<i>c. Европейски съд по правата на човека (ЕСПЧ): съдебна практика</i>	45
Европейски съюз	46
<i>a. Задължителни актове (Hard law)</i>	46
<i>b. Незадължителни актове (Soft law)</i>	47
<i>c. Съд на Европейския съюз (СЕС): съдебна практика</i>	48
2. ЗАЩО ДЪРЖАВИТЕ-ЧЛЕНКИ НА ЕС ТРЯБВА ДА СПАЗВАТ СВОИТЕ МЕЖДУНАРОДНИ И РЕГИОНАЛНИ ЗАДЪЛЖЕНИЯ ПО ОТНОШЕНИЕ НА ПРАВАТА НА ДЕЦАТА?	49
3. КОЙ ЩЕ НАБЛЮДАВА И КОНТРОЛИРА ДАЛИ ТЕЗИ ЗАДЪЛЖЕНИЯ СЕ СПАЗВАТ ОТ ДЪРЖАВИТЕ-ЧЛЕНКИ НА ЕС?	51
<hr/>	
С. КАК ДА СЕ ОСИГУРИ ЕФЕКТИВНО ПРИЛАГАНЕ НА НАЦИОНАЛНО РАВНИЩЕ НА ПРАВАТА НА ДЕЦАТА В КОНФЛИКТ СЪС ЗАКОНА	53
1. ПРИЛАГАНЕ НА НАБОРА ОТ ДИРЕКТИВИ НА ЕС ОТНОСНО ПРАВОТО НА СПРАВЕДЛИВ ПРОЦЕС В НАКАЗАТЕЛНОТО ПРОИЗВОДСТВО	54
<i>A) Основни предизвикателства</i>	54
<i>B) Препоръки и основни насоки за изпълнение</i>	56
2. ПРОЦЕСУАЛНИ ПРАВА НА ДЕЦА, ЗАПОДОЗРЕНИ ИЛИ ОБВИНЯЕМИ В НАКАЗАТЕЛНО ПРОИЗВОДСТВО	62
2.1 Адвокатската помощ	62
<i>A) Основни предизвикателства</i>	65
<i>B) Добри практики на национално ниво</i>	70
<i>C) Препоръки и основни насоки за изпълнение</i>	71
2.2 Право на безплатна правна помощ	72
<i>A) Основни предизвикателства</i>	72
<i>B) Добри практики на национално ниво</i>	75
<i>C) Препоръки и основни насоки за изпълнение</i>	76
2.3 Право на информация	77
<i>A) Основни предизвикателства</i>	77
<i>B) Добри практики на национално ниво</i>	80
<i>C) Препоръки и основни насоки за изпълнение</i>	81

2.4 Правото на устен и писмен превод	82
<i>А) Основни предизвикателства</i>	83
<i>В) Добри практики на национално ниво</i>	85
<i>С) Препоръки и основни насоки за изпълнение</i>	85
2.5 Право на адаптирана процедура	86
<i>А) Основни предизвикателства</i>	91
<i>В) Добри практики на национално ниво</i>	96
<i>С) Препоръки и основни насоки за изпълнение</i>	99

D. ДОПЪЛНИТЕЛНА ИНФОРМАЦИЯ, МАТЕРИАЛИ ЗА ЧЕТЕНЕ И ПРИЛОЖЕНИЯ	102
ТО 1 – МЕЖДУНАРОДНА И РЕГИОНАЛНА ПРАВНА РАМКА	103
ТО 2 – ТРАНСПОНИРАНЕ НА ДИРЕКТИВИТЕ НА ЕС	111
ТО 3 – ПАКЕТЪТ ДИРЕКТИВИ НА ЕС ОТНОСНО ПРАВОТО НА СПРАВЕДЛИВ ПРОЦЕС: ПОДРОБНО И ПРАКТИЧЕСКО РЪКОВОДСТВО	115
ТО 4 – ДРУГИ РЕЛЕВАНТНИ ПРАВА НА ДЕЦАТА В КОНФЛИКТ СЪС ЗАКОНА	148
ТО 5 – КОНТРОЛНИ ОРГАНИ	158
ТО 6 – ОБХВАТ НА ПРИЛАГАНЕТО НА ПАКЕТА ДИРЕКТИВИ НА ЕС ОТНОСНО ПРАВАТА НА СПРАВЕДЛИВ ПРОЦЕС	170
ТО 7 – КОНТРОЛЕН ЛИСТ ЗА ПРОВЕРКА НА ПРАВОТО НА АДВОКАТ	176
ТО 8 – КОНТРОЛЕН ЛИСТ ЗА ПРОВЕРКА ОТНОСНО ПРАВОТО НА ЛИЧНОСТНА ХАРАКТЕРИСТИКА/ИНДИВИДУАЛНА ОЦЕНКА	182
ПРИЛОЖЕНИЕ	184

СЪКРАЩЕНИЯ

BPRL	Основни принципи на ООН за ролята на адвокатите
КСИ	Комитет на ООН срещу изтезанията
КПЧ	Комитет по граждански и политически права на ООН или Комитет по правата на човека
CECHR	Комисар по правата на човека на Съвета на Европа
CEDAW	Комитет на ООН за премахване на всички форми на дискриминация срещу жените
CED	Комитет на ООН по принудителните изчезвания
КИСКП	Комитет на ООН по икономически, социални и културни права
CRPD	Комитетът на ООН за правата на хората с увреждания
CFJ	Приятелско към децата правосъдие
СЕС	Съд на Европейския съюз
КМ	Комитет на министрите
СЕ	Съвет на Европа
КПИ	Комитет за предотвратяване на изтезанията на Съвета на Европа
Комитет по КПД	Комитетът на ООН по правата на детето
CRIN	Международна мрежа за правата на детето
DCI	Международна защита за децата
ЕЗА	Европейска заповед за арест
ЕК	Европейска комисия
ЕКПЧ	Европейската конвенция за правата на човека
ЕКСП	Европейският комитет по социални права
ЕСПЧ	Европейски съд по правата на човека
ЕП	Европейски парламент
ЕСХ	Европейската социална харта

ЕС	Европейски съюз
ХОПЕС	Харта на основните права на Европейския съюз
GAACJS	Насоки на ООН за действие по отношение на децата в системата на наказателното правосъдие („Насоките от Виена“) (1997 г.)
OK N°5	Общ коментар № 5 на КПД: Общ коментар за прилагане на Конвенцията за правата на детето
OK N°10	Общ коментар № 10 на КПД: Права на децата в сферата на детското правосъдие
OK N°12	Общ коментар № 12 на КПД: Право на детето на изслушване
OK N°14	Общ коментар № 14 на КПД: Правото на детето висшият му интерес да бъде първостепенно съображение
GRJD	Насоки на ООН за предотвратяване на престъпността сред непълнолетните („Насоките от Рияд“)
СПЧ	Съвет по правата на човека (на ООН)
IAUFJM	Международна асоциация на съдии и магистрати, работещи в областта на младежите и семейството
МПГПП	Международен пакт за граждански и политически права
МВНО	Минимална възраст за наказателна отговорност
MLMR	Проект „Моят адвокат, моите права“
НПО	Неправителствена организация
ФПЗ КПД	Факултативен протокол към Конвенцията за правата на детето относно процедурата по комуникация
PGALA	Принципи и насоки на ООН за достъпа до правна помощ в системите за наказателно правосъдие
RAJJ	Минимални стандартни правила на ООН за правораздаване при непълнолетните или „Пекински правила“
RPJDL	Правила на ООН за закрила на ненавършилите пълнолетие лица, лишени от свобода или „Хаванските правила“

ЦСПЗ	Център за социално-правна защита ¹
SPT	Подкомисия на ООН за предотвратяване на изтезанията
ТО	Техническо описание
ДЕС	Договор за Европейски съюз
ДФЕС	Договор за функционирането на Европейския съюз
ВДПЧ	Всеобща декларация за правата на човека
ООН	Организация на обединените нации
КПДООН	Конвенция на ООН за правата на детето
УПП	Универсален периодичен преглед

Използвани в това ръководство икони

Техническо описание

Цитат

Специфичен за детето аспект

Препратка

Важно

¹ За този проект ние използваме дефиницията на Центъра за социално-правна защита, разработена от Международна защита за децата (DCI): виж Приложението и <https://defenceforchildren.org/socio-legal-defence-centres/>.

РЕЧНИК

В този Наръчник се препраща към:

„ЗАДЪЛЖИТЕЛНИ НОРМИ/АКТОВЕ“

Разпоредбите на „задължителните норми/актове“ се съдържат в международните и регионални документи, които са правно обвързващи или които създават задължения във вътрешното право на държавите-членки на ЕС. Тези правила по принцип произтичат от преговорния процес между държавите-членки на Организацията на обединените нации, на Съвета на Европа или на Европейския съюз за изготвяне на набор от общоприети стандарти.

НЕЗАДЪЛЖИТЕЛНИ НОРМИ/АКТОВЕ

Разпоредбите на „незадължителните норми/актове“ се съдържат в международните и регионални документи, които не са правно обвързващи или които не създават задължения във вътрешното право на държавите-членки на ЕС. Независимо от това, тези правила и насоки предоставят тълкувателни и меродавни насоки към държавите.

СЪДЕБНА ПРАКТИКА

Решенията на Европейския съд по правата на човека (ЕСПЧ) и на Съда на Европейския съюз (СЕС) оказват въздействие на национално равнище за държавите-членки на ЕС. Решенията на ЕСПЧ са задължителни и следва най-малко да предоставят насоки за всяка държава-членка на ЕС.

СЪДЕБНО ПРОИЗВОДСТВО С НЕПЪЛНОЛЕТНИ

Пакетът директиви на ЕС относно правото на справедлив процес се отнася до „наказателното производство“. Независимо от това, за да се улесни четенето на този Наръчник, ще използваме термина „съдебно производство с непълнолетни“, за да говорим за всички производства, в които може да участва дете, което е в конфликт със закона, независимо от законодателството на държавата-членка на ЕС.

ЛИШАВАНЕ ОТ СВОБОДА²

За целите на настоящия Наръчник ще използваме по-скоро понятието „лишаване от свобода“, отколкото „задържане“, за да се включат заведения от закрит тип, които не са непременно затворнически или включват затваряне. Мястото, където детето може да бъде лишено от свобода, според това практическо ръководство е всяка обществена или частна институция – наказателна, изправителна, образователна, защитна, социална, терапевтична, медицинска или административна – която на детето не е разрешено да напуска по желание.

² Тази дефиниция е взета от Практическото ръководство „Мониторинг на места с деца, лишени от свобода“ (стр. 14), редактирано от DCI-Белгия като част от финансираня от ЕС проект „Правата на деца зад решетките“, на разположение на: <https://defenceforchildren.org/wp-content/uploads/2016/02/DCI-Practical-GuideEN.pdf>.

ВЪВЕДЕНИЕ

„Загрижеността от нарушаване на правата на децата в тези ситуации (на деца, които влизат в контакт със съдебната система в резултат на подозрение или обвинение в извършване на престъпление) по цял свят нараства. Политиката и практиката, отнасящи се до детското правосъдие, са сред областите, които най-често се критикуват от Комитета по правата на детето – органът, отговорен за наблюдението на прилагането на Конвенцията на ООН за правата на детето. Комитетът всъщност реферира към проблеми в тази област във връзка с около две трети от докладите за държавите, които той е разгледал досега. Детското правосъдие обаче не се разглежда като основен приоритет в много страни и неговите реалности често са скрити или пренебрегвани“.¹

Найджъл Кантуел, съосновател на Международна защита за децата (DCI), публикува статия през 1998 г. в „Innocenti Digest“, списание на изследователския център на УНИЦЕФ, по основни въпроси, засягащи детското правосъдие. Двадесет години по-късно, въпреки препоръките на Комитета на ООН по правата на детето (Комитета по КПД) по въпросите на детското правосъдие, твърде много деца, заподозрени или обвиняеми в извършване на престъпление, все още са жертви на нарушения на техните основни човешки права.

Конвенцията на ООН за правата на детето (КПДООН) дефинира системата за детско правосъдие в член 40, параграфи 3 и 4 като правосъдна система, която следва да бъде специално приложима към деца, обвинени или признати за виновни в нарушаване на наказателния закон, подходяща за тяхното благосъстояние и съответстваща както на обстановката, така и на нарушението. Освен това член 37 предвижда арестуването, задържането или лишаването от свобода като крайна мярка.

Други международни и регионални документи и стандарти относно детското правосъдие² са в съответствие с Конвенцията на ООН за правата на детето и потвърждават основната образователна цел на системата, което означава, че съдебната система по никакъв начин не следва да бъде строго наказателна. За съжаление, на практика това не е така.

¹ Виж <https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/digest3e.pdf>. □

² Неизчерпателен списък на основните стандарти за детско правосъдие за деца: Пекинските правила; Насоките от Рияд; Хаванските правила; Насоките на СЕ по правосъдие, съобразено с интересите на детето и наборът от директиви на ЕС по правото на справедлив процес (напр. директиви 2010/64/ЕС, 2012/13/ЕС, 2013/48/ЕС, 2016/800/ЕС и 2016/1919/ЕС). Тези документи ще бъдат разглеждани подробно в настоящото ръководство. □

В контекста на това ръководство дефиницията на „система за детско правосъдие или съдебни производства с непълнолетни“ изисква широко тълкуване, за да се включат производства, които се считат за основани на благосъстояние или образование, но все пак могат да доведат до лишаване от свобода на дете. При никакви обстоятелства държавите-членки на ЕС не трябва да се отказват от предпазни мерки и защита, гарантирани на деца в конфликт със закона чрез международни и регионални документи, тъй като те не считат техните съдебни производства с непълнолетни за „наказателни“.

а. За кого е това ръководство?

Това ръководство цели да насочва държавите-членки на ЕС в гарантирането на това, че техните национални закони и практики съблюдават съответните директиви на ЕС³ и отговарят на съответните международни стандарти и принципи.

Това ръководство е предназначено да бъде използвано от законодатели, политици и практикуващи специалисти на национално, регионално или местно ниво, които работят за прилагането на директивите на ЕС и свързаните с тях документи в техните национални системи за детско правосъдие.

Информацията, събрана в настоящото ръководство, ще бъде полезна и за организациите на гражданското общество и други организации, които се застъпват за правилното прилагане на тези директиви.

Това ръководство има европейски обхват. Ето защо може да са необходими някои адаптации, за да се отговори на различен контекст или национални особености (напр. Ирландия и Обединеното кралство решиха да не въвеждат повечето директиви на ЕС относно правото на справедлив процес).

Цели на ръководството

Общата цел на това ръководство е да направлява законодателите и политиците на държавите-членки на ЕС в областта на транспонирането, изпълнението и конкретното прилагане на процесуалните права на деца в конфликт със закона, както е предвидено в директивите на ЕС относно правото на справедлив съдебен процес,⁴ като се обърне специално внимание на правото на детето на адвокат.

³ По-специално директиви 2010/64/ЕС, 2012/13/ЕС, 2013/48/ЕС, 2016/800/ЕС, 2016/343/ЕС и 2016/1919/ЕС („Директиви на ЕС относно правото на справедлив процес“).

⁴ Повече информация за тези директиви е дадена в техническо описание (ТО 1).

Адвокатът трябва да бъде съветник на детето. Той му помага по време на съдебното производство, за да гарантира, че всички негови процесуални права са гарантирани.

Освен това нашите изследвания показват, че:

- Децата в конфликт със закона не винаги са представлявани и подпомагани от адвокат.
- Дори когато се подпомагат деца, адвокатът не е непременно специализиран в представянето на деца.
- Дори когато децата се подпомагат от специализиран адвокат, това не винаги е така на всички етапи от съдебното производство;
- В някои държави-членки на ЕС децата могат да се откажат от правото си на адвокат.

Специфични цели:

● **Повишаване на разбирането** и познаването на задълженията на държавите-членки на ЕС по директивите:

- **2010/64/ЕС** от 20 октомври 2010 г. относно правото на устен и писмен превод в наказателното производство;⁵
- **2012/13/ЕС** от 22 май 2012 г. относно правото на информация в наказателното производство;⁶
- **2013/48/ЕС** от 22 октомври 2013 г. относно правото на достъп до адвокат в наказателното производство и в производството по европейска заповед за арест и относно правото на уведомяване на трето лице при задържане и на осъществяване на връзка с трети лица и консулски органи през периода на задържане;⁷
- **2016/800/ЕС** от 11 май 2016 г. относно процесуалните гаранции за децата, които са заподозрени или обвиняеми в рамките на наказателното производство;⁸
- **2016/1919/ЕС** от 26 октомври 2016 г. относно правната помощ за заподозрени и обвиняеми в рамките на наказателното производство и за искани за предаване лица в рамките на производството по европейска заповед за арест;⁹

⁵ Текстът е на разположение на <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:280:0001:0007:en:PDF>.

⁶ Текстът е на разположение на <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2012:142:0001:0010:en:PDF>.

⁷ Текстът е на разположение на <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2013:294:0001:0012:en:PDF>.

⁸ Текстът е на разположение на <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016L0800&from=FR>.

⁹ Текстът е на разположение на <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016L0800&from=FR>.

- **2016/343/ЕС** от 9 март 2016 година относно укрепването на някои аспекти на презумпцията за невиновност и на правото на лицата да присъстват на съдебния процес в наказателното производство;¹⁰
- **Улесняване на** транспонирането, прилагането и изпълнението на тези директиви на ЕС в съответствие с международните и регионалните стандарти и принципи в областта на детското правосъдие;
- **Осигуряване на общо ръководство** по предизвикателствата в прилагането на тези директиви на ЕС;
- **Призоваване към действие** за укрепване на зачитането на правата на детето в ЕС на базата на най-добрите практики, които вече съществуват в някои държави-членки на ЕС.

Как да се използва това ръководство?

Това ръководство се състои от насоки, придружени от технически описания.

Насоките са разделени на 4 части:

Част А се фокусира върху ключовите понятия, свързани с обхвата на настоящото ръководство, за да даде на читателя обща представа за контекста:

- Кой е дете?
- Кое дете е в конфликт със закона?
- Каква е минималната възраст за наказателна отговорност?
- Какво представлява система за детско правосъдие, съобразена с интересите на децата?

Част В предоставя преглед на международната и регионалната правна рамка (задължително законодателство, незадължително законодателство и съдебна практика) по отношение на детското правосъдие и със специален акцент върху процесуалните права на децата в конфликт със закона. Тази част също така пояснява какви са международните и регионалните задължения на държавите-членки на ЕС по отношение правата на децата и какъв тип контролни органи отговарят за изпълнението и мониторинга на тези задължения.

X:32016L1919&from=EN.

¹⁰ Директива 2016/343/ЕС за презумпцията за невиновност не беше част от националните изследвания, проведени в рамките на настоящия проект. Въпреки това тя ще бъде споменавана по-нататък, основно в раздела „Други права на децата в конфликт със закона“, виж **ТО 4**.

Част С предоставя насоки за подпомагане на правилното изпълнение на задълженията на държавите-членки на ЕС, посочени в част В. Тя очертава ключовите констатации, събрани от националните доклади, отразяващи теренните проучвания по проекта MLMR, включително добри практики, както и пречки, ограничаващи зачитането на правата на децата в ЕС. Насоките съдържат и препоръки относно стъпките, които могат да се предприемат за подобряване на транспонирането на съответните директиви на ЕС в съответствие със задълженията, залегнали в международните и регионалните документи.

Част D се отнася до уебсайта на проекта MLMR за допълнителна информация.

Техническите описания (ТО), приложени към ръководството, предлагат на читателя по-подробна техническа информация за правната рамка, приложима в контекста на настоящото ръководство, със специфични и подробни насоки за директивите на ЕС, които са основен фокус на ръководството, тяхното транспониране и органите, които ще контролират задълженията на държавите-членки на ЕС, свързани с тези директиви и други международни и регионални стандарти за детско правосъдие.

- **ТО 1 и 4** осигуряват подробен преглед на приложимите международни и регионални документи и стандарти, гарантиращи на децата в конфликт със закона техните процесуални права.
- **ТО 2** обобщава задълженията на държавите-членки на ЕС за транспониране на директивите на ЕС.
- **ТО 3** предоставя на държавите-членки на ЕС подробни и практически указания за набора от директиви на ЕС относно правото на справедлив процес: 2010/64/ЕС, 2012/13/ЕС, 2013/48/ЕС, 2016/800/ЕС и 2016/1919/ЕС.
- **ТО 5** изброява контролните органи, натоварени с контрола и мониторинга на задълженията на държавите-членки на ЕС по международните и регионалните документи.
- **ТО 6** анализира приложното поле на директива 2016/800/ЕС на Европейския съюз и впоследствие на всички директиви на ЕС относно правото на справедлив съдебен процес.
- **ТО 7** предоставя контролен списък, който улеснява прилагането на член 6 от Директива 2016/800/ЕС.
- **ТО 8** предоставя контролен списък, който улеснява прилагането на член 7 от Директива 2016/800/ЕС.

Препоръчва се техническите описания да се използват заедно с насоките на това ръководство.

И накрая, **Приложение** към ръководството предоставя информация за това какво е Център за социално-правна защита и как да се създадат такива структури на национално или местно равнище в държавите-членки на ЕС.

А. ОСНОВНИ ПОНЯТИЯ

Тази част от ръководството обяснява ключовите понятия в своя обхват. Те са базирани на международните стандарти и инструменти за права на детето. Директивите на ЕС за правото на справедлив съдебен процес, които трябва да се транспонират и прилагат на национално равнище от държавите-членки, следва да се тълкуват съобразно посочените по-долу стандарти.

24

1. Кой е дете?

Дете е всяко лице под 18-годишна възраст, освен ако съгласно приложимото към детето законодателство пълнолетието не се придобива по-рано. (КПДООН, чл. 1 и Директива 2016/800/ЕС, чл. 3.1¹)

„Когато не е сигурно дали лицето е навършило 18 години, това лице се приема за дете.“ (Директива 2016/800/ЕС, чл. 3, последен параграф)

18 години е „възрастта на пълнолетието“, прагът на зрялата възраст. Това е моментът, в който децата поемат законен контрол върху личността, действията и решенията си,² като по този начин прекратяват контрола и юридическата отговорност на своите родители или настойници над тях. Пълнолетната възраст не съответства задължително на умствената или физическата зрялост на дадено лице и не бива да се бърка с минималната възраст за наказателна отговорност (МВНО).

За целите на настоящото ръководство ще използваме по-скоро термина „дете“, отколкото „младеж“, „млад човек“, „непълнолетен“ или „юноша“, макар че един млад човек на възраст 15 или 17 години е възможно да не припознае себе си в термина „дете“.

Това ръководство се прилага и за младежи на възраст над 18 години, заподозрени или обвиняеми в съдебно производство с непълнолетни, когато:

- младежът е заподозрян или обвиняем в извършено престъпление, когато е бил дете;
- младежът е станал обект на съдебно производство с непълнолетни, когато е бил дете.

¹ КПДООН, чл. 1: „Конвенцията дефинира „дете“ като лице под 18 години, освен ако съгласно закона, приложим за детето, пълнолетието настъпва по-рано. Комитетът по правата на детето – органът за мониторинг на Конвенцията, насърчава държавите да преразгледат възрастта на пълнолетието, ако тя е под 18 години и да повишат равнището на закрила на всички деца под 18 години“; Директива 2016/800/ЕС, чл. 3.1: „За целите на настоящата директива се прилагат следните определения: „дете“ означава лице на възраст под 18 години (виж https://www.unicef.org/crc/files/Guiding_Principles.pdf).

² Възможно е да съществуват различни видове законови изисквания за възраст, наред с понятието пълнолетие, например възраст, на която децата могат да сключват брак, да гласуват, да взаимодействат с наказателната система или да имат достъп до механизми за подаване на жалби.

2. Кое дете е в конфликт със закона?

Дете, което е в конфликт със закона, е лице, което е достигнало възрастта за наказателна отговорност, но не и пълнолетие (под 18-годишна възраст), което е заподозряно или обвинено, че е извършило престъпление съгласно националното си наказателно законодателство. (CRC/C/GC/10, стр. 3, Въведение, § 1)

Възрастта, която трябва да се вземе предвид, за да се определи дали едно дете е в конфликт със закона, е възрастта към момента на извършване на престъплението, не по-късно от това.

Дете в конфликт със закона, за което се твърди, че е извършило престъпление, участва в съдебно производство с непълнолетни. В много страни тези производства, които водят до санкции и „мерки“, не са квалифицирани като „наказателни“ според националното законодателство, а като имащи наказателен характер съгласно независимото разбиране за понятието „наказателен“, възприето от международни и регионални органи. Това ще бъде допълнително обяснено по-долу с конкретни национални примери. Важно е да се подчертае, че същите мотиви се възприемат и в настоящото ръководство.

3. Каква е минималната възраст за наказателна отговорност?

Възрастта за наказателна отговорност е възрастта, която дадено лице достига, когато се предполага, че то е в състояние да нарушава наказателния закон и следователно да бъде съдено от наказателен съд или от друг съответен компетентен орган.

Обикновено възрастта за наказателна отговорност не съвпада с възрастта на пълнолетие и тези две понятия не трябва да бъдат обърквани.³

а. Минимална възраст за наказателна отговорност (МВНО)

Съгласно Конвенцията на ООН за правата на детето, държавите-страни по нея, се насърчават да установяват *„минимална възраст, под която да се приема, че децата не са в състояние да нарушават наказателния закон“*. КПДООН, чл. 40.3, (а)

Няма задължителни международни стандарти (hard law), определящи каква трябва да бъде МВНО. Ето защо е налице широка гама от МВНО в страните-участнички в КПДООН,⁴ включително в ЕС. Подобно разнообразие се дължи на различните национални системи за детско правосъдие.

Ръководството обаче предоставя инструменти с незадължителна правна сила, като стандартните минимални правила на ООН за администриране на детското правосъдие („Пекинските правила“), които препоръчват, че МВНО *„не следва да се фиксира на твърде ниско възрастово равнище, като се имат предвид фактите на емоционална, умствена и интелектуална зрялост“* (Правило 4).

Освен това Комитетът по КПД счита, че МВНО под 12-годишна възраст не е международно приемлива. (CRC/C/GC/10, §32)

В някои държави са разрешени изключения от МВНО. Те позволяват използването на по-ниска МВНО в случаите, когато например детето е обвинено в извършване на тежко престъпление или когато детето се счита за достатъчно зряло, за да бъде наказателно отговорно

³ Виж: КПДООН, чл. 40.3; Комитет по КПД, Общ коментар № 10, Права на децата в сферата на детското правосъдие (CRC/C/GC/10, 25 април 2007 г.), стр. 11, § 31-35; Пекински правила, член 4.

⁴ CRC/C/GC/10, §30: „Те варират от много ниско равнище от 7 или 8 години до препоръчителните нива от 14 или 16 години. Доста страни-участнички използват две минимални възрастови граници на наказателна отговорност“.

(CRC/C/GC/10, §34). Според Комитета по КПД такива изключения не бива да се допускат: страните-участнички по КПДООН трябва да определят МВНО, която не позволява използването на по-ниска възраст. (CRC/C/GC/10, §34)

МВНО на 6-те страни партньори по проекта „Моят адвокат, моите права“:⁵

	БЕЛГИЯ	ИРЛАНДИЯ	НИДЕРЛАНДИЯ	БЪЛГАРИЯ	ИТАЛИЯ	ПОЛША
МВНО	Няма възрастова граница*	12 **	12	14	14	17 ***

**Белгия не е определила ясно възрастта, под която децата не се считат за отговорни по наказателното право. Следователно няма минимална възраст, под която детето да не може да бъде обект на мярка от младежкия трибунал (обикновено 12 години). Някои видове мерки обаче не могат да бъдат налагани под определена възраст (обикновено 14 години).*

***Децата на възраст 10 години могат да бъдат подведени под отговорност за тежки престъпления.*

****За някои конкретни нарушения децата могат да бъдат съдени от 15-годишна възраст. Освен това, изправителни мерки могат да се наложат на деца, които са извършили забранено деяние между 13 и 17-годишна възраст.*

б. Под минималната възраст за наказателна отговорност

По отношение на деца в конфликт със закона под МВНО, Комитетът по КПД излага компетентно становище в своя Общ коментар № 10.

За децата под МВНО се счита, че не са в състояние да нарушат закона и трябва да участват само в производства, които са изправителни, защитни и/или образователни. (CRC/C/GC/10, § 31.1)

Това означава, че когато се установи, че те са нарушили наказателното право или се твърди, че са извършили престъпление, те не могат да участват в наказателното производство. (CRC/C/GC/10, § 33)

⁵ Пълен списък и подробности за МВНО в цяла Европа са на разположение на уебсайта на Международната мрежа за правата на детето (CRIN): <https://www.crin.org/en/home/ages/europe>.

c. Над минималната възраст за наказателна отговорност

Деца над МВНО към момента на извършване на престъпление, но под 18-годишна възраст, могат да бъдат официално обвинени и да подлежат на наказателноправни производства. (CRC/C/GC/10, § 31)

Това означава, че се предполага, че те са в състояние да нарушават наказателното право и следователно да бъдат държани отговорни за техните действия.

Определянето на наказателната отговорност не зависи само от възрастта на детето, но и от оценката на неговата зрялост на развитие или способността за индивидуално вникване и разбиране. (Пекински правила, коментар към Правило 4)

Следователно, дете над МВНО, което извърши престъпление, не би могло да бъде наказателно обвинено, ако съдията установи незрялост в неговото развитие.

Дете над МВНО може да бъде подложено на производство, което е възможно да бъде под формата на изправителни, защитни, образователни или наказателни модели в зависимост от националната система. Във всеки случай, такива производства, включително окончателният резултат, винаги трябва да бъдат в съответствие с принципите на правосъдна система, съобразена с интересите на детето, според Комитета по КПД. (CRC/C/GC/10, §31.2)

d. Млади хора на възраст над 18 години

Когато едно дете навърши 18 години, то става млад човек и може да подлежи на същото наказателно производство като възрастните.

Независимо от това, според Комитета по КПД младите хора, които са извършили престъпление, когато са били деца (на възраст под 18 години) или са били деца, когато са станали обект на наказателно производство, имат право да бъдат съдени в рамките на системата за детско правосъдие. (CRC/C/GC/10, § 37)

Нито възрастовата група, нито възрастовата граница не са упоменати в КПДООН или в Общ коментар № 10 на Комитета по КПД относно детското правосъдие, за да не се ограничи основното право на младите хора, които са извършили престъпление в една от горепосочените ситуации, да се възползват от системата за детско правосъдие.

Комитет по КПД, ОК № 10, § 37:

„Комитетът желае да напомни на страните-участнички, че са признали правото на всяко дете, за което се твърди, че е обвинено или че е признало, че е нарушило наказателния закон, да бъде третирано в съответствие с разпоредбите на член 40 от КПДООН. Това означава, че всяко лице на възраст под 18 години към момента на предполагаемото извършване на престъпление трябва да бъде третирано в съответствие с правилата на детското правосъдие“.

Следователно, настоящото ръководство се прилага и за тази категория лица.⁶

Освен това, Комитетът по КПД приветства разширяването на приложното поле на правилата за детско правосъдие по отношение на млади хора, извършили престъпление, когато са навършили 18 години, какъвто е случаят в някои страни:

Комитет по КПД, ОК № 10, § 38:

„Комитетът отбелязва със задоволство, че някои страни участнички позволяват прилагането на правилата и разпоредбите за детско правосъдие на лица на възраст 18 и повече години обикновено до 21-годишна възраст или като общо правило, или по изключение“.

⁶ Виж повече по този въпрос в раздел „Деца, които достигат пълнолетие преди или по време на началото на производството“, стр. 42. □

4. Какво представлява система за детско правосъдие, съобразена с интересите на децата, и какви са нейните основни принципи?

Всяка държава-членка на ЕС е отговорна за създаването и прилагането на собствена национална система за детско правосъдие.

КПДООН, чл. 40.3

„Държавите, страни по Конвенцията, се стремят да съдействат за създаването на закони, процедури, органи и институции, имащи непосредствено отношение към деца, заподозрени, обвинени или признати за виновни в нарушаване на наказателния закон“.

В държавите-членки на ЕС съществуват различни видове производства за детско правосъдие, в зависимост от техните цели (напр. наказателни, изправителни, образователни, социални и т. н.). През повечето време тези модели са комбинирани или смесени.

Независимо от това, каквито и да са тези различия, всяка държава е обвързана от КПДООН да създаде система за детско правосъдие, съобразена с интересите на детето.

Дадена система за правосъдие се счита за съобразена с интересите на детето (приятелски настроена, дружелюбна), ако спазва принципите, установени на международно и регионално равнище. Тези принципи са идентифицирани първо от ООН, разработени са от Съвета на Европа (СЕ), а след това са включени и в законодателството на ЕС. Те ще бъдат изброени и описани по-долу.

а. Принципи на ООН: четирите общи принципа на КПДООН и основните принципи на детското правосъдие

КПДООН е най-широко ратифицираната конвенция в света и включва пълния обхват на международните права на човека, включително гражданските, културните, икономическите, политическите и социалните такива, както и аспекти на хуманитарното право.⁷

⁷ За да се улесни четенето и тълкуването на КПДООН, УНИЦЕФ публикува „Резюме на правата по Конвенцията за правата на детето“, на разположение на https://www.unicef.org/crc/files/Rights_overview.pdf.

Според Комитета по КПД „в управлението на детското правосъдие страните-участнички трябва систематично да прилагат основните принципи, съдържащи се в членове 2, 3, 6 и 12 от КПДООН, както и основните принципи на детското правосъдие, залегнали в членове 37 и 40“. (CRC/C/GC/10, § 5-14)

Тези членове на КПДООН бяха отличени като общи принципи от Комитета по КПД по време на първата му сесия през 1991 г., когато бяха формулирани насоки за това как държавите да структурират своите доклади до Комитета CRC/G/5/1991, §13; CRC/C/58/1996, §25-47; CRC/GC/2003/5, §12) и да представят общите изисквания за всички права на детето, включително тези, отнасящи се до детското правосъдие:

- 1) Принцип за недискриминация (чл. 2);
- 2) Принцип за висшите интереси на детето (чл. 3);
- 3) Право на живот, оцеляване и развитие (чл. 6);
- 4) Право на изслушване (чл. 12).

Тези ръководни принципи се прилагат систематично, заедно с основните принципи на детското правосъдие, залегнали в членове 37 и 40 от КПДООН за правата на детето , включващи и това, че системите за детско правосъдие трябва да са приятелски настроени към детето, адаптирани към и фокусирани върху нуждите и правата на дете, участващо в съдебно производство и по този начин да се различават от правосъдието за пълнолетни (виж по-долу, „Правото на адаптирана процедура“) . По-специално, КПДООН предоставя набор от основни принципи и процесуални права, които следва да гарантират, че децата, които са в конфликт със закона, трябва да бъдат третирани в съответствие с основните (човешки) права на детето. Съществуват гаранции, които са основни права на човека (напр. човешко достойнство), както и специфични за детето процесуални права и гаранции преди, по време и след края на съдебното производство с непълнолетни, които са от решаващо значение за гарантиране зачитането на правото на детето на справедлив съдебен процес (напр. информация, съобразена с неговата възраст и ниво на разбиране, ролята на родителите в процеса, принципа на реабилитация и т.н.)

I. Принцип за недискриминация (КПДООН, чл. 2)

КПДООН се прилага към всички деца без каквато и да е дискриминация, независимо от расата, цвета на кожата, пола, езика, религията, политическите или други възгледи, националния, етническият или социалният произход, имущественото състояние, увреждания, рождение или друг статут на детето или на неговите родители или законни настойници". (КПДООН, чл. 2)

Никое дете не бива да се третира несправедливо на каквато и да е основа. Като следствие всички деца, които са в конфликт със закона, се ползват с процесуални права без дискриминация. (Виж още Пекините правила, Правило 2 (1) □)

Трябва да се положат специални усилия за гарантиране на човешките права на особено уязвими деца, включително деца на улицата, деца от расови, етнически, религиозни или езикови малцинства, деца от коренни общности, момичета, деца с увреждания, деца без постоянен дом и деца-рецидивисти, които многократно са в конфликт със закона. (CRC/C/GC/10, § 6)

II. Принцип за висшите интереси на детето (КПДООН, чл. 3)

Член 3 от КПДООН гласи, че висшите интереси на детето следва да бъдат първостепенно съображение във всички действия, отнасящи се до децата. Общ коментар № 14 (CRC/C/GC/14) предоставя компетентни указания за прилагането на член 3 от КПДООН.

Когато държавите-членки на ЕС вземат решения, те трябва да помислят как техните решения ще засегнат децата и това важи особено за законите, политиките и бюджета. (CRC/GC/2003/5, §19, §27, §51 и 52)

Комитет по КПД, ОК № 5, § 12, чл. 3.1:

„Всеки законодателен, административен и съдебен орган или институция трябва да прилага принципа за висшите интереси като систематично разглежда как правата и интересите на децата са или ще бъдат засегнати от техните решения и действия“.

Благополучието на детето, участващо в съдебно производство с непълнолетни, винаги трябва да бъде водещият фактор при разглеждането на неговото дело.⁸

⁸ Има разлика между „обективните висши интереси на детето“, обикновено идентифицирани от съдията по дела с деца или от друг компетентен орган и „субективните висши интереси“, заявени от детето (за по-конкретни примери виж Практически наръчник за адвокати за деца: „Как да защитаваме дете в конфликт със закона?“). □

Общ коментар № 10 на Комитета по КПД предоставя компетентни насоки за прилагането на член 3 от КПДООН за администрирането на детското правосъдие. (CRC/C/GC/10, § 10)

Комитет по КПД, ОК № 10, § 10:

„Защитата на висшите интереси на детето означава, че традиционните цели на наказателното правосъдие, като наказание и възмездие, трябва да отстъпят пред рехабилитация и възстановително правосъдие, когато се занимава с деца-нарушители“.

Държавите-членки на ЕС трябва да включат рехабилитацията в своята система за детско правосъдие, вместо да обслужват единствено целта на възмездието. Държавите-членки на ЕС, в които системата за детско правосъдие продължава да бъде прекалено наказваща, следва да се съсредоточат повече върху превъзпитанието. Трябва да се търсят алтернативи на лишаването от свобода, за да се подобри реагирането при престъпления и насилие при непълнолетни.

КПДООН, чл. 12.2:

„За тази цел на детето е предоставена по-специално възможност да бъде изслушвано при всякакви съдебни и административни процедури, отнасящи се до него, или пряко, или чрез представител или съответен орган по начин, съответстващ на процедурните правила на националното законодателство“.

III. Право на живот, оцеляване и развитие (КПДООН, чл.

Децата имат право на живот и развитие. Правителствата трябва да гарантират децата да оцеляват и да се развиват здравословно. Всички форми на лишаване от свобода (включително арест, задържане и затвор) могат да имат отрицателни последици за хармоничното развитие на детето и сериозно да възпрепятстват неговата реинтеграция. (CRC/C/GC/10, § 11)

Следователно лишаването от свобода трябва да се използва само като крайна мярка и за най-краткия подходящ срок. (КПДООН, чл. 37 b)

IV. Право на изслушване (КПДООН, чл. 12)⁹

КПДООН изисква дете, което е в състояние да изрази своето мнение, да може свободно да го направи и неговото мнение да получи дължимата му тежест в съответствие с неговата възраст и зрялост.

Тази част от член 12 се отнася конкретно до правото на детето в конфликт със закона на правна помощ при подготовката и представянето на неговата защита.

Правото на изслушване също така означава, че детето има право на ефективно участие в производството, в което участва (КПДООН, чл. 40), да споделя своите становища, да каже какво мисли и неговото мнение да бъде вземано предвид от съда и от всички съответни участници в производството.

За да се гарантира правото на ефективно участие, производството следва да бъде специално адаптирано към деца. (КПДООН, чл. 40.3)

Общ коментар № 12 на Комитета по КПД предоставя насоки за това как да се гарантира правото на детето да бъде изслушано в съдебното производство с непълнолетни. (CRC/C/GC/12, стр.13)

Също толкова важно е правото на детето да запази мълчание и правото да не излага своето мнение, ако участва в съдебно производство. За да се гарантира това, ролята на адвокатите на деца е от основно значение при съветването и ръководенето на детето, когато мълчанието може да бъде в негов висш интерес.

(виж повече по тази тема в Практическия наръчник за адвокати за деца).
□.

⁹ Наръчник за „насърчаване прилагането на член 12 в системата за детско правосъдие“ бе публикуван в рамките на финансирания от ЕС проект „Дванадесет“ (Twelve) и е на разположение на: http://www.dei-belgique.be/IMG/pdf/dci_-_twelve_handbook_eng_web.pdf □.

Комитет по КПД, ОК № 10, Недискриминация

„Държавите-страни по Конвенцията трябва да предприемат всички необходими мерки, за да гарантират, че всички деца в конфликт със закона се третират еднакво. Много деца, които са в конфликт със закона, са също жертви и на дискриминация, напр. когато се опитват да получат достъп до образование или до пазара на труда. Необходимо е да се предприемат мерки за предотвратяване на такава дискриминация, наред с другото, чрез предоставяне на подходяща подкрепа и съдействие на бившите извършители на престъпления в усилията им за реинтеграция в обществото и провеждане на обществени кампании, в които се акцентира върху правото им да поемат конструктивна роля в обществото“.

Комитет по КПД, ОК № 10, Право на живот, оцеляване и развитие

„Това неотменимо право на всяко дете трябва да насочва и да вдъхновява държавите-участници за разработването на ефективни национални политики и програми за предотвратяване на детската престъпност. Смъртното наказание и доживотната присъда без право на замяна са изрично забранени съгласно член 37(а) от КПД. Лишаването от свобода (включително арест, задържане и затвор) следва да се използва само като крайна мярка и за най-краткия възможен срок, за да бъде напълно спазено и гарантирано правото на детето на развитие“.

**ОБЩИ
ПРИНЦИПИ
НА КПДООН**

Комитет по КПД, ОК № 10, Право на изслушване

„Правото на детето да изразява своите възгледи свободно по всички въпроси, отнасящи се до него, трябва да бъде зачитано в абсолютна степен и упражнявано на всеки етап от процеса на детско

правосъдие. Комитетът отбелязва, че гласът на децата, участващи в съдебни производства с непълнолетни, все повече се превръща в мощна сила за подобрения и реформи, както и за реализиране на техните права“.

Комитет по КПД, ОК № 10, Висши интереси на детето

„Във всички решения, взети в контекста на администрирането на детското правосъдие, защитата на висшите интереси на детето означава например, че традиционните цели на наказателното правосъдие, като репресия/наказание, трябва да отстъпят на превъзпитавашите и възстановителните цели на правосъдието, занимаващо се с деца-нарушители. Най-добрите интереси на детето трябва да бъдат от първостепенно значение“.

V. Основни принципи на ООН за детско правосъдие

- КПДООН

Както бе посочено по-горе, членове 37 и 40 от КПДООН са посветени конкретно на въпроса за детското правосъдие. Тези текстове изброяват важни права на децата в конфликт със закона, като използване на лишаването от свобода като крайна мярка; правото на детето да бъде отделено от възрастните, когато е лишено от свобода; правото на достъп до адвокат и всички други процесуални права, отнасящи се до справедлив процес, които в еднаква степен се отнасят и за възрастните.

В допълнение към защитата на възрастните, дете, обвинено или признато за виновно в нарушаване на наказателния закон, има правото *„да бъде третирано по начин, съвместим с чувството за достойнство и собствена стойност на детето, който укрепва зачитането от детето на основните права и свободи на човека и който взема предвид възрастта на детето, необходимостта да се подпомага реинтеграцията на детето и поемането от него на конструктивна роля в обществото“*. (КПДООН, чл. 40.1)

- Комитет по КПД

Комитетът по КПД предоставя компетентни насоки за това как трябва да се прилага КПДООН в своя Общ коментар № 10 относно Правата на детето при детското правосъдие. (CRC/C/GC/10, 25 април 2007 г.)

Според Комитета по КПД системата за детско правосъдие е съдебна система, адаптирана към потребностите на детето, която е длъжна да се занимава със следните основни елементи (CRC/C/GC/10, § 15 - § 89):

- Предотвратяване на детската престъпност;
- Интервенции без прибегване до съдебни производства и намеса в рамките на съдебни производства със специфични процесуални адаптации;
- Определяне на минималната възраст за наказателна отговорност и горни възрастови граници за детското правосъдие;
- Гаранции за справедлив процес;
- Лишаването от свобода, включително предварителното задържане и лишаването от свобода след съдебната фаза, само като крайна мярка и за най-краткия подходящ срок.

- Пекинските правила

За да може системата за детско правосъдие да бъде квалифицирана като благоприятна за децата, тя не бива да е в съответствие само с КПДООН, но и с други основни международни стандарти, като например тези, залегнали в Правилата за минимални стандарти на ООН за администриране на детското правосъдие („Пекинските правила“), които, макар и да не са правно обвързващи, представляват минимални условия, които са приети на международно равнище за третирането на деца в конфликт със закона.

Пекинските правила, Правило 5 „Цели на детското правосъдие“:

„Системата за детско правосъдие подчертава благосъстоянието на непълнолетния и гарантира, че всяка реакция на непълнолетни правонарушители винаги е пропорционална на обстоятелствата, както на нарушителите, така и на престъпленията“.

- Насоките от Рияд

Насоките на ООН за предотвратяване на престъпността сред непълнолетните („Насоките от Рияд“) предоставят практичен, позитивен и проактивен подход към нарастването на престъпността при децата, изброявайки различни (незадължителни) методи за предотвратяване на детската престъпност.

Насоките от Рияд, „Основни принципи“:

„Превенцията на престъпността сред непълнолетните е съществена част от превенцията на престъпността в обществото. Чрез ангажиране в законни, обществено полезни дейности и възприемане на хуманистична ориентация към обществото и перспективите за живот, младите хора могат да развият некриминогенни нагласи“.

Националните политики за превенция следва да улесняват социализирането и интеграцията на всички деца, като се съсредоточат върху подкрепа за уязвими семейства и по-специално чрез включването на деца, изложени на риск от социално изключване.

- Правилата от Хавана

Детското правосъдие, съобразено с интересите на детето, предлага алтернативни санкции и мерки за задържане, така че да бъде зачетен принципът, че задържането на деца трябва да се използва само като крайна мярка и за най-кратки срокове, за да се насърчава по-добре тяхната реинтеграция в обществото.¹⁰

¹⁰ За алтернативни мерки, виж: КПДООН, чл. 40.4; Общ коментар № 10, (CRC/C/GC/10), особено §24-27 и §68-77; Пекинските правила, Правила 17-18; Препоръката на Комитета на министрите на държавите-членки относно Европейските правила за малолетни и непълнолетни правонарушители, подлежащи на санкции или мерки (приета от Комитета на министрите на 5 ноември 2008 г. на 1040-то заседание на заместник-министрите), Правила 5, 23.1, 23.2, 24, 26 и 30.1.

За повече информация виж и „Алтернативи на задържането на малолетни престъпници – ръководство за добри практики в Европа“, публикувано от Международната обсерватория за детско правосъдие (www.ijjo.org). □

Този важен принцип е предвиден и в Правилата на ООН за защита на малолетни и непълнолетни, лишени от свобода („Правилата от Хавана“). Тези правила имат за цел да установят минимални стандарти за защита на децата, лишени от свобода под всякаква форма, в съответствие с техните човешки права и основни свободи, с цел противодействие на вредните последици от всички видове задържане и насърчаване на реинтеграцията на детето в обществото.

Правилата от Хавана, „Основни перспективи“:

„Системата за детско правосъдие трябва да защитава правата и безопасността и да насърчава физическото и психическото благоденствие на непълнолетните. Осъждането на затвор трябва да се използва като крайна мярка“.

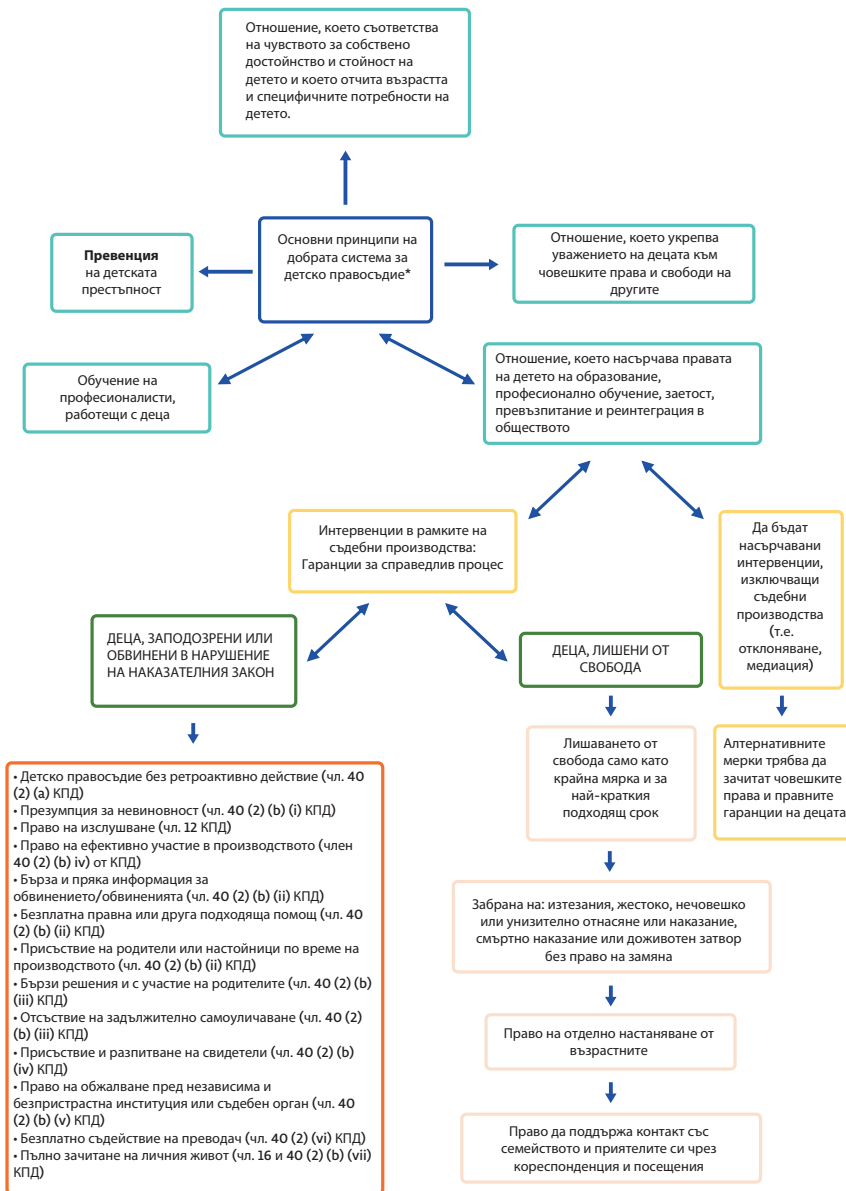
Съгласно член 40.3 от КПДООН страните-участнички следва да се стремят да насърчават мерки за справяне с деца в конфликт със закона, без да се прибегва до съдебни производства, при условие че правата на човека и правните гаранции са напълно спазени и Общ коментар N°10 (CRC/C/GC/10) предоставя серия от полезни насоки за това как да се използват тези мерки, без да се нарушават правата на децата в конфликт със закона. (CRC/C/GC/10, §26-27)

Комитет по КПД, ОК № 10, § 26:

„Страните-участнички трябва да предприемат мерки за справяне с деца в конфликт със закона, без да прибегват до съдебни производства като неразделна част от тяхната система за детско правосъдие и да гарантират, че човешките права на децата и правните гаранции са напълно спазени и защитени“.

Предвид това, че повечето деца извършват сравнително маловажни нарушения, използването на редица мерки, включително премахване на съдебното производство с непълнолетни и насочване към алтернативни (социални) услуги (т.е. отклоняване), следва да бъде широко установена практика, използвана по повечето случаи, засягащи деца. (CRC/C/GC/10, § 24-25)

Следващата графика обобщава основните характеристики на ефективна и подходяща система за детско правосъдие.

b. Принципи на СЕ: Насоки за правосъдие, съобразено с интересите на детето

Насоките на Съвета на Европа (СЕ) относно правосъдие, съобразено с интересите на децата (CFJ),¹¹ са друг ключов документ в областта на детското правосъдие, който има за цел да подобри достъпа на децата до правосъдие и тяхното третиране в съдебната система. Насоките насърчават принципите на висшия интерес на детето, грижата и уважението, участието, равното третиране и върховенството на закона. Те също така насърчават разработването на мултидисциплинарни подходи и обучение и изискват от държавите да предоставят гаранции на всички етапи от наказателното производство.

Насоките на СЕ относно CFJ не са формално правно задължителни, но се основават на съществуващи и обвързващи международни и европейски стандарти и документи като КПДООН. (Насоки на СЕ относно CFJ, Преамбюл, стр. 13)

Освен това, тъй като тези Насоки се споменават и в Директива 2016/800/ЕС относно процесуалните гаранции за децата, които са заподозрени или обвиняеми в рамките на наказателното производство, държавите-членки на ЕС трябва да се съобразят с тях до 11 юни 2019 г., като адаптират своите правосъдни системи към специфичните нужди на деца в конфликт със закона (след транспониране на Директива 2016/800/ЕС във вътрешното право).

Директива 2016/800/ЕС, съображение 7:

„Настоящата директива допринася за правата на детето, като в нея са отчетени Насоките на Съвета на Европа за правосъдие, съобразено с интересите на децата“.

Съгласно тези насоки, „правосъдие, съобразено с интересите на децата“ се отнася до:

Насоки на СЕ относно CFJ, Дефиниции:

„Системи на правосъдие, които гарантират зачитането и ефективното прилагане на всички права на детето на най-високото постижимо ниво, като се имат предвид изброените по-долу принципи и се отдава дължимото внимание на нивото на зрялост и разбиране на детето и обстоятелствата по случая. По-специално това е правосъдна система, която е достъпна, подходяща за възрастта, бърза, работеща, адаптирана и фокусирана върху потребностите и правата на детето, зачитаща правата на детето, включително правото на справедлив процес, на участие и разбиране на съдебното производство, зачитане на личния и семейния живот, както и на почитеността и достойнството“.

¹¹ На разположение на: <https://rm.coe.int/16804b2cf3>.

Насоки на СЕ относно CFJ, Част IV, § 24:

„Алтернативите на съдебните производства като медиация, отклоняване (от съдебни механизми) и алтернативно разрешаване на спорове следва да се насърчават винаги, когато те могат най-добре да послужат на висшите интереси на детето. Предварителното прилагане на такива алтернативи не трябва да се използва като пречка за достъпа на детето до правосъдие“.

Насоките на Съвета на Европа също така подчертават значението на прилагането на алтернативни мерки на съдебни производства, но при много специфични условия.

с. Принципи на правосъдието, съобразено с интересите на детето в законодателството на ЕС

Европейският съюз е предоставил широк спектър от процесуални гаранции на лица, заподозрени или обвиняеми в наказателни производства, следвайки „Пътната карта на процесуалните права на заподозрените“.¹²

Досега шест директиви на ЕС разглеждат правата на заподозрени и обвиняеми в наказателни производства (както за деца, така и за възрастни). Тези директиви, така наречените „директиви относно правата на справедлив съдебен процес“, ще бъдат разгледани допълнително в **ТО 3**.

През 2016 г. ЕС прие Директива 2016/800/ЕС¹³ относно процесуалните гаранции за деца, заподозрени или обвиняеми в наказателни производства, с цел да се определят минимални задължителни стандарти в държавите-членки на ЕС. Тази директива е единствената, насочена специално към деца, които са в конфликт със закона и поради това представлява основният инструмент, чрез който определени принципи на правосъдието, съобразено с интересите на децата, са инкорпорирани в законодателството на ЕС.

¹² Решение на Съвета относно Пътната карта за укрепване на процесуалните права на заподозрени лица или лица, преследвани в рамките на наказателно производство, 30 ноември 2009 г., JO C/295/1.

¹³ На разположение на: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32016L0800>. Ирландия, Обединеното кралство и Дания не са обвързани с настоящата директива, тъй като те са се отказали от пространството на свобода, сигурност и правосъдие на Европейския съюз.

Директива 2016/800/ЕС, съображение 1:

„Целта на настоящата директива е да се въведат процесуални гаранции, за да се гарантира, че децата, т.е. ненавършилите 18 години лица, които са заподозрени или обвиняеми в рамките на наказателното производство, са в състояние да разбират и проследяват производството, както и да упражняват правото си на справедлив съдебен процес, и за да се предотврати извършването на рецидиви от тях и да се спомогне за социалното им интегриране“.

Тази директива взема под внимание КПДООН, Насоките на Съвета на Европа относно CFJ (както са посочени по-горе), Европейската конвенция за правата на човека (ЕКПЧ) и Международния пакт за граждански и политически права (МПГПП) и трябва да се разглежда във връзка с членове 21.1 и 24 от Хартата на основните права на ЕС (ХОПЕС), които включват четирите водещи принципа на КПДООН (недискриминация, участие, висши интереси на детето и защита на благосъстоянието на детето).

В. ЗАДЪЛЖЕНИЯ НА ДЪРЖАВИТЕ-ЧЛЕНКИ НА ЕС ОТНОСНО ПРАВАТА НА ДЕЦАТА

Тази част от ръководството посочва на държавите-членки на ЕС (1) техните задължения и задачи, които трябва да бъдат предприети съгласно международното и регионалното право, за да се гарантират правата на децата в конфликт със закона; (2) защо трябва да спазват тези задължения и (3) какви подходящи механизми за контрол (контролиращи органи) ще проверяват и наблюдават дали тези задължения се спазват.

1. Каква е международната и регионалната правна рамка?

Този раздел изброява различните актове и стандарти, определящи задълженията на държавите-членки на ЕС по отношение правата на децата в конфликт със закона, както следва: (1) актовете на ООН, (2) актовете на Съвета на Европа и (3) актовете на ЕС.

Тези актове са изброени в съответствие с тяхната задължителна сила: задължителни норми (hard law), незадължителни норми (soft law), съдебна практика.¹⁴

Освен това, по-подробен преглед на приложимите международни и регионални документи и стандарти, гарантиращи на децата в конфликт със закона техните процесуални права по съдебни производства с непълнолетни, е на разположение в **техническо описание**, приложено към това ръководство (виж трите таблици в **ТО 1**).

1.1 На международно равнище

a. Задължителни актове (Hard Law)

Обвързващите международни актове, приложими към деца в конфликт със закона, имащи отношение към настоящото ръководство, включват, но не се ограничават до:

- ➔ Всеобщата декларация за правата на човека (ВДПЧ), 1948 г.;

¹⁴ Виж дефинициите за задължителни норми, незадължителни норми и съдебна практика в речника, стр. 18. □

- Международния пакт за граждански и политически права; (МПГПП), 1966 г.;
- Конвенция на ООН за правата на детето (КПДООН), 1989 г.;
- Факултативен протокол към Конвенцията за правата на детето относно процедурата по комуникация (ФПЗ КПДООН), 2011 г.

b. Незадължителни актове (Soft law)

Международните актове с незадължителна юридическа сила в областта на детското правосъдие включват, но не се ограничават до:

- Минимални стандартни правила на ООН за правораздаване при непълнолетните (Пекински правила), 1985 г. [стр. 30, неофициален превод]
- Насоките на ООН за предотвратяване на престъпността сред непълнолетните (Насоки от Рияд), 1990 г. [стр. 56, неофициален превод]
- Правила на ООН за закрила на ненавършили пълнолетие лица, лишени от свобода (Хавански правила), 1990 г. [на английски]
- Основни принципи на ООН за ролята на адвокатите (BPRL), 1990 г.;
- Насоки на ООН за действие по отношение на децата в системата на наказателното правосъдие (GACCJS), 1997 г. [на английски]
- Общ коментар № 10 на Комитета по правата на детето: Правата на децата при правосъдие спрямо ненавършили пълнолетие лица (CRC – GC N°10), 2007 г.;
- Общ коментар № 12 на Комитета по правата на детето: Право на детето на изслушване (CRC – GC N°12), 2009 г.
- Общ коментар № 14 на Комитета по правата на детето: Правото на детето висшите му интереси да бъдат първостепенно съображение (CRC – GC N°14), 2013 г.;
- Принципи и насоки на ООН за достъпа до правна помощ в системите за наказателно правосъдие (PGALA), 2013 г. [на английски]
- Насоки за децата в контакт със съдебната система (изготвени от международна работна група на Международната асоциация на съдии и магистрати, работещи в областта на децата и семейството (IAYFJM)), 2017 г. [на английски]

1.2 На регионално равнище

Съвет на Европа

a. Задължителни актове (Hard law)

Обвързващите документи на СЕ, приложими към деца в конфликт със закона, имащи отношение към този проект, включват, но не се ограничават до:

- Европейската конвенция за правата на човека (ЕКПЧ), 1950 г.;
- Европейската социална харта (ЕСХ), 1961 г., преразгледана през 1996 г.

b. Незадължителни актове (Soft law)

Актовете с незадължителна юридическа сила на СЕ включват, но не се ограничават до:

- Препоръка на Комитета на министрите относно европейските правила за малолетни и непълнолетни правонарушители, подлежащи на санкции или мерки, CM/Rec (2008)11, 2008 г.
- Насоки на Комитета на министрите на Съвета на Европа за правосъдие, съобразено с интересите на детето, (Насоки на СЕ относно CFJ), 2010 г.
- Стандарти на СРТ за младежи, лишени от свобода на Европейския комитет за предотвратяване на изтезанията и нечовешкото или унизително отношение или наказание, 2010 г. [на английски]

Важно: Насоките на СЕ относно CFJ не са правно обвързващи, но се основават на принципи, които са обвързващи в други конвенции или договори, като например КПДООН. Освен това, тъй като тези Насоки са споменати и в Директива 2016/800/ЕС относно процесуалните гаранции за деца, заподозрени или обвиняеми в наказателни производства, повечето държави-членки на ЕС ще бъдат задължени да ги спазват при транспонирането на тази директива от 11 юни 2019 г.¹

¹ Тук се изключват Ирландия, Обединеното кралство и Дания, тъй като не са се включили в Директива 2016/800/ЕС.

с. Европейски съд по правата на човека (ЕСПЧ): съдебна практика

Решенията на ЕСПЧ са задължителни за 47-те държави-членки на Съвета на Европа, които са ратифицирали ЕКПЧ (сред които са и всички държави-членки на ЕС). Решенията на ЕСПЧ често водят правителствата до промяна в тяхното законодателство и до промяна на практиката им в широк кръг области.

Съдебната практика на ЕСПЧ прави не само ЕКПЧ мощен жив инструмент, но и КПДООН, тъй като ЕСПЧ често се позовава на КПДООН при тълкуването на жалби по ЕКПЧ, подадени от деца или от тяхно име.

ЕСПЧ има огромна юриспруденция относно правата на децата, за разлика от Съда на ЕС, включително относно нарушаване правото на справедлив съдебен процес (член 6 от ЕКПЧ).

По-специално, по отношение нарушаването на тази последна разпоредба, КПДООН оказва значително влияние върху мотивите на Европейския съд по правата на човека във връзка с правата на децата в конфликт със закона² (виж **ТО 1**, таблица 3 „Съдебна практика“). ☐

Европейски съюз

а. Задължителни актове (Hard law)

Задължителните международни актове, приложими към деца в конфликт със закона, имащи отношение към настоящото ръководство, включват, но не се ограничават до:³

- Харта на основните права на Европейския съюз (ХОПЕС), 2000 г. (по-специално чл. 24 (Права на детето), членове 47-50 (конкретен раздел, фокусиран върху „Правосъдие“) и чл. 52, § 3 относно обхвата на гарантираните права);
- Договор за Европейския съюз (ДЕС), 2009 г. (по-специално чл. 3 относно задължението на ЕС да насърчава защитата на правата на детето);
- Договор за функционирането на Европейския съюз (ДФЕС), 2012 г. (по-специално чл. 82, § 2 като правно основание за приемането на директиви на ЕС относно правата на лицата в наказателно производство);

² Тук се изключват Ирландия, Обединеното кралство и Дания, тъй като не са се включили в Директива 2016/800/ЕС.

³ Както беше отбелязано по-горе, не всички директиви са приложими във всички държави-членки на ЕС. По-специално, директиви относно правото на справедлив процес, като повечето от обсъжданите в настоящото ръководство, не винаги са приложими в Ирландия, Обединеното кралство или Дания. Тези държави могат да изберат да въведат или да не въвеждат такива директиви.

- Директива 2010/64/ЕС относно правото на устен и писмен превод в наказателното производство, 2010 г. (за деца и за възрастни);
- Директива 2012/13/ЕС относно правото на информация в наказателното производство, 2012 г. (за деца и възрастни);
- Директива 2013/48/ЕС относно правото на достъп до адвокат в наказателното производство, 2013 г. (за деца и възрастни);
- Директива 2016/343/ЕС относно презумпцията за невиновност и правото лицата да присъстват на съдебния процес в наказателното производство, 2016 г. (за деца и възрастни);⁴
- Директива 2016/800/ЕС относно процесуалните гаранции за деца, заподозрени или обвиняеми в наказателно производство, 2016 г. (посветена специално на деца в конфликт със закона);
- Директива 2016/1919/ЕС относно правната помощ за заподозрени и обвиняеми в наказателни производства, 2016 г. (за деца и възрастни).

Към настоящото ръководство е приложено **техническо описание**, посветено на процеса на транспониране на тези директиви в националните законодателства⁵ (виж **ТО 2**).

Друго **техническо описание** описва подробно тези директиви и дава практически насоки на държавите-членки на ЕС, за да улесни тяхното транспониране и прилагане на национално равнище (виж **ТО 3**).

b. Незадължителни актове (Soft law)

Актовете с незадължителна юридическа сила на ЕС включват, но не се ограничават до:

- Препоръка на Европейската комисия относно процедурните защитни мерки за уязвими лица, заподозрени или обвиняеми в наказателни производства (2013/С 378/02), 2013 г.;
- Препоръка на Европейската комисия относно правото на правна помощ за заподозрени или обвиняеми в наказателни производства (2013/С 378/03), 2013 г.

⁴ Директива 2016/343/ЕС относно презумпцията за невиновност не е част от проекта MLMR. Въпреки това тя ще бъде спомената по-долу в раздел „Други релевантни права на деца в конфликт със закона“, виж **ТО 4**.

⁵ В законодателството на ЕС „транспонирането“ е процес, чрез който държавите-членки на ЕС привеждат в сила дадена директива чрез приемането на съответни мерки за прилагане на национално равнище.

с. Съд на Европейския съюз (СЕС): съдебна практика

Засега съдебната практика на Съда на ЕС относно защитата на правата на детето не е толкова широка, колкото на ЕСПЧ. Повечето решения на Съда на ЕС, отнасящи се до деца, са в контекста на свободното движение на хора и по въпроси, свързани с гражданството на ЕС и са произнесени след искане на национален съд за преюдициално заключение.⁶

⁶ За съдебната практика на СЕС виж https://curia.europa.eu/jcms/jcms/j_6/en/.

2. Защо държавите-членки на ЕС трябва да спазват своите международни и регионални задължения по отношение на правата на децата?

Всички държави-членки на ЕС са ратифицирали КПДООН и ЕКПЧ, които представляват основните актове за защита правата на децата на международно и регионално равнище. ЕС и неговите държави-членки са длъжни да се придържат към принципите и разпоредбите, залегнали в тези документи, по отношение на въпроси, които попадат в обхвата на компетентността на ЕС.

Освен това обвързващата сила на международните и регионалните актове оказва въздействие и на ниво ЕС, тъй като, съгласно чл. 6.3 от ДЕС, писаните и неписаните принципи, изведени от общите и конституционни традиции на държавите-членки на ЕС, са „обща принципи“ на правото на ЕС, които трябва да се използват за допълване и насочване на тълкуването на Договорите на ЕС.

Според Съда на ЕС задълженията, произтичащи от членството в ЕС, не трябва да противоречат на задълженията на държавите-членки, произтичащи от техните международни ангажименти в областта на правата на човека, дори ако самият ЕС не е страна по тези договори.⁷

Този важен принцип се потвърждава и от следните съображения:

- Хартата на основните права на Европейския съюз (ХОПЕС) съдържа конкретен раздел, озаглавен „Правосъдие“ (членове 47-50), който отразява минималните стандарти на ЕКПЧ за справедлив съдебен процес. Това означава, че всъщност липсата на съответствие с ЕКПЧ може едновременно да доведе до нарушение на ХОПЕС и обратно⁸ съгласно член 52, § 3, от ХОПЕС, който ясно гласи, че: *„Доколкото настоящата Харта съдържа права, съответстващи на права, гарантирани от Конвенцията за защита на правата на човека и основните свободи, техният смисъл и обхват са същите като дадените им в посочената Конвенция. Тази разпоредба не пречи на правото на Съюза да предоставя по-широка защита“*;

⁷ Виж например *CEC*, 14 май 1974 г., *J. Nold, Kohlen-und Baustoffgroßhandlung s/y* Комисията на Европейските общности (C-4/73).

⁸ Д. Сайерс (*D. Sayers*), *Защита на правото на справедлив процес по наказателни дела в Европейския съюз: къде ни отвежда Пътната карта?* в „Преглед на законодателството в областта на правата на човека“ (*Human Rights Law Review*), 2014 г., стр. 734.

- По-конкретно, от 1 декември 2009 г., с влизането в сила на Договора от Лисабон, ЕС за първи път има конституционно задължение да насърчава защитата на правата на детето (ДЕС, чл. 3) и ХОПЕС, която сега има същата правна стойност като Договорите за ЕС, съдържа специална разпоредба относно правата на детето (вдъхновена непосредствено от КПДООН), която, освен всичко друго, съдържа и принципа за висш интерес на детето (ХОПЕС, чл. 24).⁹
- Директивите на ЕС относно правото на справедлив съдебен процес в наказателните производства се отнасят до повечето от гореспоменатите международни актове за правата на човека и правата на децата. Самото споменаване и интегриране на тези международни принципи и разпоредби, дори и тези с необвързващ характер, в обвързващи актове на ЕС им дават по-ефективен и мощен канал за прилагане на европейско равнище. Например, съображение 55 от Директива 2013/48/ЕС посочва, че в тази директива целта е да *„се утвърждават правата на децата и се вземат под внимание Насоките на Съвета на Европа за правосъдие, съобразено с правата на детето, по-специално разпоредбите им относно предоставянето на информация и консултации на децата“*. Директива 2016/800/ЕС, която е специално посветена на процесуалните права на деца в конфликт със закона, също така гласи, че тя *„допринася за правата на детето, като в нея са отчетени Насоките на Съвета на Европа за правосъдие, съобразено с интересите на децата“* (съображение 7) и че *„нищо в настоящата директива не се тълкува като ограничение или дерогация от което и да е от правата и процесуалните гаранции, предоставени съгласно Хартата, ЕКПЧ или други относими разпоредби на международното право, и по-специално Конвенцията на ООН за правата на детето или правото на държава-членка, което осигурява по-високо ниво на защита“* (чл. 23).

Поради всички тези причини държавите-членки на ЕС трябва да вземат предвид правата на децата в конфликт със закона в контекста на транспонирането и прилагането на всички съответни директиви на ЕС. **Техническо описание**, приложено към настоящото ръководство, предоставя по-подробен анализ на процеса на транспониране на директивите на ЕС на национално равнище (**ТО 2**).

⁹ За позицията на Полша и Обединеното кралство по отношение на ХОПЕС, виж *„Протокол (№ 30) относно прилагането на Хартата на основните права на Европейския съюз за Полша и Обединеното кралство“* (12008E/PRO/30).

3. Кой ще наблюдава и контролира дали тези задължения се спазват от държавите-членки на ЕС?

За всеки от горепосочените стандарти и актове е въведен механизъм за мониторинг. Функционирането, правомощията, областта на компетентност на тези механизми (контролиращи органи) могат да се различават значително.

Мониторинговите механизми са под формата на:

- Комитети от експерти, които наблюдават изпълнението на основните международни договори в областта на правата на човека, включително тези, посветени на правата на детето (като Комитета по КПД по отношение на КПДООН, Съвета по правата на човека (СПЧ) и специалните му процедури,¹⁰ Комисаря на СЕ за правата на човека (CESHR), Европейския комитет по социални права (ECSR) и т.н.).
- Съдебни органи: ЕСПЧ и СЕС.

Както беше посочено по-горе, всяка държава, която е страна по международен договор (или конвенция), е задължена да предприеме стъпки, за да гарантира, че нейните граждани¹¹ могат да се ползват от правата, съдържащи се в договора. Обикновено подписването и ратифицирането от една държава на международен договор предполага признаването и на подходящия контролен механизъм и на неговите решения от тази държава.

Наличието на механизми за мониторинг и техните препоръки са от основно значение за насочването на европейските държави-членки към по-силни действия за защита на правата на децата.

В това ръководство ще се съсредоточим върху механизмите за мониторинг, свързани с детското правосъдие, като техните основни характеристики са изброени в **ТО 5**.

¹⁰ Съществуват също така и специални докладчици, които са отделни експерти (не комисии) с тематичен или географски мандат, които работят в рамките на СПЧ на ООН (например специалният представител на Генералния секретар на ООН (SRSG) по насилието срещу деца, специалният докладчик на ООН по продажбата и сексуалната експлоатация на деца и специалният представител на Генералния секретар на ООН по въпросите на децата и въоръжените конфликти).

¹¹ Понякога това задължение не се ограничава само до националните граждани.

В заключение е важно да се вземат предвид следните ключови въпроси:

- Договорът от Лисабон даде по-силна правна основа за развитието на система в областта на наказателното правосъдие в ЕС в съответствие с всички права за справедлив процес, вече установени по силата на международни и регионални актове.

- Ако държавите-членки на ЕС не изпълняват своите международни ангажменти относно защитата на правата на децата в наказателното производство, те могат да бъдат съдени и санкционирани на равнище ЕС пред Съда на ЕС.

- Директивите на ЕС относно правото на справедлив съдебен процес в наказателните производства се основават на горепосочените международни актове за правата на човека и правата на децата. Интегрирането на тези международни принципи и разпоредби в обвързващи актове на ЕС им дават по-ефективен и мощен канал за прилагане на европейско равнище.

С. КАК ДА СЕ ОСИГУРИ ЕФЕКТИВНО ПРИЛАГАНЕ НА НАЦИОНАЛНО РАВНИЩЕ НА ПРАВТА НА ДЕЦАТА В КОНФЛИКТ СЪС ЗАКОНА

„Правосъдие, съобразено с интересите на децата, се отнася до правосъдни системи, които гарантират съблюдаването и ефективното прилагане на всички права на детето на най-високото достижимо ниво“.¹

Този раздел идентифицира както добри практики, така и предизвикателства пред реализирането на процесуалните права на децата в ЕС и служи като основа за препоръки към държавите-членки на ЕС. Препоръките са базирани на европейското и международното право.

Практиките и препоръките се основават на набор от най-значимите примери, получени от 6-те изследователски проучвания в държавите-партньори по проекта „Моят адвокат, моите права“. За всички цитирани национални примери, моля, консултирайте се с националните доклади и техните прегледи по държави на уебсайта на проекта (www.mylawyermyrights.eu).

В нашето изследване установихме, че в повечето държави-членки на ЕС съществуват доста проблеми относно ефективното прилагане на правата на децата, които предстоят да бъдат решени.²

Ето защо структурата на следващата глава ще бъде разделена, както следва:

- основни предизвикателства по отношение реализирането на правата на децата на национално равнище;
- добри практики на национално ниво;
- препоръки и основни насоки за изпълнение.

От решаващо значение е както националното законодателство, така

¹ Насоки на СЕ относно CFJ и Обяснителния меморандум към тях (2011 г.), стр. 4.

² Виж също: Европейска комисия, *Summary of contextual overviews on children's involvement in criminal judicial proceedings in the 28 Member States of the European Union*, 2014; Европейска комисия, *Impact Assessment Accompanying the document Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on procedural safeguards for children suspected or accused in criminal proceedings of 27 November 2013*, SWD (2013) 480 final, стр. 12 et seq.; Агенция за основни права на ЕС, *Правосъдие, съобразено с интересите на детето. Мнения и опит на професионалисти относно участието на деца в граждански и наказателни производства в 10 държави-членки на ЕС (Child-friendly justice. Perspectives and experiences of professionals on children's participation in civil and criminal judicial proceedings in 10 EU Member States)*, 2015.

и практическото му прилагане в държавите-членки на ЕС да са в съответствие с правата на децата. Следователно целта на тази част от ръководството е да насърчи държавите-членки на ЕС да черпят примери от най-добрите практики, които вече съществуват в други държави-членки, и да следват основните насоки за прилагане на директивите на ЕС относно правото на справедлив съдебен процес в съответствие с международните и регионалните стандарти.

1. Прилагане на набора от директиви на ЕС относно правото на справедлив процес в наказателното производство

Съществуват някои аспекти в директивите на ЕС относно правото на справедлив процес, които трябва да бъдат анализирани по-подробно, като например:

- правната квалификация и естеството на процедурата, в която може да участва дете, което е в конфликт със закона;
- определянето на МВНО;
- възрастта на детето;
- видът на твърдяното престъпление (леки нарушения).

Някои тълкувания биха могли да повлияят върху прилагането на директивите на ЕС към децата в държавите-членки на ЕС.

Поради това е от съществено значение държавите-членки на ЕС винаги да отчитат следните предизвикателства в светлината на основните принципи на детското правосъдие, установени по-специално в ръководните принципи на КПДООН и в Общите коментари на Комитета по КПД.

A) Основни предизвикателства

a. Социални процедури за деца

Член 82 от ДФЕС предвижда, че ЕС има компетентност да приема законодателство по наказателноправни въпроси и поради това Директива 2016/800/ЕС посочва, че:

Директива 2016/800/ЕС, съображение 17:

„Настоящата директива следва да се прилага единствено за наказателните производства. Тя не следва да се прилага за други видове производства, в частност производства, които са специално предназначени за деца и които биха могли да доведат до вземането на защитни, възпитателни или образователни мерки“.

Както бе посочено по-горе, в различните държави-членки на ЕС съществуват различни модели на детско правосъдие, поради което различните системи не винаги следват наказателния модел, предписан в директивите на ЕС. Например, те могат да се различават от наказателното производство по отношение на техните цели, въввлечените участници и мерките, които могат да бъдат наложени от съд или от друг компетентен орган.

В някои държави-членки на ЕС деца, заподозрени или обвиняеми в извършване на престъпление, влизат в контакт със системите за социално подпомагане, базирани на образователни мерки в противовес на строго наказателни процедури.

Разликата между наказателната и социалната процедура обаче не винаги е ясна, тъй като последната все пак може да изложи децата на риск от лишаване от свобода или да има отрицателни последици за психическото и физическото благополучие на детето. Освен това детето, участващо в производство по социално подпомагане, водещо до защитни, възпитателни или образователни мерки, ще се срещне с няколко от същите действащи лица като лицата, участващи в едно наказателно производство, а именно – полицейски служители, прокурори и съдии – и може да участва в сходни фази на разследване и постановяване на решения.

СЕС и ЕСПЧ поддържат становището, че е необходимо да се разгледа характерът на производството по същество, за да се установи дали то е наказателно или не, а не как то е квалифицирано на национално равнище.

Следователно държавите-членки на ЕС не трябва да изключват своите системи за социални грижи спрямо деца в конфликт със закона (каквото е случаят с Белгия, България и Полша) от защитата, установена в директивите на ЕС в областта на наказателното право, заявявайки, че Европейският съюз е в състояние да приема законодателство само в областта на наказателното право. Характерът на националното производство по дело с непълнолетни по същество трябва да бъде релевантният критерий за установяване на приложимостта на всички директиви на ЕС относно правото на справедлив съдебен процес спрямо деца, които са в конфликт със закона (за повече информация виж **ТО 2 и 6**).

b. Административни производства за лица, заподозрени в нарушение на наказателния закон

В хода на настоящото изследване се установи, че в някои държави-членки на ЕС правосъдните системи считат, че първата фаза на производството (полицейското разследване) не е наказателна. Доколкото заподозряното в твърдяното престъпление лице не е било задържано и не е било официално обвинено от прокурора или от съдията по разследването, то е участник единствено в административно производство.

Национален пример, основан на проучванията

Българската система за наказателно правораздаване формално не признава фигурата на „заподозряно лице“. Полицейският разпит се счита за административна превантивна мярка.

Такава система не позволява директивите на ЕС да се прилагат на този етап от производството спрямо лица, които не са формално обвинени, освен ако не са задържани под полицейски надзор.

c. Принцип на върховенството на правото на ЕС

Някои държави-членки на ЕС смятат, че самото наличие на система за детско правосъдие вече е достатъчно, за да бъдат освободени от прилагането на директивите на ЕС относно правото на справедлив съдебен процес. Това се случва по-специално в държави-членки, в които системата за детско правосъдие следва модела на социално подпомагане. Този вид производство често се счита за по-добро с оглед на процесуалните гаранции, отколкото наказателните производства, към които реферират директивите на ЕС.

В потвърждение на това тези държави придават на правото на ЕС второстепенна позиция по отношение на своите национални законодателни разпоредби и следователно не спазват принципа на върховенство на правото на ЕС.

Всъщност ЕС не признава принципа на „максималния стандарт за защита на основните права“, тъй като това признаване би могло да представлява сериозна заплаха за постигането на целите на ЕС. Това означава, че ЕС може да изисква прилагането на правото на ЕС въпреки съществуването на по-защитни национални разпоредби.³

³ CEC, 26 февруари 2013 г., Stefano Melloni (C-399/11).

Дори ако това не може да се счита за „добра практика на ЕС“, в контекста на детското правосъдие става въпрос за защитата на деца, участващи в наказателно производство, тъй като държавите-членки на ЕС са длъжни да спазват дефиницията на ЕС за термина „наказателно производство“. Както е посочено по-горе, това определение включва и национални производства, които, макар и да не са обозначени като наказателни, по същество имат наказателен характер.

Ето защо дори някои държави-членки на ЕС да приемат, че процедурата за социално подпомагане е най-доброто решение за деца в конфликт със закона, те не могат да разчитат на националната правна квалификация на процедурата като „социално подпомагане“, за да откажат на децата всички гаранции за справедлив съдебен процес, когато те са лишени от свобода или подлежат на мерки от наказателно естество.

Национален пример, основан на проучванията

Белгия счита, че националните ѝ разпоредби относно деца, които са в конфликт със закона, са с по-силна защита от минималните стандарти, установени в директивите на ЕС. Според белгийското министерство на правосъдието гаранциите, залегнали в директивите на ЕС, не са приложими за деца, заподозрени или обвинени в контекста на процедурата за социално подпомагане на закона от 1965 г.

d. Минимална възраст за наказателна отговорност (МВНО)

Нито една от директивите на ЕС не съдържа разпоредби, които засягат националните правила, определящи МВНО .

В това отношение е важно да се подчертае, че практиката на наказателно преследване на дете под МВНО, ако то е извършило тежко престъпление или да му се налагат наказателни мерки като лишаване от свобода в рамките на административно или социално производство, противоречи на КПДООН. МВНО не може да бъде заобиколена.⁴

⁴Тази практика в частност противоречи на КПДООН, чл. 40 (виж CRC/C/GC/10, § 34). Виж също така забележките на Комитета по правата на човека на ООН и на Комитета по КПД по отношение на Чешката република по този въпрос (Заключителни наблюдения на СПЧ на ООН в Третия периодичен доклад за Чешката република, приет на 22 август 2013 г., раздел 20, CCRPR/C/CZE/CO/3; Заключителни наблюдения на Комитета по КПД за Чешката република, приет на 17 юни 2011 г., CRC/C/CZE/CO/3-4).

е. Деца, които достигат пълнолетие преди или по време на началото на производството

Директива 2016/800/ЕС, чл. 2.3:

„Настоящата директива се прилага по отношение на лицата, които са били деца, когато са станали субекти на производството, но впоследствие са навършили 18 години и прилагането на настоящата директива предвид обстоятелствата по делото, включително с оглед степента на зрелост и уязвимост на засегнатото лице. Държавите-членки могат да решат да не прилагат настоящата директива, когато заинтересованото лице е навършило 21 години“.

Тази разпоредба трябва да се тълкува във връзка с международните стандарти и принципи за детско правосъдие, по-специално във връзка с позицията на Комитета по правата на детето.

Освен това държавите-членки на ЕС следва да четат тази разпоредба във връзка със съображение 12 от същата директива.

Директива 2016/800/ЕС, съображение 12:

„В случай че към момента, когато става заподозрян или обвиняем в рамките на наказателното производство, лицето е навършило 18 години, но престъплението е извършено, когато лицето е било дете, държавите-членки се насърчават да прилагат предвидените в настоящата директива процесуални гаранции до навършване на 21 години от съответното лице, най-малкото по отношение на престъпленията, които са извършени от същия заподозрян или обвиняем и са предмет на общо разследване и наказателно преследване, тъй като са неразривно свързани с наказателно производство, което е било образувано срещу същото лице, преди то да навърши 18 години“.

Продължителността на процеса или закъснението в започването на процеса не трябва да оказват отрицателно въздействие върху правата на детето. Както това съображение, така и член 2.3 от Директива 2016/800/ЕС, винаги следва да се четат във връзка с член 23 от същата директива.

Директива 2016/800/ЕС, чл. 23:

„Нищо в настоящата директива не се тълкува като ограничение или дерогация от което и да е от правата и процесуалните гаранции, предоставени съгласно Хартата, ЕКПЧ или други относими разпоредби на международното право, и по-специално Конвенцията на ООН за правата на детето, или правото на държава-членка, което осигурява по-високо ниво на защита“.

f. Леки нарушения

Съгласно член 2.6 от Директива 2016/800/ЕС и съображения 14, 15 и 16 от нея директивата не следва да се прилага по отношение на някои леки нарушения като леки пътнотранспортни нарушения, леки нарушения по отношение на общински нормативни актове от общ характер и леки нарушения на общественя ред, които попадат в компетентността на орган, различен от съд с компетентност по наказателни дела.

В тези случаи, ако санкциите, наложени на детето, са различни от лишаване от свобода съгласно горепосочените разпоредби, би било неразумно да се изисква компетентните национални органи да осигурят всички права, гарантирани от директивата, ако се разполага или с право на обжалване, или с възможност делото да бъде отнесено до съд, компетентен по наказателни дела.

Дерогация за „леки престъпления“ беше въведена, с някои разлики, и в директивата относно правото на устен и писмен превод, в директивата относно правото на информация, в директивата относно правото на достъп до адвокат и в директивата за правна помощ.⁵

От една страна обаче държавите-членки на ЕС трябва да са наясно, че всички съдебни производства могат да окажат отрицателно въздействие върху децата, дори и те да засягат леки нарушения.

От друга страна държавите-членки на ЕС трябва да съзнават, че подобно разграничение между видовете престъпления (тежки или леки) не съществува в никакви международни актове относно правата на децата в конфликт със закона, нито в съдебната практика на ЕСПЧ.

По този въпрос някои от съображенията в директивите на ЕС относно правото на справедлив процес са от значение за изясняване на този аспект, преди всичко по отношение правото на достъп до адвокат.

⁵ Директива 2012/13/ЕС, (Съображение 17 и чл. 2, § 2), Директива 2010/64/ЕС (Съображение 16 и чл. 1, §3), Директива 2016/1919/ЕС (Съображения 11-14 и чл. 2, § 4), Директива 2013/48/ЕС (Съображения 16-18, 24 и чл. 2, § 4).

Директива 2013/48/ЕС, съображение 18 и Директива 2016/1919/ЕС, съображение 14:

„Приложното поле на настоящата директива по отношение на някои леки нарушения не следва да засяга задълженията на държавите-членки по ЕКПЧ да гарантират правото на справедлив съдебен процес, включително предоставянето на правна помощ от адвокат“.

Директива 2013/48/ЕС, съображение 24:

„По отношение на някои леки нарушения настоящата директива не следва да бъде пречка за държавите-членки да организират упражняването на правото на заподозрените или обвиняемите на достъп до адвокат по телефона. Такова ограничаване на правото, обаче, следва да бъде прилагано само в случаи, когато заподозреният или обвиняемият няма да бъде разпитван от полицията или от друг правоохранителен орган“.

g. Включване/неучастие

По отношение на прилагането на всички директиви на ЕС относно правото на справедлив процес е важно също да се помни, че Дания, Ирландия и Обединеното кралство са решили да не се присъединят към пространството на свобода, сигурност и правосъдие. Ирландия и Обединеното кралство са с гъвкав отказ от законодателството, прието в тази област, което им позволява да се включват или да се отказват от дадено законодателство и законодателни инициативи за всеки отделен случай.

- ❖ **Досега Ирландия и Обединеното кралство са участвали само в приемането на Директива 2010/64/ЕС относно правото на устен и писмен превод в наказателното производство и на Директива 2012/13/ЕС относно правото на информация в наказателните производства.**
- ❖ **За разлика от тях, Дания е с доста по-общ отказ от пространството на свобода, сигурност и правосъдие и не е участвала в приемането на нито една от горепосочените директиви.**

В. Препоръки и основни насоки за изпълнение

- ➔ Държавите-членки на ЕС следва ефективно да прилагат директивите на ЕС относно процесуалните права на заподозрените лица и обвиняемите в наказателните производства.
- ➔ Държавите-членки на ЕС следва да гарантират на децата техните процесуални права, като прилагат директивите на ЕС и в процедурите по социално подпомагане, които са по същество с наказателен характер и които могат да имат отрицателни последици за благополучието на детето.
- ➔ Държавите-членки на ЕС следва да признаят деца, заподозрени в извършването на престъпление, като заподозрени в приложното поле на директивите на ЕС и по този начин да им дават право на процесуалните гаранции, предвидени в тези директиви, независимо от националната квалификация на производствата по детско правосъдие.
- ➔ Държавите-членки на ЕС следва да проверяват законосъобразността на наказателното производство, включително спазването на основните гаранции, залегнали в директивите на ЕС, от първия полицейски разпит или полицейско задържане до изхода от наказателното производство. В тази връзка, ако детето се е ползвало от по-ниски гаранции в социалната или административната фаза на производството в сравнение с гаранциите, предоставени в рамките на наказателното производство, процедурата следва да бъде променена, за да се гарантират на детето всички негови процесуални права.
- ➔ В случай на съмнение относно тълкуването или валидността на правото на ЕС (по отношение спазването на международните и регионалните задължения) юрисдикциите на държавите-членки могат да отправят към СЕС искане за преюдициално заключение. Тази процедура е допълнително обсъдена в техническо описание, приложено към настоящото ръководство **(ТО 5)**.

2. Процесуални права на деца, заподозрени или обвиняеми в наказателно производство

Тази част акцентира върху процесуалните права на децата в конфликт със закона, които са гарантирани от Директива 2016/800/ЕС (относно процесуалните гаранции за деца, заподозрени или обвиняеми в наказателно производство) и от другите директиви относно правото на справедлив съдебен процес, които са приложими както към деца, така и към възрастни, участващи в наказателно производство (т.е. Директива 2010/64/ЕС относно правото на устен и писмен превод, 2012/13/ЕС относно правото на информация, 2013/48/ЕС относно правото на достъп до адвокат, 2016/343/ЕС относно презумпцията за невинност и 2016/1919/ЕС относно правната помощ).

2.1 Адвокатската помощ

Адвокатската помощ е гарантирана от международни и регионални правни актове на всяко дете, участващо в наказателно производство като заподозряно или обвиняемо.

Държавите-членки на ЕС трябва да осигурят ефективното упражняване на правото на защита. (Директива 2013/48/ЕС)

По-специално по отношение на деца от държавите-членки на ЕС се изисква да им предоставят адвокатска помощ, за да им позволят да упражняват ефективно правото си на защита (Директива 2016/800, чл. 6.2). Адвокатската помощ включва правото на детето в конфликт със закона да се консултира и да се среща с адвокат и правото да комуникира с него насаме, особено преди да бъде разпитано от полицията или от други правоприлагащи или съдебни органи, независимо от това дали детето е официално обвинено или дали разпитът се отнася до предполагаемото му участие в престъпление. Правото на правна помощ изисква адвокатът също да има възможност да участва ефективно по време на разпит и по време на определени действия по разследването и събирането на доказателства, засягащи клиента му. (Директива 2016/800/ЕС, чл.6.4) Освен това, когато адвокатът не присъства, а детето трябва да бъде подпомогнато от адвокат, компетентните органи отлагат разпита на детето или другите действия по разследване или събиране на доказателства за разумен период от време, за да позволят пристигането му или да ангажират адвокат, който да подпомага детето, на което все още не е назначен адвокат или да ангажират адвокат за детето. (Директива 2016/800/ЕС, чл.6.7)

Право на адвокат: достъп и защита/помощ
Директива 2013/48/ЕС (чл. 3) спрямо Директива 2016/800/ЕС (чл. 6)

1. *Както вече бе подчертано, в пакета директивите на ЕС за справедлив съдебен процес трябва да се разглеждат заедно. Затова е нужно да се подчертае, че чл. 6 от Директива 2016/800/ЕС за „адвокатска помощ“ трябва да се тълкува във връзка с Директива 2013/48/ЕС за “правото на детето на достъп до адвокат”.*

*Директива 2016/800/ЕС, чл. 6.1 („Адвокатска защита“):
„Деца, които са заподозрени или обвиняеми в рамките на наказателното производство, имат право на достъп до адвокат в съответствие с Директива 2013/48/ЕС. Нищо в настоящата директива, по-специално в настоящия член, не засяга това право.“*

Според рамката, въведена от Директива 2016/800/ЕС, сега държавите-членки имат задължение да подигурят адвокатска помощ на децата и това задължение трябва да бъде въведено в националното законодателство на страните-членки. Това означава, че при всички случаи децата трябва да получават адвокатска помощ и тази помощ не може да се ограничава до гарантиране на достъпа до адвокат или до простото присъствие на адвокат в съдебното производство. На адвоката трябва да се позволи да има активна роля и участие във всички фази и стъпки на производството. .

*Директива 2016/800/ЕС, съображение 25:
„Тъй като децата са уязвими и невинаги са в състояние да разберат напълно и да проследят наказателното производство, те следва да получават адвокатска защита в случаите, посочени в настоящата директива. В тези случаи държавите-членки следва да осигурят защита от адвокат, ако детето или носителът на родителска отговорност не са осигурили такава защита“.*

2. Възможността за дерогация на правото на достъп до и помощ от адвокат, позволена и от двете директиви (Директива 2013/48/ЕС и Директива 2016/800/ЕС), трябва да се тълкува строго стеснително от страните-членки и да е възможно най-ограничена. В Директива 2016/800/ЕС, по-специално, има няколко разпоредби, които насърчават страните-членки да не дерогират правото на адвокатска помощ при случаи на деца.

Директива 2016/800/ЕС, съображение 26

„Адвокатската защита съгласно настоящата директива предполага, че детето има право на достъп до адвокат в съответствие с Директива 2013/48/ЕС. Поради това, когато прилагането на дадена разпоредба от Директива 2013/48/ЕС води до невъзможност детето да получи адвокатска защита съгласно настоящата директива, тази разпоредба не следва да се прилага спрямо правото на децата да имат достъп до адвокат съгласно Директива 2013/48/ЕС. От друга страна, дерогациите и изключенията от адвокатската защита, предвидени в тази директива, не следва да засягат правото на достъп до адвокат в съответствие с Директива 2013/48/ЕС или правото на правна помощ в съответствие с Хартата и ЕКПЧ, както и с националното и друго законодателство на Съюза.“

3. Държавите-членки са длъжни да осигуряват адвокатска помощ за децата. Децата не могат да се отказват от това си право. Не се предвижда такъв отказ в Директива 2016/800/ЕС. Подобно заключение се налага и от Директива 2016/1919/ЕС за правната помощ.

Директива 2016/1919, съображение 9

“Без да сезасяга член 6 от Директива (ЕС) 2016/800, настоящата директива не следва да се прилага, когато заподозрените или обвиняемите, или исканите за предаване лица се отказват от правото си на достъп до адвокат съответно по член 9 или член 10, параграф 3 от Директива 2013/48/ЕС и не са оттеглили този отказ, или когато държавите членки прилагат временните дерогации в съответствие с член 3, параграфи 5 или 6 от Директива 2013/48/ЕС, за периода на тези дерогации.“

A) Основни предизвикателства

a. Въпроси относно тълкуването и прилагането на директивите на ЕС

- ☞ Временни дерогации от правото на достъп до адвокат:

Членове 3.6 от Директива 2013/48/ЕС и 6.8 от Директива 2016/800/ЕС предвиждат възможност за **временна дерогация** от правото на адвокатска защита, в изключителни случаи, доколкото това е обосновано от едно от следните наложителни условия и причини:

- само в досъдебната фаза;
- когато е налице неотложна необходимост да се предотвратят тежки неблагоприятни последици за живота, свободата или физическата неприкосновеност на дадено лице;
- когато се налага разследващите органи да предприемат незабавни действия, за да се предотврати сериозно възпрепятстване на наказателното производство във връзка с тежко престъпление.¹

Както при възрастните заподозрени или обвиняеми в наказателно производство (виж чл.8.1 и 8.2 от Директива 2013/48/ЕС), Директива 2016/800/ЕС също пояснява относно деца с конфликт със закона, че:

- решението да се процедира без адвокат трябва да бъде взето само при изключителни обстоятелства и то за всеки отделен случай;
- върху това решение трябва да може да бъде упражнен съдебен контрол.

Допълнително важно пояснение в Директива 2016/800 за деца в наказателни производства е:

- Винаги трябва да се отчитат висшите интереси на детето при вземане на решение.

Държавите-членки на ЕС следва да знаят, че досъдебната фаза е най-деликатният момент от цялото наказателно производство, тъй като тя често е решаваща за изхода на производството. Точно поради тази причина всякакъв вид дерогация на този етап следва да се избягва в съответствие с практиката на ЕСПЧ. По-специално, в решението си по делото *Salduz c/у Турция*, ЕСПЧ заявява, че за да се гарантира реално и ефективно право на справедлив съдебен процес, достъпът до адвокат

¹ Препращането към „тежко престъпление“ е само в Директива 2016/800/ЕС.

следва да е гарантиран от първия полицейски разпит², а в друго важно решение ЕСПЧ също така отбелязва, че „заподозрените са особено уязвими на етапа на разследване и събраните доказателства могат да определят изхода от делото. Правото на достъп до правна помощ е особено важно за уязвими лица, като например непълнолетни“.³

☉ Временни дерогации от правото на адвокатска помощ:

В допълнение към дерогациите, допустими в досъдебната фаза, член 6.6 от Директива 2016/800/ЕС позволява по принцип други дерогации, когато адвокатската защита е непропорционална предвид обстоятелствата по делото, като се отчитат, кумулативно, следните критерии:

- тежестта на твърдяното престъпление;
- сложността на делото;
- мерките, които могат да се предприемат по отношение на такова престъпление.

Също така в тези случаи висшият интерес на детето винаги трябва да бъде от първостепенно значение. Дерогациите трябва да са в съответствие с правото на справедлив съдебен процес и при всички случаи държавите-членки трябва да гарантират, че децата са подпомагани от адвокат, когато са изправени пред компетентен съд или съдия, за да се вземе решение относно задържане, а също и за срока на самото задържане.

По принцип всички тези дерогации трябва да се тълкуват стеснително.

☉ Следствени действия без присъствието на адвокат:

Съображение 28 от Директива 2016/800/ЕС изброява няколко основания (установяване на самоличността на детето; определяне на това, дали следва да бъде започнато разследване; проверка за притежание на оръжие или други подобни въпроси, отнасящи се до безопасността; извършване на следствени действия или действия по събиране на доказателства, различни от изрично посочените в настоящата директива, като например обиск, оглед на лицето, кръвен тест, тест за употреба на алкохол или друг подобен тест, заснемане или снемане на пръстови отпечатащи; или довеждане на детето за явяване пред компетентен орган или предаване на детето на носителя на родителска отговорност или на друго подходящо пълнолетно лице в съответствие с националното право), които не задължават държавите-членки на ЕС да гарантират на децата, заподозрени или обвиняеми в извършване на престъпление, адвокатска защита, ако това е съобразено с правото на справедлив съдебен процес.

Държавите-членки на ЕС следва да тълкуват и прилагат тази разпоредба в светлината на принципа на висшите интереси на детето.

² ЕСПЧ, 27 ноември 2008 г., *Salduz c/y Турция*, № 36391/02.

³ ЕСПЧ, 15 юни 2004 г., *S.C. c/y Обединеното кралство*, № 60958/00.

в. Специфични предизвикателства пред държавите-членки на ЕС

I. Относно правото на адвокатска помощ в досъдебната фаза

В Директива 2016/800/ЕС се разглеждат конкретно отговорностите на полицията при разпитване и задържане на деца, заподозрени и обвиняеми по производства с непълнолетни. Тези отговорности включват гарантиране, че детето се подпомага от адвокат преди и по време на полицейския разпит (чл. 6.4).

Държавите-членки на ЕС трябва да съзнават следните предизвикателства, които трябва да бъдат преодолені:

 В Белгия, България и Нидерландия: Правото на достъп до адвокат често може да бъде дерогирано по време на полицейски разпит и може да варира в зависимост от санкциите, които могат да бъдат наложени за изложените престъпления.

 В Полша: В член 57(b) от изменения Закон за децата от 2001 г. се казва, че детето трябва да бъде уведомено, че има право да се консултира с адвокат (юрист) и да бъде посъветвано как да се възползва от това право. Ако едно дете (или неговият родител) реши да не ангажира адвокат, разпитът може да продължи без присъствието на адвокат. На практика адвокатска защита обикновено не се предоставя в досъдебната фаза. Присъствието на семеен асистент, на представител на гражданска организация или на училището на детето по време на полицейските разпити може да замести адвокатската защита съгласно закона.

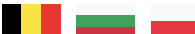
 В Ирландия: При отсъствие на адвокат и на родител или на стойник на полицейски разпит на дете може да присъства отговорен или подходящ възрастен. Това не е задължително и законодателството не определя такова лице.

 В Нидерландия: Деца на възраст под МВНО нямат право на достъп до адвокат преди или по време на полицейски разпити, тъй като те се изслушват като свидетели.

 В Нидерландия: В случаите на леки престъпления заподозрените деца имат право на достъп до адвокат по време на полицейски разпити, но когато след това престъплението се разглежда от прокурора, те не винаги имат право на достъп до адвокат.

 В България: Присъствието на адвокат не е задължително за деца, които само са „поканени“ в полицейското управление за разпит.

 В България и Полша: Няма задължителна адвокатска защита за обвиняеми, които са достигнали 18-годишна възраст по време на съдебния процес, дори ако престъплението е извършено преди техния осемнадесети рожден ден. (Полша – само в наказателното производство. То е различно при съдебното производство с непълнолетни – и България)

 В Белгия, България и Полша: По време на полицейски разпити децата често трябва да дават изявления или да подписват документи при отсъствие на адвокат.

 В България: свидетелските показания на полицейски служители, разпитали детето без адвокат, са правно допустими в процеса.

Дете в конфликт със закона не може да се откаже от правото си на адвокат. Отказ от правото на адвокатска защита не се предвижда от Директива 2016/800/ЕС. Според ЕСПЧ полицейският разпит на дете, без присъствието на неговия адвокат, представлява нарушение на член 6 от ЕКПЧ.⁴

Действително отсъствието на адвокат в тази фаза би могло да има ключово въздействие по отношение на изхода от производството. Като се има предвид уязвимото положение на детето, присъствието на адвокат е от основно значение за осигуряването на ефективно упражняване на всички негови права за реализиране на справедлив процес.

⁴ ЕСПЧ, 2 март 2010 г., *Adamkiewicz c/у Полша*, № 54729/00

Държавите-членки на ЕС трябва да съзнават следните предизвикателства, които трябва да бъдат преодолени:

 В Нидерландия: Децата могат да се откажат от правото си да получат адвокатска помощ по време на полицейски разпит (но те не могат да се откажат от правото си на правни консултации преди да вземат това решение).

 В България: Правото на отказ от адвокат е възможно на полицейския етап, тъй като обикновено полицията не насърчава децата да се консултират с адвокати преди или по време на разпит или активно ги убеждава да се откажат от правото си на адвокат.

 Белгия, Дания, Франция и Нидерландия са направили резерви по отношение на членове 37 и 40 от КПДООН, които ограничават достъпа на дете до адвокат за леки престъпления (виж таблица 1 в **ТО 1**).

II. Относно правото на поверителност

Член 4 от Директива 2013/48/ЕС и член 6.5 от Директива 2016/800/ЕС установяват правото на поверителност на комуникацията между детето и неговия адвокат. Съгласно двата текста, правото на поверителност включва срещи, кореспонденция, телефонни разговори и други форми на комуникация между детето и неговия адвокат.

Държавите-членки на ЕС трябва да съзнават следните предизвикателства, които трябва да бъдат преодолени:

 В Белгия и Нидерландия: Времето, предвидено от законодателството за конфиденциална консултация преди полицейските и съдебните изслушвания (30 минути), е твърде кратко, за да създаде доверителни отношения между детето и неговия адвокат.

 В България: Продължителността на предварителната консултация не е установена със законово изискване.

 В Белгия и Полша: Когато едно дете е лишено от свобода (в полицейското управление), правото на поверителност не винаги е напълно гарантирано (напр. често няма специални и отделни помещения за такива срещи).

В) Добри практики на национално ниво⁵

I. Относно правото на адвокатска помощ⁶

Държавите-членки на ЕС трябва да черпят примери от следните национални практики:

 В Белгия и Нидерландия: Активната и ангажирана роля на адвоката по време на полицейските разпити и съдебните заседания е предвидена в законодателството.

 В Белгия: Определени адвокати, регистрирани, че са на разположение на повикване, с които може да се установява връзка директно, нощем и денем, чрез уеб приложение. Целта е да се позволи на полицейските служители да се свързват с адвокат бързо и лесно.

 В Белгия: Специализираната функция на адвоката за деца се урежда с Регламента на френскоговорящата национална адвокатска колегия на Белгия (2011 г.) и с Препоръка на фламандската асоциация на адвокатите в Белгия (2005 г.).

 В Ирландия: Когато детето, родителят или настойникът са поискали адвокат, детето не се разпитва, докато не изтече разумен срок за пристигането на адвоката. .

Държавите-членки на ЕС трябва да черпят пример от следната национална практика:

 В Белгия: Законодателството изрично предвижда, че дете не може да се откаже от правото си на адвокат. Нито правото на частна консултация, нито ефективната помощ по време на полицейски разпит или съдебно заседание могат да бъдат отменени.

⁵ За повече информация и други примери за добри практики вижте всички национални доклади и прегледи за държавите на уебсайта www.mylawyermyrights.eu.

⁶ Повече добри практики могат да бъдат намерени в Наръчника, насочен към адвокати за деца (Практически наръчник „Как да защитаваме дете в конфликт със закона?“) .

II. Относно правото на поверителност

Държавите-членки на ЕС трябва да черпят примери от следните национални практики:

В Белгия и България: Когато детето е лишено от свобода (в досъдебното производство или по време на процеса), то може да се среща със своя адвокат в шумоизолирана стая.

C) Препоръки и основни насоки за изпълнение

I. Относно правото на адвокатска помощ

- За да изпълнят международните си ангажименти, държавите-членки на ЕС трябва да гарантират, че всички млади заподозрени, включително деца под МВНО, деца, които не са арестувани (например деца, поканени да отидат в полицейското управление за разпит) имат безплатен достъп до адвокат 24 часа в денонощието, безплатно (ако това е необходимо, за да се гарантира правото им на защита).
- Държавите-членки на ЕС следва да не предвиждат какъвто и да е вид дерогация от правото на адвокатска помощ.
- Държавите-членки на ЕС трябва да прилагат Директива 2016/800/ЕС и гаранциите в нея и по отношение на леки нарушения, извършени от деца, когато това е необходимо, за да не се нарушават техните задължения по ЕКПЧ (по-специално правото на справедлив съдебен процес и задължението за осигуряване на адвокатска защита).
- Държавите-членки на ЕС трябва да гарантират, че децата са в състояние съзнателно да упражняват своите права и да предотвратяват злоупотреби по време на полицейските разпити (особено, но не само на етапа на досъдебното производство).
- Държавите-членки на ЕС трябва да оттеглят всички резерви по членове 37 и 40 от КПДООН.
- Държавите-членки на ЕС трябва да приемат ясни правни разпоредби в националното си законодателство, които забраняват възможността дете да се откаже от правото си на адвокат.

Техническо описание, приложено към настоящото ръководство, предоставя на държавите-членки на ЕС контролен списък по член 6 от Директива 2016/800/ЕС (право на адвокатска помощ) **(ТО 7)**.

II. Относно правото на поверителност

- ➔ Държавите-членки на ЕС следва да гарантират абсолютна поверителност за всяка среща между детето и неговите адвокати, ако е необходимо с осигуряването на помещение, пригодено за тази цел във всяка институция, където детето може да бъде лишено от свобода.

2.2 Право на безплатна правна помощ

Държавите-членки на ЕС следва да гарантират, че децата имат справедлив достъп до националната система за правна помощ, за да гарантират ефективното упражняване на правото им на адвокатска помощ (чл. 18 от Директива 2016/800/ЕС и членове 1.2, 4 -7 и 9 от Директива 2016/1919/ЕС).

A) Основни предизвикателства

a. Въпроси относно тълкуването и прилагането на директивите на ЕС

- Нито в Директива 2016/800/ЕС, нито в Директива 2016/1919/ЕС има конкретни разпоредби, които да предписват точно как трябва да се предоставя правна помощ на деца извън посочените по-горе членове.

Други международни и регионални актове обаче предоставят насоки по този въпрос и те следва да бъдат внимателно разгледани от държавите-членки на ЕС. По-конкретно, Принципите и насоките на ООН относно достъпа до правна помощ в наказателноправните системи, Насоките на СЕ относно CFJ (Насока 38) и Препоръката на Европейската комисия от 27 ноември 2013 г. относно правото на правна помощ за заподозрени или обвиняеми лица в наказателни производства (точки 6 и 8) гласят, че правото на правна помощ трябва да може постоянно да се упражнява от всяко дете.

Освен това в Насоките на СЕ относно CFJ (Обяснителен меморандум, точка 102) се пояснява, че предоставянето на достъп на децата до безплатна правна помощ „... не би трябвало да изисква напълно отделна система за правна помощ. (.....). Във всеки случай системата за правна помощ трябва да бъде ефективна на практика“.

- Член 4.1 от Директива 2016/1919/ЕС относно правната помощ гласи, че: „Държавите-членки гарантират, че заподозрени и обвиняеми, които не разполагат с достатъчно средства, за да заплатят за помощ от адвокат, имат право на правна помощ, когато интересът на правосъдието изисква това“.

Тази разпоредба трябва да се тълкува във връзка с член 18 от Директива 2016/800/ЕС, който гласи, че „държавите-членки гарантират, че националното законодателство относно правната помощ гарантира ефективно упражняване на правото на адвокатска защита съгласно член 6“. Още повече, че според чл. 9 на Директива 2016/1919 „държавите-членки трябва да гарантират, че специфичните нужди на уязвими заподозрени и обвиняеми лица се взимат предвид при прилагането на тази директива.“

б. Специфични предизвикателства пред държавите-членки на ЕС

1. Относно правото на безплатен достъп до адвокат

Държавите-членки на ЕС трябва да съзнават следните предизвикателства, които трябва да бъдат преодолені:

В Белгия: На практика повечето деца не са запознати с правото си на безплатно законно представителство, преди да бъдат доведени в съда.

В Белгия: Формулярът, който детето трябва да попълни, за да получи правна помощ, често е твърде дълъг, досаден за попълване и напълно неподходящ за капацитета на повечето деца. Този вид административно ограничение представлява значително препятствие пред упражняването на тяхното право на правна помощ.

В Нидерландия: Полицията предоставя информация само за възможността да има назначен адвокат, без да пояснява, че децата имат право на безплатен адвокат.

В Нидерландия: Не е ясно дали децата, арестувани за леки престъпления, могат да имат достъп до безплатен адвокат. Освен това децата, поканени да отидат в полицейското управление за разпит, нямат право на безплатна правна помощ.

В Белгия и Нидерландия: Адвокатите за правна помощ не са на разположение 24 часа в денонощието.

 В България: Много деца смятат, че нямат нужда от адвокат и според техния опит адвокатите за правна помощ не са „добри“ професионалисти.

 В Италия: Безплатният достъп до адвокат е гарантиран само за деца. Ако по време на наказателното производство детето навърши 18 години, трябва да бъде подадена молба за правна помощ като възрастен или лицето и/или неговото семейство трябва да плати дори и да има адвокат, назначен от съда.

 В Полша: Възможността за отмяна на решението за назначаване на адвокат за оказване на правна помощ на дете не се споменава в полския Закон за детското правосъдие, нито се случва на практика.

II. Относно системните проблеми в системата за правна помощ в някои държави-членки на ЕС

Много често липсват достатъчно средства за ефективна и стабилна схема за правна помощ. Това води до редица негативни последици: по-ниско възнаграждение за адвокатите в областта на правната помощ (**Белгия**, **Нидерландия**, **Ирландия**, **България**, **Италия**) и значително забавяне на заплащането му (**Белгия**, **Италия**), което води до по-ниско качество на правната помощ (с адвокати за правна помощ, които не винаги са обучавани, като **България**) до слаба подготовка на делата (напр. поради липса на финансиране на правна помощ за консултации адвокат-клиент – **Ирландия**) а и родителите често нямат желание детето им да бъде защитавано от адвокат, който работи чрез системата за правна помощ. (**Белгия**)

В) Добри практики на национално ниво⁷

I. Относно правото на безплатен достъп до адвокат

Държавите-членки на ЕС трябва да черпят примери от следните национални практики:

 В Белгия и Ирландия: Тъй като децата имат ограничени средства, ако въобще разполагат с някакви, те винаги получават правна помощ при подаване на молба.

 В Белгия: Комисията за правна помощ на адвокатската колегия на Arlon финансира и разпространява брошура, озаглавена: „Детето и неговият адвокат“. Тази брошура информира децата за тяхното право на безплатно законно представителство.

 В Белгия: Адвокат, който е консултирал дете извън системата за правна помощ, има задължението да информира детето за правото му на правна помощ.

 В Белгия: Дете, което вече е на младежка възраст и е извършило престъпление, когато е било на по-малко от 18 години, се ползва от необоримата презумпция за бедност и може да има безплатен адвокат.

 В Италия: Непридружени чуждестранни деца, участващи в съдебно дело, имат право да бъдат информирани за правото им да им бъде назначен адвокат и да се ползват от системата за безплатна правна помощ.

 В Белгия: Службата за правна помощ на Асоциацията на френскоговорящите адвокати на Брюксел има звено за „непридружени чуждестранни деца“, предоставящо безплатна правна помощ на тази категория деца.

 В Белгия: Двадесет белгийски сдружения с нестопанска цел и едно физическо лице са подали молба за отмяна на националните разпоредби относно правна помощ пред белгийския Конституционен съд. Този закон, макар поддържайки безплатната правна помощ за деца, ограничава достъпа до правна помощ за най-бедните семейства. Тъй като децата, сблъскващи се със закона, често идват от проблемни семейства и среди, те често са наричани „деца, намиращи се в опасност,“ преди да бъдат наречени „правонарушители“. По време на цялото производство адвокатите за правна помощ участват в защитата на децата. Ето защо е от съществено значение техните родители и техните семейства да могат да бъдат подпомагани от адвокат и да имат достъп до правосъдие.

⁷ За повече информация и други примери за добри практики вижте всички национални доклади и прегледи за държавите на уебсайта www.mylawyermyrights.eu.

В Италия: „Протоколът от Милано“ е протокол, подписан между съда за малолетни и непълнолетни, прокурора на същия съд, адвокатите и Младежката камара на Милано, който позволява ефективността и качеството на системата за правна помощ да бъде проверявана в разумни кратки срокове (тя е единствената в Италия).⁸

C) Препоръки и основни насоки за изпълнение

I. Относно правото на безплатен достъп до адвокат

- За да може една система за правна помощ наистина да е съобразена с интересите на децата, държавите-членки на ЕС следва да предоставят безплатна правна помощ на деца, без оглед на собствените средства на детето и/или на родителите или настойниците му.
- Държавите-членки на ЕС следва да спазват член 18 от Директива 2016/800/ЕС във връзка с член 9 на Директива 2016/1919 чрез зачитането на принципа на висшите интереси на детето като първостепенно съображение.
- Държавите-членки на ЕС следва да гарантират, че децата имат справедлив и лесен достъп до националната система за правна помощ, за да се осигури ефективното упражняване на правото им на адвокатска помощ.

II. Относно системните проблеми в системата за правна помощ

- Държавите-членки на ЕС следва да предоставят на всяко дете разбираема информация за съществуващата система за правна помощ и за начина, по който тя може да бъде достъпна.
- Държавите-членки на ЕС следва да осигурят на адвокатите за правна помощ адекватно възнаграждение.
- Държавите-членки на ЕС следва да приемат национални протоколи, за да осигурят единни стандарти в своите системи за правна помощ.

⁸ Виж <http://www.camerapenalemilano.it/public/file/Protocollo%20Tribunale%20per%20i%20minorenni%202014.pdf>.

2.3 Право на информация

Държавите-членки на ЕС следва да гарантират, че децата, които са уведомени, че са заподозрени или обвиняеми в извършване на престъпление, се информират незабавно (писмено, устно или и двете) за техните процесуални права в съответствие с Директива 2012/13/ЕС (чл. 4.1, Директива 2016/800/ЕС) и за общите аспекти, свързани с хода на производството, (т.е. относно следващите процедурни стъпки и ролята на участващите органи) на прост и достъпен език, като се вземат предвид техните специфични потребности (съображение 19 и чл. 4 от Директива 2016/800/ЕС).

Това включва правото да запази мълчание, правото да не се самоуличава, правото на писмен и устен превод (ако не разбира езика на производството), правото на достъп до адвокат, правото на безплатна правна помощ и правото да бъде информирано за обвинението.

Освен това децата трябва да бъдат информирани за правата си по Директива 2016/800/ЕС. Прави се разграничение между различните етапи на производството и директивата определя каква информация децата трябва да получават по време на всеки етап (например само децата, лишени от свобода се информират за правото им на специално отношение по време на задържането; за деца, които не са лишени от свобода, тази информация не е относима). Задължението за предоставяне на информация е съчетано със задължение за записване от компетентните органи, за да се осигури действителното предоставяне на информация на децата.

Когато детето е лишено от свобода, държавите-членки на ЕС трябва да гарантират, че то ще получи писмена Декларация за правата, винаги изготвена на прост и достъпен език (чл. 4.3. от Директива 2016/800/ЕС, който препраща към Директива 2012/13/ЕС относно правото на информация в наказателното производство).

A) Основни предизвикателства

a. Въпроси относно тълкуването и прилагането на директивите на ЕС

- Член 4 от Директива 2016/800/ЕС е посветен на правото на информация. Неговата първа алинея насочва към Директива 2012/13/ЕС, която специално се занимава с правото на информация. В това отношение, въпреки че Директива 2016/800 не прави специална рефе-

ренция към правото на детето да бъде информирано за правото си да запази мълчание, да не се самоуличава и да получава помощ от преводач (ако не разбира езика на производството), държавите-членки трябва да знаят, че децата имат правото да бъдат информирани за тези права според Директива 2012/13/ЕС относно правото на информация и Директива 2016/343 относно презумпцията за невинност.

- Практическото упражняване на правото на информация остава на преценката на държавите-членки. Компетентните органи на държавите-членки са отговорни за информирането на децата на различни етапи на наказателното производство. Всички участващи професионалисти винаги трябва да питат дали детето е разбрало предоставената му информация по време на всички етапи на съдебното производство с непълнолетни (може да се наложи няколко пъти да се повтори цялата необходима информация). Информацията, предоставена на детето, трябва да бъде записвана в съответствие с националното законодателство относно правенето на записи.
- Директива 2012/13/ЕС предвижда задължението да се гарантира „Декларацията за правата“ само на заподозрени/обвиняеми, лишени от свобода (чл. 4).

Зачитането на правото на детето на информация не може да се ограничи до това да му се даде „Декларацията за правата“, без да се предостави друга информация. По-специално според съображение 19 от Директива 2016/800: *„Децата следва да получават информация относно основните аспекти, свързани с хода на производството. За тази цел на децата следва по-конкретно да се дава кратко обяснение за предстоящите процесуални стъпки в производството, доколкото това е възможно с оглед на интереса на наказателното производство, и за ролята на участващите в производството органи. Информацията, която се предоставя, следва да зависи от обстоятелствата по делото.“*

Повече информация за това как адвокатът би трябвало да информира правилно детето в конфликт със закона, виж Практически наръчник за адвокати. □

b. Специфични предизвикателства пред държавите-членки на ЕС

I. Относно правото на информация

Държавите-членки на ЕС трябва да създават следните предизвикателства, които трябва да бъдат преодолені:

 В Белгия и Нидерландия: Липсата на информация често се свързва с факта, че достъпът до информация е труден за адвокатите и техните клиенти, особено преди полицейски разпити.

 В Белгия: Липсва информация по-конкретно за това как детето може да смени адвоката си.

 В Ирландия: На национално равнище са предприети няколко специални мерки, за да се гарантира, че на децата се предоставя информация на подходящ език.

 В Ирландия: Липсва информация по-конкретно за правото на детето на достъп до правосъдие.

 В Италия и Полша: Няма законови разпоредби относно последиците от неспазването на правото на информация.

 В Италия: Правото на информация не се осигурява от първия контакт на детето със съдебната система, особено в полицейските участъци.

II. Относно Декларацията за правата

Държавите-членки на ЕС трябва да създават следните предизвикателства, които трябва да бъдат преодолені:

 В Белгия, България, Италия и Полша: Декларацията за правата не е съставена на разбираем за децата език.

 В България: Сложният език, използван в Декларацията за правата, може да накара някои деца да се откажат от правото си на адвокат, а преводът ѝ на други езици не е достъпен във всички полицейски управления.

 Италия: Декларацията за правата не е известна като цяло и не се използва от професионалистите, работещи в системата за детско правосъдие.

V) Добри практики на национално ниво⁹

I. Относно правото на информация

Държавите-членки на ЕС трябва да черпят примери от следните национални практики:

 В Белгия и Нидерландия: Ако заподозрян не е бил информиран за правото му да се консултира с адвокат преди полицейски разпит, резултатите от свидетелските показания не могат да се използват като доказателства в съда.

 В Нидерландия: Полицията е разработила уебсайт с цел специално да информира децата за техните права.¹⁰ Прокуратурата също така публикува страница за младежи на своя уебсайт.¹¹ Холандският съд има уебсайт, който обяснява и процедурата при детското правосъдие и ролята на съдиите, разглеждащи дела с деца.¹² И накрая, уебсайтът на детския Омбудсман също има информация и за заподозрени деца.¹³

 В Белгия: Материалите се предоставят от Фламандските служби за правата на децата (списание „t’Zitemzo“)¹⁴ и са предназначени да обяснят на децата, на подходящ език, обхвата на техните права и функционирането на белгийската система.

 Важно: В някои държави-членки на ЕС съществуват Центрове за социално-правна защита (ЦСПЗ):¹⁵ работата на тези центрове се състои в осигуряване на пряк достъп до правосъдие и адекватно правно и социално подпомагане на децата. За целта тези центрове предоставят информация, насочват децата при необходимост към други услуги, предоставят правни съвети, като могат също така и да представяват детето или неговото семейство в съда по някои конкретни процедури (за повече информация виж приложението към настоящото ръководство □).

⁹ За повече информация и други примери за добри практики вижте всички национални доклади и прегледи за държавите на уебсайта www.mylawyermyrights.eu □.

¹⁰ Виж <https://www.vraaghetdepolitie.nl/>.

¹¹ Виж <https://www.om.nl/onderwerpen/onderwijs-jongeren>.

¹² Виж https://www.rechtvoorjou.nl/#/ik_moet_naar_de_rechter/ik_word_verdacht.

¹³ Виж <https://www.dekinderombudsman.nl/208/jongeren/alles-over/vragen-over-politie-en-justitie>.

¹⁴ Виж <http://www.tzitemzo.be>.

¹⁵ За този проект използваме дефиницията за центрове за социална и правна защита, дадена от Международната организация за защита на деца – DCI (Центрове за защита на децата, „Центрове за социално-правна защита“: стр. 1-3).

Проектът на ЕС „Защита на млади заподозрени при разпити: проучване на предпазните мерки и добри практики“¹⁶ съдържа добри практики за информиране на заподозряно в престъпление дете за правата му.

II. Относно „Декларацията за правата“

Държавите-членки на ЕС трябва да черпят примери от следните национални практики:

 В Белгия: Повечето от интервюираните деца в рамките на проекта MLMR си спомнят, че са получили Декларация за правата в полицейското управление.

 В Белгия и Полша: Някои от полицейските служители и съдиите се опитват да направят „Декларацията за правата“ по-разбираема за детето, като специално предоставят на децата допълнителна информация относно „Декларацията за правата“.

C) Препоръки и основни насоки за изпълнение

I. Относно правото на информация

- ➔ Държавите-членки на ЕС следва да гарантират, че компетентните национални органи винаги информират децата за тяхното право да запазят мълчание и за правото да не се самоуличават. Децата трябва винаги да бъдат информирани за тези две права и за всички останали, предвидени в Директива 2012/13/ЕС и Директива 2016/800/ЕС.
- ➔ Държавите-членки на ЕС следва да информират децата, които не говорят или не разбират езика на производството, за правата им на писмен и устен превод.
- ➔ Държавите-членки на ЕС трябва да гарантират, че използваният език за информиране на децата не само трябва да бъде прост и достъпен, но и разбираем за децата, както се посочва в Насоките на СЕ СФЈ, стр. 21: „Информацията и съветите трябва да се предоставят на децата по начин, адаптиран към тяхната възраст и зрялост, на език, който те могат да разберат и които са чувствителни към пола и културата.“

¹⁶ Виж <http://youngsuspects.eu/>.

- ➔ Държавите-членки на ЕС следва да разработят специализирани и ефективни средства за предоставяне на информацията относно правата на заподозрените и обвиняемите деца на всички етапи от производството, включително и в рамките на полицейско задържане. Цялата информация трябва да бъде предоставяна на децата по начин, който е разбираем за тях, например чрез използването на аудио и видео материали.
- ➔ Държавите-членки на ЕС следва да създадат центрове за безплатни правни консултации, които да имат специализирани познания в областта на правото и политиката, свързани с правата на детето и детското правосъдие. Тези центрове също така трябва да предоставят разбираеми за децата материали, които да описват правата на детето в рамките на системата за детско правосъдие (виж модела на ЦСПЗ, предложен в Приложението) □.
- ➔ Държавите-членки на ЕС следва да гарантират, че адвокатите, полицейските служители, съдиите и персоналът на съответните институции спазват задължението си да информират децата.

II. Относно „Декларацията за правата“¹⁷

- ➔ Декларацията за правата трябва да бъде написана на разбираем за децата език и трябва да се дава на децата преди полицейски разпити и съдебни заседания.
- ➔ Във всички полицейски управления трябва да има на разположение разбираема за децата Декларация за правата на няколко езика, както и на езиците на националните малцинства.

2.4 Правото на устен и писмен превод

Децата, които не разбират езика на съдебното производство, в което участват, имат право на устен и писмен превод като всяко друго заподозряно лице или обвиняем. Езиковата помощ трябва да бъде адекватна и безплатна (независимо от изхода на производството) (Директива 2010/64/ЕС относно правото на устен и писмен превод в наказателното производство).

¹⁷ Повече препоръки могат да бъдат намерени в доклада PRO-JUS на разположение на: <http://tdh-europe.org/upload/document/7261/Pro-Jus-EN.pdf> □

А) Основни предизвикателства

а. Въпроси относно тълкуването и прилагането на директивите на ЕС

- Директива 2016/800/ЕС трябва да се тълкува във връзка с Директива 2010/64/ЕС. Всяко дете, заподозряно или обвиняемо в наказателно производство, което не говори или не разбира езика на производството, има право на превод съгласно Директива 2010/64/ЕС. Липсата на писмен/устен превод може да доведе до това детето, обект на производството, да не разбира какво се говори. Тези две права трябва да бъдат гарантирани на децата в конфликт със закона според техните специфични нужди и по начин, съобразен с техните интереси.
- Член 3.8 от Директива 2010/64/ЕС дава възможност за отказ от право на превод.

Това е възможно, но само при определени условия (за повече информация вижте **ТО 3**, което предоставя подробно и практическо ръководство относно пакета директиви на ЕС за правото на справедлив съдебен процес).

б. Специфични предизвикателства пред държавите-членки на ЕС

1. Относно правото на превод

Държавите-членки на ЕС трябва да съзнават следните предизвикателства, които трябва да бъдат преодоляни:

В Белгия: На преводачите се заплаща със значително забавяне и възнаграждението им е недостатъчно.

В Белгия: Няма формална процедура за потвърждаване, че детето се нуждае от преводач. Езиковите умения на детето не се оценяват автоматично.

В Белгия: Не е гарантирана независимостта и безпристрастността на устните преводачи.

В България: Преводачи са гарантирани само за чуждестранни деца, но не и за български, произхождащи от малцинственото население.

 В Италия: Преводачи са гарантирани по време на съдебните заседания, но не и на етапа на полицейското разследване.

II. Относно правото на превод

Държавите-членки на ЕС трябва да съзнават следните предизвикателства, които трябва да бъдат преодоляни:

 В България: Децата могат да се откажат от правото си да получат писмен превод.

   В България: Не всички документи се превеждат (така е и в Нидерландия и Ирландия), няма разпоредби относно документите, които трябва да бъдат преведени.

 В България: Налице е недостиг на преводачи извън големите градове.

  В Ирландия: Съществува загриженост относно способността на преводачите да общуват с децата по приятелски начин.

III. Относно и двете права

Държавите-членки на ЕС трябва да съзнават следните предизвикателства, които трябва да бъдат преодоляни:

  В Белгия и Нидерландия: Няма процедура по контрол на качеството на превода на документи и/или на устния превод.

  В Белгия и Италия: Липсва качество на писмените и устните преводи.

  В Италия: Назначените от съда адвокати не могат да се позовават на системата за правна помощ, за да поискат писмен или устен превод в случай на нужда.

В) Добри практики на национално ниво¹⁸

I. Относно правото на превод

Държавите-членки на ЕС трябва да черпят примери от следните национални практики:

В България: Възможно е да се направи възражение по качеството на превода.

С) Препоръки и основни насоки за изпълнение

I. Относно правото на устен и писмен превод¹⁹

- Държавите-членки на ЕС следва да гарантират, че компетентните национални органи проверяват служебно (ex officio) действителните способности на заподозрените или обвиняемите деца да следят и разбират производството.
- Държавите-членки на ЕС следва да предприемат всички необходими мерки, за да гарантират, че правото на устен и писмен превод е подsigурено на всички деца в тяхната юрисдикция, без дискриминация, по начин, адаптиран към техните специфични потребности.
- Държавите-членки на ЕС следва да дадат възможност да се възражава срещу качеството на устния и/или писмения превод.
- Държавите-членки на ЕС трябва да осигуряват обучение на устни преводачи, които работят с деца, тъй като използването и разбирането на техния майчин език може да е различно от това на възрастните. Липсата на знания и/или опит в това отношение може да попречи на пълното разбиране на зададените на детето въпроси и да повлияе върху правото на справедлив процес и ефективно участие (CRC/C/GC/10, §62).

¹⁸ За повече информация и други примери за добри практики вижте всички национални доклади и прегледи за държавите на уебсайта www.mylawyermyrights.eu. □

¹⁹ Повече препоръки могат да бъдат намерени в доклада PRO-JUS на разположение на: <http://tdh-europe.org/upload/document/7261/Pro-Jus-EN.pdf>. □

2.5 Право на адаптирана процедура

В системата на детското правосъдие, съобразено с интересите на децата, са необходими някои процедурни адаптации, за да се гарантира на детето правото му на ефективно участие в производството и да се вземат предвид висшите му интереси.²⁰

В това отношение Директива 2016/800/ЕС предвижда специални процедурни изменения, като например:

1. **Създаването на аудиовизуални записи от разпит на детето (чл.9)**
Всеки разпит представлява травматично преживяване за децата, независимо от състоянието на лишаване от свобода. Протоколирането на разпита предлага предимството да се избегне повтарянето му на всеки етап от съдебното производство. Това също така защитава децата от риска за злоупотреби, изопачаване на техните думи и от всякакъв вид натиск, който лесно може да ги доведе до самоуличаване. Аудиовизуалният запис не се счита за конкретна форма на защита, която да изключва други гаранции, като например правна помощ, или която трябва да се използва само в извънредни ситуации, напр. когато едно дете е лишено от свобода.²¹ Във всеки случай, в съответствие с член 9, § 2, при липса на аудиовизуални записи разпитът трябва да бъде протоколиран по друг подходящ начин.
2. **Съдебните заседания не трябва да бъдат публични, за да се защити неприкосновеността на личния живот на детето (чл. 14)**
Държавите-членки следва да гарантират защитата на неприкосновеността на личния живот на децата по време на съдебни дела с непълнолетни. За тази цел те трябва или да предвидят, че съдебните заседания, в които участват деца, обикновено са закрити, или да позволяват на съдилищата или на съдиите да решават да провеждат тези заседания като закрити. Държавите-членки следва също така да предприемат подходящи мерки, за да гарантират, че аудиовизуалните записи на разпитите няма да се разпространяват публично.
3. **Дела с участието на деца трябва да бъдат гледани своевременно и надлежно (чл. 13)**
Съгласно този член държавите-членки следва да предприемат всички необходими мерки, за да гарантират, че съдебните дела, свързани с деца, се разглеждат своевременно и с надлежното внимание. Освен това, детето в конфликт със закона трябва да бъде третирано по начин, който защитава достойнството му и е съобразен с неговата възраст, зрялост и ниво на разбиране, както и вземащ под внимание всякакви специални нужди, включително каквито и да са комуникационни затруднения, които то може да има.

²⁰ Виж по-горе „Принцип за висшите интереси на детето“, стр. 23. □

²¹ D. De Vocht, M. Panzavolta, M. Vanderhallen, M. Van Oosterhout, *Procedural safeguards for juvenile suspects in interrogations. A look at the Commission's Proposal in light of an EU comparative study (Процесуални гаранции при разпити на заподозрени младежи. Преглед на предложението на Комисията в светлината на сравнително проучване на ЕС)*, публикувано в „New Journal of European Criminal Law“, т. 5, брой 4, 2014 г., стр. 502.

4. Носещите родителска отговорност (или друг подходящ възрастен) трябва да участват в делото (членове 5 и 15)

Родителите получават цялата необходима информация относно положението на детето си (същата информация, която детето има право да получи) и имат право да придружават детето по време на съдебни заседания, както и по време на други етапи от наказателното производство. Участието на родителите (или на друг подходящ възрастен) е от съществено значение за осигуряването на психологическа помощ и емоционална и морална подкрепа на децата в съответствие с духа на принципа за висшите интереси на детето. Изключения съществуват за придружаване от родителите в случай на конфликт на интереси или когато това противоречи на висшите интереси на детето.

5. Децата, които са в конфликт със закона, имат право на личностна характеристика (чл. 7 и съображения 35-40)

С цел да се гарантира, че се отчитат специфичните нужди и обстоятелства на дете, участващо в съдебно производство (т.е. защита, образование, обучение и социална интеграция) и за да се определи какви процедурни адаптации трябва да бъдат предприети, за да се гарантира ефективното му участие, детето има право на индивидуална оценка/личностна характеристика (виж също Насоки на СЕ относно CFJ, Насока 16 и съдебната практика на ЕСПЧ)²².

По-конкретно:²³

- Индивидуалната оценка цели да се вземат предвид личността и зрелостта на детето, неговият икономически, социален и семеен произход и всяка специфична уязвимост, която то може да има (чл. 7.2). Тя е различна от медицинския преглед (чл. 8).
- Личностната характеристика следва да се извършва от квалифицирани и добре обучени професионалисти, следвайки мултидисциплинарен подход (чл. 7.7).
- Всички личностни характеристики трябва да се извършват с непосредственото участие на детето и на носещия родителската отговорност (когато е уместно). Иначе може да бъде включен и друг подходящ възрастен (чл. 7.7).
- Личностната характеристика трябва да се направи на най-ранния подходящ етап от производството (във всички случаи преди обвинителния акт) (чл. 7.5).
- Тя трябва да бъде преразглеждана в хода на производството, ако елементите, които формират нейната основа, се променят значително (чл. 7.8).

²² ЕСПЧ, 15 юни 2004 г., *SC с/у Обединеното кралство*, № 60958/00, §28: „По дело с дете е от съществено значение то да бъде разгледано по начин, който изцяло да отчита неговата възраст, ниво на зрялост и интелектуалните и емоционалните му възможности“ и ЕСПЧ (ГК), 16 декември 1999 г., *V. с/у Обединеното кралство*, № 24888/94, § 86.

²³ В подготовителната фаза в разработването на това ръководство, Детски кръг (Child Circle) проведе проучване и анализ на член 7 и разработи контролен списък за личностната характеристика/индивидуалната оценка (ТО 8).

- Тя се използва от компетентните органи, за да се определи дали трябва да се предприемат конкретни мерки в полза на детето, за да се прецени целесъобразността и ефикасността на всякакви предпазни мерки по отношение на детето и да се вземат каквито и да било решения или действия в съдебното производство с непълнолетни, включително при присъда (чл. 7.4).

Съществуват значителни възможности за държавите-членки на ЕС, произтичащи от правилното прилагане на член 7, в това число най-вече принципната възможност за подобряване на резултатите за децата на всички етапи на процеса (и съпътстващата икономия на средства чрез потенциално съкращаване на случаите на задържане и рецидивизъм).

Може да се направи консултация с правни и социални специалисти, за да определят какви процедури са необходими, за да се гарантира правилния обхват и извършване на личностната характеристика, за да може тя да се адаптира към обстоятелствата по случая и преди всичко към характеристиките на съответното дете (например, адвокатите би следвало да имат право да предложат участието на определен тип специалист (като социален работник, психолог или лекар) в мултидисциплинарния екип, натоварен с извършването на личностната характеристика).

За повече информация относно член 7 от Директива 2016/800/ЕС вижте **ТО 3**, което предоставя подробно и практическо ръководство за Директивата на ЕС 2016/800/ЕС и **ТО 8**, което предоставя контролен списък за личностната характеристика.

6. **Професионалистите, работещи в системата за детско правосъдие, трябва да бъдат обучавани (чл. 20)**

Осигуряването на мултидисциплинарно сътрудничество и специфично обучение за всички професионалисти, работещи в системата за детско правосъдие, е основен аспект за гарантиране зачитането на принципа на висшите интереси на детето (виж също Насоките на СЕ относно CFJ, Насоки 14 и 15). За тази цел съвместното обучение е важно за насърчаване на взаимното познаване на ролите и задачите на другите и може да бъде полезно да се организират и редовни срещи за обсъждане на проблемите на комуникацията/координацията с цел намиране на нови решения за подобряване на взаимодействието между различните професионалисти. В тази връзка децата е задължително да участват в това, така че да има възможност да дадат отзиви за професионалистите, с които те са се срещали по време на съдебното производство с непълнолетни. И накрая, обучението трябва да включва образование за това какви процесуални адаптации може да са необходими, за да се упроянят правата на детето.

7. Ограничаване на лишаването от свобода (чл.10) и специално отношение в случаи на лишаване от свобода (чл.12)

Лишаването от свобода на дете трябва да бъде налагано от съда само като крайна мярка. Всяко решение, което лишава дете от свободата му, трябва да е мотивирано, да отчита надлежно възрастта и личното положение на детето, специфичните обстоятелства по делото, да бъде обект на регулярен преглед и да е ограничено до най-краткия подходящ срок.

Когато дете се лишава от свобода, то има право на отношение, съобразено с интересите му. Това означава, че децата трябва да са настанени отделно от възрастните и да им е позволено да се срещат с родителите си (или друг подходящ възрастен) възможно най-скоро. Освен това държавите-членки трябва да предприемат необходимите мерки да запазят физическото и психическото им здраве и развитие, правото им на образование и обучение, правото им на семеен живот и правото им на свобода на религията и убежденията. Всички тези мерки трябва да осигурят достъп до програми, които подкрепят тяхната реинтеграция в обществото.

За повече информация за тези права, моля вижте Практически наръчник „Наблюдение на места за лишаване от свобода на деца,” изцяло посветен на лишаването от свобода на деца в държавите-членки и редактиран от DCI-Белгия като част от финансиран от ЕС проект “Правата на децата зад решетките” на разположение на:

http://www.childrensrightsbehindbars.eu/images/Guide/Practical_Guide.pdf

Ще намерите повече информация за тези права и в **ТО 3** на това ръководство.

8. Прибягване до алтернативни мерки на задържането (чл. 11 and 20.4)

Държавите-членки гарантират, че когато е възможно, компетентните органи прилагат алтернативни на задържането под стража мерки („алтернативни мерки“).

Държавите-членки трябва също да предоставят подходящо обучение на професионалистите, оказващи подкрепа на децата и услуги за възстановително правосъдие, за да подсилят предоставянето на подобни услуги по безпристрастен, уважителен и професионален начин.

DCI-Белгия участва във финансиран от ЕС проект AWAY “Алтернативни начини за достигане до младежите” („Alternative ways to address youth”), който се фокусира върху отклоняването и възстановителното правосъдие: <http://www.dei-belgique.be/en/our-actions/our-projects/>. Онлайн курс по темата ще бъде достъпен на: www.childhub.org.

*Това ръководство се фокусира върху процесуалните права на децата в конфликт със закона, които бяха цел на националните изследвания, проведени в рамките на проекта MLMR. Въпреки това, правата, описани в точка 7 и 8, заедно с другите права на децата в конфликт със закона, които не са обект на това изследване, ще бъдат анализирани по-подробно в **ТО 4**: «Други релевантни права на децата в конфликт със закона».*

A) Основни предизвикателства

a. Въпроси относно тълкуването и прилагането на директивите на ЕС

- **Член 9, Директива 2016/800/ЕС²⁴ (Право на аудиовизуален запис на разпита)** Това право се подлага на тест за пропорционалност, но специално внимание се отделя на децата, лишени от свобода. Въпросите относно самото идентифициране на детето от полицията или от друг компетентен орган не са регламентирани.
- **Член 13, Директива 2016/800/ЕС (Своевременно и надлежно разглеждане на делата)** Този член гласи, че децата, които са в конфликт със закона, трябва винаги да получават отношение, което е подходящо предвид възрастта им, степента им на зрялост и нивото им на разбирание. Директива 2016/800/ЕС, обаче, не предвижда специални процедури за разпит на деца в конфликт със закона по време на наказателни разследвания и съдебни производства, за разлика от Директива 2012/29/ЕС относно правата, подкрепата и защитата на жертвите на престъпления, която предвижда няколко гаранции за уязвими жертви като деца.²⁵ Държавите-членки на ЕС трябва да са наясно, че дете, което е в конфликт със закона, винаги е дете в уязвимо положение и това не е само последствие от попадането му в системата за детско правосъдие. Тези деца обикновено се сблъскват с други видове уязвимости, като проблематичен социален и семеен произход.
- **Член 7, Директива 2016/800/ЕС (Право на личностна характеристика/индивидуална оценка)** Тази разпоредба вероятно ще изисква въвеждането на нови процедури или адаптирането на

²⁴ Директива 2016/800/ЕС, чл. 9: „Държавите-членки гарантират, че при провеждането на разпит на деца от полицията или други правоохранителни органи по време на наказателното производство се прави аудиовизуален запис, когато това е пропорционално предвид обстоятелствата по делото, като се взема предвид, наред с другото, дали присъства адвокат и дали детето е задържано, като при това най-добрият интерес на детето е винаги от първостепенно значение.“

²⁵ Директива 2012/29/ЕС относно правата, подкрепата и защитата на жертвите, чл. 20: „Без да се засяга правото на защита и в съответствие с правилата за дискреционните правомощия на съда, държавите-членки гарантират, че в хода на разследването в наказателното производство: а) разпитите на жертвите се провеждат без неоснователно забавяне след подаването до компетентния орган на жалба за извършено престъпление; б) броят на разпитите на жертвите е сведен до минимум, като разпитите се провеждат само доколкото това е абсолютно необходимо за целите на разследването в наказателното производство...“ Директива 2012/29/ЕС, чл. 23 § 2 и 3). „2. В хода на разследването в наказателното производство за жертвите със специфични нужди от защита, установена в съответствие с член 22, параграф 1, се предоставят следните мерки: а) извършване на разпитите на жертвата в помещения, предназначени или адаптирани за тази цел; б) извършване на разпитите на жертвата от или посредством професионалисти, специално обучени за тази цел;... 3. За жертвите със специфични нужди от защита, установени в съответствие с член 22(1) в хода на съдебното производство:... с) мерки, с които да се избегне ненужно разпитване на жертвата относно личния ѝ живот по въпроси, които не са свързани с извършеното престъпление“.

съществуващите процедури, за да се гарантира изпълнението на това задължение. Възможно е да бъдат повдигнати някои сложни въпроси, свързани с това как да се изпълняват правилно задълженията. По-специално извършването на личностната характеристика ще изисква ясни процедури във връзка с ролята на различните участници (мултидисциплинарен подход), начина, по който тя се взема предвид в процедурите (включително ролята на адвоката по отношение предстването от името на детето в това отношение) и наличието на необходимите мерки, за да се отговори на оценката. Освен това дерогациите от това право следва да бъдат ограничени и винаги да са в най-добрия интерес на детето. Това предполага, че дерогацията трябва да се прилага внимателно за всеки отделен случай (чл. 7.9, Директива 2016/800/ЕС).

- **Член 14, Директива 2016/800/ЕС (Право на защита на неприкосновеността на личния живот)** Тази разпоредба не посочва реално ограничаване на разкриването на информация за самоличността на деца, участващи в съдебно дело с непълнолетни, като заподозрени или обвиняеми. Съгласно този член държавите-членки трябва да насърчават медиите да предприемат мерки за саморегулиране. Според нашия опит тази разпоредба не е достатъчна, за да се защити неприкосновеността на личния живот на децата в конфликт със закона, особено когато се сравнява с други директиви, посветени на жертвите, в които също така се защитава самоличността на семейството на жертвата.²⁶ Освен това, на национално равнище правото на неприкосновеност на личния живот може да бъде дерогирано поради причини, свързани с обществения ред. В такива случаи винаги трябва да се гарантира възможността този вид решения да могат да се обжалват. В тази връзка държавите-членки трябва да са наясно, че публичното разкриване на самоличността на дете в конфликт със закона може да навреди за цял живот на правото му на неприкосновеност на личния му живот, на личната му сигурност, на правото на презумпция за невиновност, както и на правото му да бъде реинтегрирано в обществото.

- **Член 20, Директива 2016/800/ЕС (Обучение)** Що се отнася до обучението на професионалисти, работещи с деца в системата на детското правосъдие, Директива 2016/800/ЕС задължава специализирано обучение (по отношение правата на децата, подходящи техники за провеждане на разпит, детска психология и общуване на език, разбираем за деца) да преминават само служителите в правоохранителните органи и в местата за задържане, които работят по дела, свързани с деца.

Нивото на задължението на държавите-членки е различно, когато обучението се организира за съдии, прокурори и адвокати. По-специално държавите-членки трябва да предприемат необходимите стъпки, за да подсигурят специални умения на съдиите и прокурорите, които се занимават с дела с непълнолетни, ефективен достъп

²⁶ Виж Директива 2012/29/ЕС относно правата, подкрепата и защитата на жертвите, чл. 21 и Директива 2011/92/ЕС относно борбата със сексуалното насилие и със сексуалната експлоатация на деца, както и с детската порнография, чл. 20.

до специфично обучение, или и двете (без да се засяга независимостта на съдебната власт и различията в организацията на съдебната власт между държавите-членки и с надлежно зачитане на ролята на отговорните за обучението на съдии и прокурори).

Относно адвокатите, държавите-членки трябва да предприемат необходимите стъпки, за да насърчат предоставянето на специално обучение на адвокати, които се занимават с наказателни дела с непълнолетни (като надлежно зачитат независимостта на юридическата професия и ролята на отговорните за обучението на адвокати).

b. Специфични предизвикателства пред държавите-членки на ЕС

I. Относно необходимите процесуални адаптации

Държавите-членки на ЕС трябва да съзнават следните предизвикателства, които трябва да бъдат преодолени:

 В Нидерландия и Италия: Продължителността на процедурите и прекалената бюрокрация водят до несигурност и стрес у децата.

 В Нидерландия, България и Италия: Не е обичайна практика да се използва аудиовизуален запис по време на полицейски разпити на заподозрени деца.

 В Нидерландия: Данните и информацията за престъпленията се съхраняват в продължение на години (напр. ДНК). Ако такава информация се разкрие, това може да затрудни реинтеграцията в обществото на децата.

 В Италия: За да се защити неприкосновеността на личния живот на детето, делата с непълнолетни не са публични и трябва да се провеждат при закрити врати. По искане на дете, което е над 16 години, съдебното заседание може да бъде публично, ако това е в негов най-добър интерес. На практика, обаче, съдебните заседания на деца често се провеждат в присъствието на публика.

II. Относно личностната характеристика (по-специално)

Държавите-членки на ЕС трябва да съзнават следните предизвикателства, които трябва да бъдат преодоленни:

Оценката на въздействието на Комисията²⁷ преди Директива 2016/800/ЕС прави преглед на оценките за уязвимост и установява, че те в голяма степен се предприемат поотделно за всеки отделен случай, а не систематично за всяко дете. Оценките се оказали доста ограничени по обхват и обикновено не са били мултидисциплинарни или често са се извършвали в полицейското управление. Налице е ограничена информация относно практиките на държавите-членки по отношение на личностните характеристики:

  В Ирландия: Липсва участие на адвокати в прегледа на докладите за оценка.

  В Италия: Няма правна разпоредба относно участието на адвоката в личностната характеристика.

²⁷ Виж http://ec.europa.eu/justice/criminal/files/swd_2013_480_en.pdf.

III. Относно мултидисциплинарния подход и обучението на адвокати за деца (по-специално)²⁸

Държавите-членки на ЕС трябва да съзнават следните предизвикателства, които трябва да бъдат преодолені:

 В Белгия, България, Италия и Полша: Обикновено по време на следването си юристите не са длъжни да посещават курсове по право за деца.

 В Белгия и Италия: В контекста на специалното обучение детското правосъдие е незадължителен курс (Белгия) или изобщо не е включено в обучението, тъй като не е част от изпитите за адвокатската колегия (Италия).

 В Белгия, Италия и Нидерландия: Съдържанието, броят часове, качеството и оценката на обучението на адвокати за деца (когато съществува) могат да се различават значително в различните адвокатски колегии (френскоговорящата част на Белгия и Италия), а обучението често не е мултидисциплинарно. (Нидерландия)

 В Белгия: Адвокатите лично създават програмата за по-нататъшното си професионално обучение, ароят курсове за адвокати, които желаят да получат допълнително обучение, е ограничен и незадължителен.

 В Белгия и Италия: Специализираното обучение е задължително само за адвокати, регистрирани в списъка на доброволните адвокати (като част от системата за правна помощ – Белгия) или само за адвокати, назначени от съда. (Италия)

 В България, Ирландия и Полша: По принцип няма задължителна специализация за адвокати за деца като цяло.

 В Ирландия: Няма изискване адвокатите, представляващи деца по съдебни дела с непълнолетни, да преминават каквото и да е специализирано обучение.

²⁸ Виж Практически наръчник „Как да защитаваме дете в конфликт със закона?“ за повече информация относно обучението за адвокати.

В) Добри практики на национално ниво²⁹

I. Относно необходимите процесуални адаптации

Държавите-членки на ЕС трябва да черпят примери от следните национални практики:

В Белгия, Ирландия, Италия и Нидерландия: Родителите (или в тяхно отсъствие друго лице, посочено от детето – в Италия) могат да бъдат много активни в наказателното производство с непълнолетни.

Важно: Вместо да бъдат в най-добрия интерес на детето, тяхното участие може да бъде и пречка (както се вижда по-горе, когато има конфликт на интереси между родителите и детето).

II. Относно личностната характеристика (по-специално)

Държавите-членки на ЕС трябва да черпят примери от следните национални практики:

Външно проучване за оценката на въздействието на Комисията³⁰ установява, че в Нидерландия редовно и системно са били извършвани индивидуални оценки. Социалните работници от Съвета за закрила на детето правят първоначалния преглед; Институтът по съдебна психиатрия и психология извършва по-задълбочен преглед, ако е необходимо; по-нататъшна оценка на умствените способности се извършва от съдебни психолози и психиатри.

²⁹ За повече информация и други примери за добри практики вижте всички национални доклади и прегледи за държавите на уебсайта www.mylawyermyrights.eu.

³⁰ Виж външното проучване „Оценка на въздействието на мярка, обхващаща специални предпазни мерки за деца и други уязвими заподозрени или обвиняеми лица в наказателното производство, ГД „Правосъдие“, проведено от консултантската компания ICF-GHK, 25 юни 2013 г.

III. Относно мултидисциплинарния подход и обучението на адвокати за деца (по-специално)

Държавите-членки на ЕС трябва да черпят примери от следните национални практики:

В Белгия: Уебсайт³¹ предоставя достъп до пособия за обучение на всички адвокати (във френскоговорящата част на Белгия).

В Белгия: Има централизирано обучение за адвокатите за деца, които са членове на фламандските адвокатски колегии (в холандскоговорящата част на Белгия): ако обучаващите смятат, че адвокатът не може да работи с деца, може да му откажат вписване.

В Нидерландия: Има централизирано и постоянно обучение за професионалисти, както и за адвокати, регистрирани като адвокати за правна помощ. Няма разлика в качествата на „безплатния адвокат“ и на „платения адвокат“ за деца, тъй като и двете категории са добре обучени.

В Нидерландия: Методологията на ZSM („Бързо, селективно, интелигентно, заедно и възможно най-просто“) е мултидисциплинарен подход, използван от прокуратурата, при който множество партньори работят заедно за ускоряване процеса на отклоняване (ролята на адвокатите обаче е ограничена).

³¹ Виж <http://www.droitdelajeunesse.be/>.

IV. Относно алтернативните мерки

Държавите-членки на ЕС трябва да черпят примери от следните национални практики:

■ ■ В Италия: Пробация (или „Messa alla prova“): Съдията има възможност да спре производството, когато се прецени, че е необходимо да се направи оценка на личността на детето в края на срока на пробацията. През този период детето трябва да изпълнява няколко дейности и да спазва различни предписания, определени от съдията в сътрудничество със социалните служби. Типът мерки зависи от личното положение и нуждите на детето с цел да се отстранят последиците от престъплението и да се насърчи помиряването на детето с лицето, пострадало от нарушението. Ако мерките бъдат изпълнени от детето по задоволителен начин, съдебното дело с непълнолетен се прекратява. За разлика от други модели, „Messa alla prova“ е замислен като иновативен и проактивен инструмент, който представлява средство за реализация на някои от задачите и смисъла на типичните цели на детското правосъдие, като бързото излизане на децата от правосъдната система, навременността на институционалната интервенция, отклоняването, възможността да се използват практики на медиация и помирение (между детето и жертвата), както и необходимостта да се осигурят на детето индивидуализирани отговори.

■ ■ В Италия: Проект „Burning Times“ (Горещи часове): На територията на Монца местните служби и младежният прокурор провеждат експериментален проект за „преждевременна пробация“, която се осъществява между момента на изготвяне на полицейския доклад и първото съдебно заседание. По тези дела социалните работници се намесват преди да започне производството.

■ ■ В Нидерландия: HALT е услуга за отклоняване на нарушители, които са такива за първи път (за случаи, включващи вандализъм или маловажни нарушения спрямо имущество).

С) Препоръки и основни насоки за изпълнение

I. Относно необходимите процесуални адаптации

- По принцип държавите-членки на ЕС следва да осигурят всички процесуални адаптации, изисквани от международните и регионалните обвързващи актове за деца в конфликт със закона, свързани със съдебни производства с непълнолетни лица.
- Държавите-членки на ЕС следва да гарантират правото на аудио-визуален запис на разпитите на всички деца в конфликт със закона (Директива 2016/800/ЕС, чл. 9), а не само на тези, лишени от свобода. Освен това, държавите-членки на ЕС следва да гарантират не само че записите няма да се разпространяват публично, (както е предвидено в Директива 2016/800/ЕС, чл. 14.3), но и че те няма да се използват в други производства, включващи едно и също дете, когато то е навършило пълнолетие.
- Държавите-членки на ЕС следва да гарантират, че децата, които са в конфликт със закона, се разпитват от полицията, прокурорите и съдиите, като се обръща специално внимание на техните потребности както на децата, жертви на престъпление.
- Държавите-членки на ЕС следва да гарантират, че съгласно член 15 от Директива 2016/800/ЕС децата имат право да бъдат придружавани от носителите на родителска отговорност по време на съдебни заседания.
- Държавите-членки на ЕС следва също така да осигурят подходящо съдействие на детето и неговото семейство по време на съдебния процес, а също и след неговото приключване (като се взимат предвид най-добрите интереси на детето във всяка отделна ситуация).
- Държавите-членки на ЕС следва да гарантират, че като правило съдебните заседания, в които участват деца, се провеждат при закрити врати. Независимо от това, съдебното производство с непълнолетни трябва винаги да бъде открито за наблюдаващи органи за защита на децата и правата на човека и за НПО, работещи в тази област, с оглед защита на децата от неправилно използване на закона срещу тях.
- Държавите-членки на ЕС следва да въведат предпазни мерки, за да гарантират, че самоличността на детето в конфликт със закона и/или неговото семейство не се оповестява публично.
- Държавите-членки на ЕС трябва да гарантират, че съдебните дела с непълнолетни са с подходяща продължителност. Съгласно Насоките на СЕ относно CFJ (стр. 9), съдебното производство с непълнолетни : „...адаптира своето темпо към децата: то следва да не е нито ускорено, нито продължително, но достатъчно бързо“.

II. Относно личностната характеристика (по-специално)

- Отчитайки, че в повечето държави-членки на ЕС не съществува общ и системен подход относно начина, по който трябва да се направи индивидуална оценка на дете, което е в конфликт със закона, държавите-членки следва да разработят по-ясни, а понякога и нови процедури и практики. Могат например да разчитат на навлизащи и добри национални практики, свързани с индивидуалната оценка на деца жертви или свидетели на престъпления и след това да разработят нови процедури, които са по-подходящи за деца, участващи в съдебно дело с непълнолетни като заподозрени или обвиняеми.
- Държавите-членки на ЕС следва да разработят практически мерки за насърчаване на мултидисциплинарния подход, включително обмен на информация, при извършването на индивидуална оценка на дадено дете. Те трябва да вземат предвид правото на поверителност и да гарантират, че всички участващи професионалисти зачитат това право, за да се избегне намеса в наказателното разследване.
- Държавите-членки на ЕС следва да осигурят подходящ бюджет за финансиране на всички разходи, произтичащи от самата индивидуална оценка и от мерките, които тя може да изисква.

III. Относно мултидисциплинарния подход и обучението на адвокати за деца³²

- Държавите-членки на ЕС следва да осигурят подобно ниво на обучение за всички професионалисти, работещи с деца в системата на детското правосъдие, на цялата територия на страните си. Това е от основно значение за избягване на дискриминация при третирането на деца в конфликт със закона в рамките на една и съща държава.
- Всички адвокати за деца (както назначените от съда адвокати, така и адвокатите, които са избрани) трябва да бъдат специализирани в защитата на деца в конфликт със закона. Насоките на СЕ относно CFJ уточняват, че „адвокатите, представляващи деца, трябва да бъдат обучавани и запознати с правата на децата и свързаните с тях въпроси, да получават постоянно и задълбочено обучение и да могат да общуват с децата на тяхното ниво на разбиране“ (Принцип 39).
- Държавите-членки на ЕС следва да се стремят да засилят сътрудничеството между професионалистите (адвокати, съдии, социални работници, прокурори, общественици), участващи в системата за детско правосъдие.

³² Виж *Практически наръчник „Как да защитаваме дете в конфликт със закона“* за повече информация относно обучението за адвокати. □□

4. Други релевантни права на децата в конфликт със закона

Други релевантни права на деца, участващи в съдебни дела с непълнолетни, са изброени и анализирани заедно с някои ключови указания за тяхното прилагане в техническото описание, приложено към настоящото ръководство **(ТО 4)**.

D. ДОПЪЛНИТЕЛНА ИНФОРМАЦИЯ, МАТЕРИАЛИ ЗА ЧЕТЕНЕ И ПРИЛОЖЕНИЯ

Всички документи, използвани като източници за това ръководство, както и всички съответни материали за четене и допълнителна информация, цитирани по темата за процесуалните гаранции за деца в конфликт със закона, могат да бъдат намерени в базата данни на проекта, достъпна на следния уебсайт:

www.mylawyermyrights.eu

ТЕХНИЧЕСКО ОПИСАНИЕ 1

ТО 1 – МЕЖДУНАРОДНА И РЕГИОНАЛНА ПРАВНА РАМКА

Целта на това техническо описание е да предостави на читателя общ преглед на приложимите международни и регионални документи и стандарти, гарантиращи на децата в конфликт със закона техните процесуални права по съдебни производства с непълнолетни.

За тази цел към това ръководство са приложени 3 таблици под формата на плакати:

- a. *Първата таблица* съдържа общ преглед на задължителните правни актове на равнище ООН, Съвет на Европа и ЕС.
- b. *Втората таблица* съдържа общ преглед на незадължителните правни актове на равнище ООН, Съвет на Европа и ЕС.
- c. *Третата таблица* съдържа съдебни решения на ЕСПЧ и на Съда на ЕС.

Таблиците са проектирани от графичния дизайнер

ТАБЛИЦА ЗА СЪДЕБНА ПРАКТИКА

ПРОЕКТ “МОЯТ АДВОКАТ, МОИТЕ ПРАВА” (2017)		
СЪДЕБНА ПРАКТИКА И ПРОЦЕДУРИ ЗА НАРУШЕНИЕ СРЕЩУ ДЪРЖАВИ-ЧЛЕНКИ НА ЕС		
Право на законно представителство	Право на достъп до адвокат	Съдебна практика на ЕСПЧ
		<p>Дете, задържано от полицията (ЕСПЧ, 17 октомври 2006, <i>Okkali v. Turkey</i>, no. 52067/99, § 69 et seq.)</p> <p>Адвокатска защита на задържани от полицията непълнолетни от първия полицейски разпит (ЕСПЧ, Голяма Камара, 27 ноември 2008, <i>Salduz v. Turkey</i>, no. 36391/02, § 55-62)</p> <p>Достъп до адвокат на дете по време на полицейско разследване (ЕСПЧ, 2 март 2010, <i>Adamkiewicz v. Poland</i>, no. 54729/00)</p> <p>Достъп до адвокат в дела с деца (ЕСПЧ, 11 декември 2008, <i>Panovits v. Cyprus</i>, no. 4268/04 and ЕСПЧ, Голяма камара, 23 март 2016, <i>Blokhin v. Russia</i>, no. 47152/06, §196, стр. 64: “в никакъв случай дете не може да бъде лишавано от процесуални гаранции само поради това, че според вътрешното законодателство процедурата, която може да доведе до лишаване от свобода, има за цел да защити интересите на непълнолетния, вместо да го накаже”.</p> <p>Отказ от правото на защита при определени рестриктивни условия (ЕСПЧ, 11 декември 2008, <i>Panovits v. Cyprus</i>, no. 4268/04, § 68 и ЕСПЧ, 27 април 2017, <i>Zherdev v. Ukraine</i>, no. 34015/07, § 140)</p> <p>Достъп до адвокат по време на производство, установяващо законността на задържането на дете (ЕСПЧ, 29 февруари 1988, <i>Voiamar v. Belgium</i>, no. 9106/80)</p> <p>Значението на правото на процесуално представителство на непълнолетен (ЕСПЧ, 15 юни 2004, <i>S.C. v. UK</i>, no. 60958/00, § 29)</p> <p>Процедури за нарушение срещу държави-членки на ЕС</p>

		Некомуникирани дела за прилагането на Директива 2013/48/ЕС относно правото на достъп до адвокат в наказателни производства Люксембург, България, Франция, Словения, Гърция, Хърватска, Словакия, Кипър и Германия. За всички тези държави: писмо за формално уведомление (чл. 258 ДФЕС), освен за България: мотивирано мнение (чл. 258 ДФЕС)
	Достъп до безплатна правна помощ	Съдебна практика на ЕСПЧ
		Безплатен достъп до адвокат за дете (ЕСПЧ, 11 декември 2008, Panovits v. Cyprus, no. 4268/04)
Право на информация	Право на информация и съвет	Дела на Съда на ЕС
		СЕС, 15 октомври 2015, C-216/14, Covaci (не се отнася за деца)
		Процедури за нарушения срещу държави-членки на ЕС
		Некомуникирани дела за прилагането на Директива 2012/13/ЕС относно правото на информация в наказателни производства Люксембург, Кипър, Малта, Словения, Слования, Испания, Чешка Република. За Люксембург: писмо за формално уведомление (чл. 258 ДФЕС). За останалите държави-членки на ЕС: процедурите за нарушение са вече приключени.
Право на изслушване	Право на изслушване/участие	Съдебна практика на ЕСПЧ
		Понятието за „ефективно участие“ в дело с обвиняем непълнолетен с ниско ниво на разбиране (ЕСПЧ, 15 юни 2004, S.C. v. UK, no. 60958/00, § 29)
		Ефективното участие на деца в съдебна зала (ЕСПЧ, Голяма камера, 16 декември 1999, T. v. UK, no. 24724/94, § 88 and ЕСПЧ, Голяма камера, 16 декември 1999, V. v. UK, no. 24888/94, § 90)

		“Правото на обвиняем непълнолетен на ефективно участие в неговото или нейното наказателно дело изисква отношение към него/нея с надлежно отчитане на неговата/нейната уязвимост и характеристики от първите фази на включването му/й в наказателното разследване и по-специално по време на каквито и да е разпити от полицията. (ЕСПЧ, 27 април 2017, Zherdev v. Ukraine, no. 34015/07, § 135; виж също ЕСПЧ, 11 декември 2008, Panovits v. Cyprus, no. 4268/04, § 67)
	Право на устен и писмен превод	Дела на Съда на ЕС
		СЕС, 15 октомври 2015, C-216/14, Covaci (не се отнася за деца)
		Процедури за нарушения срещу държави-членки на ЕС
		Некомуникирани дела за прилагането на Директива 2012/13/ЕС относно правото на информация в наказателни производства Люксембург, Кипър, Малта, Словения, Слования, Испания, Чешка Република За Люксембург: писмо за формално уведомление (чл. 258 ДФЕС). За останалите държави-членки на ЕС: процедурите за нарушение са вече приключени.
Право на неприкосновеност	Право на неприкосновеност и защита на лични данни	Съдебна практика на ЕСПЧ
		Дело на малко дете, обвинено в тежко престъпление, привлякло сериозен медиен и обществен интерес (ЕСПЧ, Голяма камера, 16 декември 1999, V. v. UK, no. 24888/94, § 87 and ECtHR, Grand Chamber, 16 декември 1999, T. v. UK, no. 24724/94)
	Провеждане на производството при закрити врата	Съдебна практика на ЕСПЧ
		ЕСПЧ, Голяма камера, 16 декември 1999, T. v. UK, no. 24724/94 and ЕСПЧ, Голяма камера, 16 декември 1999, V. v. UK, no. 24888/94.

<p>Най-добрите интереси на детето/висшите интереси на детето</p>	<p>Отчитане на най-добрия интерес на детето</p>	<p>Съдебна практика на ЕСПЧ</p>
		<p>За адаптирането на съдебни процедури за възрастни с цел намаляне на стреса от процеса (ЕСПЧ, Голяма камера, 16 декември 1999, T. v. UK, no. 24724/94 and ЕСПЧ, Голяма камера, 16 декември 1999, V. v. UK, no. 24888/94)</p>
		<p>Задържаните деца трябва да бъдат отделени от възрастните (ЕСПЧ, 20 януари 2009, Güveç v. Turkey, no. 70337/01; ЕСПЧ, 6 май 2008, Nart v. Turkey, no. 20817/04; ЕСПЧ, 9 октомври 2012, Çoşelav v. Turkey, no. 1413/07; ЕСПЧ, 27 април 2017, Zherdev v. Ukraine, no. 34015/07, §93-95: задържането (за три дни) на непълнолетен, който се сблъсква с наказателната съдебна система за първи път, заедно с възрастни представлява малтретиране (нарушение на чл.3 ЕКПЧ). Според Съда, това е „довело до чувства на страх, измъчване, беспомощност и малоценност, накърняващи достойнството му.“</p>
		<p>Когато дете е заподозряно в извършване на престъпление, съдебната система трябва да зачита принципа за най-добрия интерес на детето.</p> <p>(ЕСПЧ, 2 март 2010, Adamkiewicz v. Poland, no. 54729/00, § 70)</p>
	<p>Право на индивидуална оценка</p>	<p>Съдебна практика на ЕСПЧ</p>
		<p>Отчитане на възрастта, нивото на зрелост и интелектуалните и емоционалните характеристики на детето (ЕСПЧ, Голяма Камера, 16 декември 1999, V. v. UK, no. 24888/94, § 28)</p>
	<p>Избягване на неоснователното забавяне</p>	<p>Съдебна практика на ЕСПЧ</p>

		<p>“Съдът подчертава, че е особено важно полицейските служители, които са в контакт с непълнолетни при упражняване на служебните си задължения, да отдават нужното значение на уязвимостта, присъща за детската им възраст. (Европейски кодекс за полицейска етика, § 44). Полицейското поведение, считано за приемливо спрямо възрастни, може да не е съвместимо с изискванията на чл.3 от Конвенцията що се отнася до непълнолетните. Ето защо полицейските служители трябва да проявяват по-голяма бдителност и самоконтрол, когато работят с непълнолетни”. (ЕСПЧ, Голяма камера, 28 септември 2015, <i>Bouyid v. Belgium</i>, no. 23380/09, § 110)</p>
		<p>Специално старание за започване на съдебния процес при дела на деца в разумен срок (ЕСПЧ, 28 октомври 1998, <i>Assenov and Others v. Bulgaria</i>, no. 24760/94, § 157; ЕСПЧ, 3 март 2011, <i>Kuptsov and Kuptsova v. Russia</i>, no. 6110/03, § 91)</p>
	Уязвимостта на дете в полицейско управление	Съдебна практика на ЕСПЧ
		<p>“Съдът подчертава, че е особено важно полицейските служители, които са в контакт с непълнолетни при упражняване на служебните си задължения, да отдават нужното значение на уязвимостта, присъща за детската им възраст. (Европейски кодекс за полицейска етика, § 44). Полицейското поведение, считано за приемливо спрямо възрастни, може да не е съвместимо с изискванията на чл.3 от Конвенцията що се отнася до непълнолетните. Ето защо полицейските служители трябва да проявяват по-голяма бдителност и самоконтрол, когато работят с непълнолетни”. (ЕСПЧ, Голяма камера, 28 септември 2015, <i>Bouyid v. Belgium</i>, no. 23380/09, § 110)</p>

	Лишаване от свобода като крайна мярка и насърчаване на алтернативните мерки	Съдебна практика на ЕСПЧ
		Задържането на деца по време на досъдебното производство като крайна мярка (ЕСПЧ, 19 януари 2012, <i>Korneykova v. Ukraine</i> , no. 39884/05, § 43-44; ЕСПЧ, 10 януари 2006,
		<i>Selçuk v. Turkey</i> , no. 21768/02, § 35-36; ЕСПЧ, 13 ноември 2012, <i>J.M. v. Denmark</i> , no. 34421/09, § 63; ЕСПЧ, 6 май 2008, <i>Nart v. Turkey</i> , no. 20817/04)
		Настаняване на непълнолетен в приют за непълнолетни (като задържане в досъдебно производство): ЕСПЧ, 30 юни 2015, <i>Grabowski v. Poland</i> , no. 57722/12.
		Задържане на дете за целите на „образователен надзор“ (ЕСПЧ, 16 май 2002, <i>D.G v. Ireland</i> , no. 39474/98)
		Алтернативи на предварителното (досъдебното) задържане на деца (ЕСПЧ, 9 юли 2013, <i>Diñç and Çakır v. Turkey</i> , no. 66066/09, § 63; ЕСПЧ, 20 януари 2009, <i>Güveç v. Turkey</i> , no. 70337/01, § 108)
	Обучение на професионалисти	Съдебна практика на ЕСПЧ
		Непълнолетните подсъдими трябва при всички случаи да бъдат представявани от адвокати с опит в делата с деца (ЕСПЧ, Голяма камара, 16 декември 1999, <i>T. v. UK</i> , no. 24724/94, § 88 and ЕСПЧ, Голяма камара, 16 декември 1999, <i>V. v. UK</i> , no. 24888/94, § 90)

ТЕХНИЧЕСКО ОПИСАНИЕ 2

ТО 2 – ТРАНСПОНИРАНЕ НА ДИРЕКТИВИТЕ НА ЕС

1. ВЪТРЕШЕН ПРОЦЕС НА ТРАНСПОНИРАНЕ

Директивата е правен акт, използван от институциите на ЕС за хармонизиране на националните закони в рамките на територията на ЕС и за прилагане на политиките на ЕС.³³

ДФЕС, чл. 288:

„Директивата е акт, който обвързва по отношение на постигането на даден резултат от държавите-членки, до които е адресиран, като оставя на националните власти свобода при избора на формата и средствата за постигане на този резултат“.

След като директивата бъде приета на равнище ЕС, тя трябва да бъде транспонирана на национално равнище, за да влезе в сила в държавите-членки на ЕС. Следователно държавите-членки на ЕС трябва да приемат национални мерки за прилагане, за да приложат директивата на национално равнище. Държавите-членки са свободни да избират най-добрата форма и начини за постигане на целите, поставени от директивата и да приложат нейните разпоредби на национално равнище (като приемат например закони, подзаконови или административни разпоредби), като тези процедури трябва да бъдат приключени до изисквания краен срок, посочен в директивата. Това е така нареченият „вътрешен процес на транспониране“.

Всички мерки, приети за спазване на конкретна директива, трябва да съдържат позоваване на съответната директива или трябва да бъдат придружени от такова позоваване при официалното им публикуване. След това държавите-членки трябва да съобщят на Европейската комисия текста на националните мерки, приети в областта, обхваната от директивата.

³³ Като цяло директивите на ЕС са насочени към всички държави-членки на ЕС, но някои държави-членки имат възможността да не участват в приемането на дадена директива и следователно те не са обвързани от нея и не подлежат на прилагането ѝ (напр. в случай на използване на „неучастие“, виж раздел „Прилагане на набор от директиви на ЕС относно правата на справедлив съдебен процес в наказателното производство. А. Основни предизвикателства, г. Включване/неучастие“).□

Освен това според Съда на ЕС, държавите-членки трябва да спазват така нареченото „задължение за отлагане“ (standstill obligation). Това означава, че държавите-членки, дори преди изтичането на крайния срок за транспониране, не могат да приемат действия, които противоречат на целите на директивата, които трябва да бъдат транспонирани.

2. „ПРЕКИ ПРАВНИ ЕФЕКТИ“ НА ДИРЕКТИВИТЕ НА ЕС

По принцип директивата влиза в сила само след като бъде транспонирана.

Съдът на ЕС обаче счита, че директива, която не е транспонирана навреме или е транспонирана неправилно, може да произведе пряко определени ефекти, когато нейните разпоредби:

- a) бъдат безусловни и достатъчно ясни и точни;
- b) дават права на физически лица.

Когато тези условия са изпълнени кумулативно, този вид директива се нарича „подробна директива“ и частноправните субекти могат да се позовават на нея и да претендират правата, които тя съдържа, срещу държава-членка на ЕС чрез национално съдебно производство.

„Пряката правна сила“ на директивите на ЕС обаче е само „вертикална“, а искът може да бъде само срещу държава-членка. Едно лице не може да предявява иск срещу друго лице, ако директивата все още не е транспонирана на национално равнище.³⁴

3. СРОК ЗА ТРАНСПОНИРАНЕ/ВЪВЕЖДАНЕ НА ДИРЕКТИВИТЕ НА ЕС

Директивата трябва винаги да бъде транспонирана правилно и своевременно.³⁵

Транспонирането трябва да се извърши до „крайния срок за въвеждане“, който обикновено се посочва в края на самата директива: *„Държавите-членки въвеждат в сила законовите, подзаконовите и административните разпоредби, необходими, за да се съобразят с настоящата директива най-късно до...“*.

³⁴ Виж решение на ЕСПЧ по делото *Paola Faccini Dori c/y Recreb Srl (C-91/92)* от 14 юли 1994 г. и най-скорошното дело *Farrel (C-413/15)* от 10 октомври 2017 г.

³⁵ Съдът на Европейските общности дава възможност на частноправните субекти при определени условия да получат обезщетение по директиви, чието транспониране е лошо или забавено (виж Решение на Съда на ЕО по обединени дела *Frankovich и Bonifaci (C-6/90 и C-9/90)* от 19 ноември 1991 г.).

По отношение директивите на ЕС относно правото на справедлив съдебен процес в наказателните производства крайните срокове са както следва:

- **Директива 2010/64/ЕС** от 20 октомври 2010 г. трябва да бъде въведена от държавите-членки до 27 октомври 2013 г. (чл. 9);
- **Директива 2012/13/ЕС** от 22 май 2012 г. трябва да бъде въведена от държавите-членки до 2 юни 2014 г. (чл. 11);
- **Директива 2013/48/ЕС** от 22 октомври 2013 г. трябва да бъде въведена от държавите-членки до 27 ноември 2016 г. (чл. 15);
- **Директива 2016/343/ЕС** от 9 март 2016 г. трябва да бъде въведена от държавите-членки до 1 април 2018 г. (чл. 14);
- **Директива 2016/800/ЕС** от 11 май 2016 г. трябва да бъде въведена от държавите-членки до 11 юни 2019 г. (чл. 24);
- **Директива 2016/1919/ЕС** от 26 октомври 2016 г. трябва да бъде въведена от държавите-членки до 5 май 2019 г. (чл. 12).

4. ДОКЛАДВАНЕ И СЪБИРАНЕ НА ДАННИ

За да се изпълнят задълженията, произтичащи от директивите на ЕС, държавите-членки на ЕС имат задължението също така да изпратят на Комисията данните, с които разполагат и които показват как правата, съдържащи се/залегнали в директивата, се прилагат.

- Съгласно член 21 от **Директива 2016/800/ЕС**: Държавите-членки трябва да изпратят своите налични данни до 11 юни 2021 г. и на всеки три години след това.
- Съгласно член 10.1 от **Директива 2016/1919/ЕС**: Държавите-членки трябва да изпратят своите налични данни до 5 май 2021 г. и на всеки три години след това.

Започвайки с тази информация, ЕК представя на ЕП и на Съвета доклад за оценка на степента, до която държавите-членки на ЕС са предприели необходимите мерки за спазване на конкретна директива, придружен при необходимост от законодателни предложения, както е посочено в:

- Член 10, Директива 2010/64/ЕС: Доклад на ЕК до 27 октомври 2014 г.;
- Член 12, Директива 2012/13/ЕС: Доклад на ЕК до 2 юни 2015 г.;
- Член 16, Директива 2013/48/ЕС: Доклад на ЕК до 28 ноември 2019 г., включително оценка на прилагането на член 3.6 (временни дерогации от правото на адвокат) във връзка с 8.1 и 8.2 (временни дерогации от правото на адвокат);
- Член 25, Директива 2016/800/ЕС: Доклад на ЕК до 11 юни 2022 г., включително оценка на прилагането на член 6 (съдействие от адвокат);
- Чл.10 от Директива 2016/1919/ЕС: Доклад на ЕК до 11 юни 2022 г. и на всеки три години след това.

5. ПОСЛЕДИЦИ ОТ НЕВЪВЕЖДАНЕ

Както бе посочено по-горе, държавите-членки на ЕС са длъжни да въведат директивите в националното си законодателство и да уведомят Европейската комисия за текста на националните мерки, приети в съответствие с тях, до крайния срок за транспониране.

Ако дадена директива не е транспонирана правилно или своевременно, срещу държавата-членка може да бъде предприета процедура за нарушение.

Задължение на Европейската комисия е да започне такова производство, съгласно член 258 от ДФЕС.³⁶ След т. нар. „досъдебна фаза“, ако дадена държава-членка продължи да не осигурява спазването на дадена директива на ЕС, Европейската комисия може да реши да отнесе въпроса до Съда на ЕС за „съдебната фаза“ (за повече информация, виж **ТО 5** „Контролни органи“).

³⁶ ДФЕС, чл. 258: „Ако Комисията счита, че дадена държава-членка не е изпълнила задължение, произтичащо от Договорите, тя издава мотивирано становище по този въпрос, след като е дала възможност на съответната държава да изложи своите съображения. Ако съответната държава не се съобрази с това становище в срока, определен от Комисията, Комисията може да сезира Съда на Европейския съюз.“

ТЕХНИЧЕСКО ОПИСАНИЕ 3

ТО 3 – ПАКЕТЪТ ДИРЕКТИВИ НА ЕС ОТНОСНО ПРАВОТО НА СПРАВЕДЛИВ ПРОЦЕС: ПОДРОБНО И ПРАКТИЧЕСКО РЪКОВОДСТВО

В това техническо описание терминът „наказателно производство“ трябва да се разбира и като „съдебно производство по дела с непълнолетни“.

1. ДИРЕКТИВА 2010/64/ЕС ОТНОСНО ПРАВОТО НА УСТЕН И ПИСМЕН ПРЕВОД В НАКАЗАТЕЛНОТО ПРОИЗВОДСТВО

Тази директива установява минимални правила относно правото на устен и писмен превод в наказателното производство.

Целта на тази директива е да осигури безплатна адекватна езикова помощ за всяко заподозряно или обвиняемо лице, независимо дали дете или възрастен, доколкото те не говорят или не разбират езика на наказателното производство, в което участват.

Държавите-членки на ЕС са длъжни автоматично да проверяват способността на заподозрените или обвиняемите лица да следят и да разбират езика на производството. Следователно, в съответствие с практиката на ЕСПЧ,¹ държавите-членки не трябва да чакат за конкретно искане за устен или за писмен превод от заподозряното или обвиняемото лице.

¹ Чл. 2, §1 и 4 от директивата. ЕСПЧ, 19 декември 1989 г., *Brozicek c/у Италия*, № 10964/84 и ЕСПЧ, 24 септември 2002 г., *Cuscani c/у Обединеното кралство*, № 32771/96: „тежестта на доказване е върху властите да докажат, че ответникът разбира достатъчно езика на съда“. По този въпрос виж също *S. Van Der AA, Variable Vulnerabilities? Comparing the Rights of Adult Vulnerable Suspects and Vulnerable Victims under EU Law (Променливи уязвимости? Сравняване на правата на уязвимите възрастни заподозрени и на уязвимите жертви съгласно законодателството на ЕС)*, в *New Journal of European Criminal Law*, брой 1, 2016 г., стр. 51.

а. Общи правила относно правото на устен и писмен превод

На кого?

На всяко заподозряно или обвиняемо лице в наказателно производство (възрастен или дете) и на всички лица (възрастни или деца), които са обект на европейска заповед за арест (ЕЗА), които не говорят или не разбират езика на производството (чл. 2.1 и 3.1)

Как?

- I. Безплатно (чл. 4) → Разходите и таксите за устни и писмени преводи трябва да се поемат от държавите-членки, независимо от изхода на производството;
- II. Качество на предоставения устен и писмен превод (чл. 5.1) → Държавите-членки следва да гарантират, че предоставените писмени и устни преводи са с достатъчно качество, за да гарантират справедливо производство, по-специално като се гарантира, че заподозрените или обвиняемите лица са запознати с делото, водено срещу тях и могат да упражнят правото си на защита (чл. 2.8 и 3.9).

За да се гарантира качеството на тези услуги, държавите-членки на ЕС трябва:

- ➔ да се стремят да съставят регистри на независими устни и писмени преводачи с необходимата квалификация (чл. 5.2);
- ➔ да предоставят тези регистри на разположение на защитника и на съответните органи (чл. 5.2);
- ➔ да гарантират, че от устните и писмените преводачи се изисква да спазват поверителност по отношение на услугите, предоставяни съгласно настоящата директива (чл. 5.3);
- ➔ да изискват от отговорните за обучението на съдиите, прокурорите и съдебните служители, участващи в наказателни производства, да обръщат специално внимание на особеностите на контактите с помощта на преводач с цел гарантиране на тяхната ефикасност и ефективност (чл. 6);
- ➔ да гарантират, че когато заподозрян или обвиняем е бил подложен на разпит или изслушване с помощта на устен преводач или с подкрепата на устен превод (или устно резюме) на съществени документи, а също и когато дадено лице се е отказало от правото на писмен превод (виж по-долу □), тези обстоятелства ще бъдат отбелязани и протоколирани (чл. 7).

Тези гаранции позволяват на заподозрените или обвиняемите лица в наказателното производство да упражняват изцяло правото си на защита, както и всички други процесуални гаранции, свързани със справедлив съдебен процес, в съответствие с член 6 от ЕКПЧ, както той се тълкува от съдебната практика на ЕСПЧ.

Как да се спазват тези права?

- II. Държавите-членки трябва да гарантират, че заподозрените или обвиняемите лица имат право да оспорят решение, констатиращо, че не е необходим устен или писмен превод, а когато е предоставен устен или писмен превод — възможност да се подаде жалба, че качеството на тези услуги не е достатъчно за гарантиране на справедливо производство. (чл. 2.5 и 3.5).
- II. Принцип за запазване равнището на защита → Нищо в настоящата директива не се тълкува като ограничаващо или дерогиращо от което и да е от правата и процесуалните гаранции, които са предоставени съгласно Европейската конвенция за защита на правата на човека и основните свободи, Хартата на основните права на Европейския съюз, други съответни разпоредби на международното право или законодателството на която и да е държава-членка, което предвижда по-високо ниво на защита. (чл. 8).

Важно: Настоящата директива не засяга националното законодателство относно присъствието на защитник на всяка фаза от наказателното производство, нито националното законодателство относно правото на достъп на заподозряното или обвиняемото лице до документи в наказателното производство (чл. 1.4).

в. Правото на превод (чл. 2):

На кого?

Правото на устен превод включва също и подходяща помощ за лица със затруднения в слуха или говора (чл. 2.3)

Кога?

Незабавно по време на наказателно производство пред разследващи и съдебни органи (чл. 6.1), включително по време:

- на разпит от полицията (чл. 2.1);
- на всички съдебни заседания (чл. 2.1);
- всички необходими междинни изслушвания (чл. 2.1);
- когато е необходимо за гарантиране на справедливо производство, се осигурява устен превод за контактите на заподозрените или на обвиняемите лица с техния защитник в пряка връзка с всеки разпит или изслушване по време на производството, или с обжалването или подаването на други процесуални молби (чл. 2.2).

Как?

Обикновено чрез физическото присъствие на преводача или чрез използването на комуникационни технологии като видеоконферентна връзка, телефон или интернет, но само ако тези средства не накърняват справедливостта на производството (чл. 2.6)

Как да се спазват тези права?

- ➔ Държавите-членки гарантират, че съществува процедура или механизъм за проверка дали заподозрените или обвиняемите лица говорят или разбират езика на наказателното производство и дали имат нужда от помощта на устен преводач (чл. 2.4);

с. Правото на превод (чл. 3):

Кога?

В разумен срок (чл. 3.1)

Как?

- Обичайно с писмен превод (чл. 3.1)
- Като изключение: може да бъде осигурен и устен превод или устно резюме на документите от съществено значение (вместо писмен превод), при условие че това не накърнява справедливостта на производството (чл. 3.7).

Какъв вид документи?

Всички документи, които са от съществено значение за гарантиране правото на защита и на справедливо производството (чл. 3, §2, 3 и 4), като:

- всяко решение за лишаване на дадено лице от свобода;
- всяко повдигнато обвинение;
- всеки обвинителен акт;
- всяко съдебно решение;
- всеки друг съществен документ: при поискване от заподозряното или обвиняемото лице или на техния правен защитник пред компетентните органи.

Възможен ли е отказ от това право?

Да (чл. 3.8), НО само:

- след правен съвет или след като по друг начин са били напълно запознати с последствията от този отказ;
- ако отказът е еднозначен и е направен доброволно.

Важно: Отказ не е предвиден изрично за правото на устен превод.

2. ДИРЕКТИВА 2012/13/ЕС ОТНОСНО ПРАВОТО НА ИНФОРМАЦИЯ В НАКАЗАТЕЛНОТО ПРОИЗВОДСТВО

Тази директива установява минимални правила по отношението правото на информация относно правата в контекста на наказателното производство и относно обвинението. Тя също съдържа правото на достъп до материалите по делото.

На кого?

На всяко заподозряно или обвиняемо лице (възрастен или дете), свързано с правата им в наказателното производство и на всички лица (възрастни или деца), за които е издадена Европейска заповед за арест (ЕЗА).

Как да се спазват тези права?

- Държавите-членки следва да гарантират, че когато се предоставя информация на заподозрени или на обвиняеми лица, това се отбелязва и протоколира (чл. 8).
- Държавите-членки следва да гарантират, че заподозрените или обвиняемите лица или техните адвокати имат правото да оспорят евентуалния пропуск или отказ на компетентните органи да им предоставят информацията в съответствие с тази директива (чл. 8).
- Държавите-членки следва да изискват от тези, които отговарят за обучението на съдиите, прокурорите, полицейските и съдебните служители, участващи в наказателното производство, да предоставят подходящо обучение във връзка с целите на тази директива (чл. 9):
- Принцип за запазване на равнището на защита → Нищо в тази директива не се тълкува като ограничение или дерогация от което и да е от правата и процесуалните гаранции, предоставени съгласно Хартата, ЕКПЧ или други относими разпоредби на международното право или правото на която и да е държава-членка, което осигурява по-високо ниво на защита (чл. 10).

Тази директива трябва да се тълкува във връзка с Директива 2016/800/ЕС

а. Право на информация за правата (чл. 3)

Кога?

Незабавно (чл. 3.1)

Каква?

Информация относно най-малко следните процесуални права (чл. 3.1):

- правото на достъп до адвокат;
- всяко право на безплатна правна консултация и условията за нейното получаване;
- правото на информация относно обвинението;
- правото на устен и писмен превод;
- правото да се запази мълчание.

Как?

Информацията следва да бъде предоставена (чл. 3.2):

- устно или писмено;
- на прост и достъпен език;
- като се отчитат специфичните потребности на уязвими заподозрени или обвиняеми лица;
- когато лицата са арестувани или задържани, държавите-членки следва да осигурят тяхното право да получат, незабавно, Декларация за правата (чл. 4):

а) цел на Декларацията за правата (чл. 4.1) → възможност да я прочетат и да я задържат през целия период на лишаването им от свобода;

б) съдържание на Декларацията за правата (чл. 4, §2 и 3) → в допълнение към информацията относно процесуалните права, предвидена в чл. 3.1, Декларацията за правата следва също да съдържа информация относно следните права и гаранции:

- правото на достъп до материалите по делото;
- правото да бъдат информирани консулските власти и едно лице;
- правото на достъп до спешна медицинска помощ;
- максималния брой часове или дни, за които заподозрените или обвиняемите лица могат да бъдат задържани, преди да бъдат изправени пред съдебен орган;

- основната информация относно всички възможности съгласно националното право за: 1. обжалване на законосъобразността на ареста; 2. получаване на преразглеждане на задържането; 3. отправяне на искане за условно освобождаване.

с) форма на Декларацията за правата (чл. 4, § 4 и 5):

- писмена;
- на прост и достъпен език;
- на език, който заподозрените или обвиняемите лица разбират. В случай, че няма Декларация за правата на съответния език, лицата следва да бъдат информирани първо устно, а след това своевременно да им бъде предоставена Декларация за правата на език, който те разбират.

Важно: Примерен образец на Декларацията за правата се съдържа в Приложение I на тази директива.

в. Право на информация относно обвинението (чл. 6)

Каква?

Информация относно:

- престъпното деяние, в извършването на което са заподозрени или обвинени (чл. 6.1);
- характера и правната квалификация на престъплението (чл. 6.3);
- формата на участие на обвиняемия (чл. 6.3);
- основанията за ареста или задържането (ако лицето е арестувано или задържано) (чл. 6.2);
- всички промени в предоставената информация, когато това е необходимо, за да се гарантира справедливостта на производството (чл. 6.4).

Кога?

- Незабавно (членове 6.1 и 6.4);
- Не по-късно от момента на внасяне на обвинението в съда (чл. 6.3)

Как?

Информацията се предоставя в такива подробности, каквито са необходими, за да се гарантира справедливостта на производството и ефективното упорядочаване на правото на защита.

с. Право на достъп до материалите по делото (чл. 7)

На кого?

- На заподозрени или обвиняеми лица в наказателно производство
- Арестувани и задържани лица

Какви?

Документите, които трябва да бъдат предоставени на засегнатите лица или на техните адвокати са (като минимум):

- всички документи по конкретния случай, с които разполагат компетентните органи и които са съществени за ефективно обжалване на законосъобразността на ареста или задържането (чл. 7.1);
- всички доказателствени материали, с които разполагат компетентните органи, независимо дали са в полза на заподозрените или обвиняемите лица (т.е. всички разобличаващи и оневиняващи материали), за да се гарантира справедливостта на производството и да се подготви защитата (чл. 7.2).

Кога?

- Своевременно, за да може да се упражни ефективно правото на защита (чл. 7.3);
- Не по-късно от момента на внасяне на обвинението в съда (чл. 7.3);
- В случай, че компетентните органи съберат нови доказателствени материали, своевременно се предоставя достъп до тях, така че да могат да бъдат взети предвид (чл. 7.3).

Как?

Безплатно (чл. 7.5).

Възможни ли са дерогации от това право?

Да. При условие, че това не нарушава правото на справедлив процес, достъп до определени материали може да бъде отказан, когато (чл. 7.4):

- такъв достъп може да доведе до сериозна опасност за живота или основните права на друго лице;
- такъв отказ е строго необходим, за да се гарантират важни обществени интереси, например в случаи, когато достъпът може да попречи на текущо разследване или да навреди сериозно на националната сигурност на държавата-членка, в която е образувано наказателното производство;
- ако решението да се откаже достъп се взема от съдебен орган или най-малкото подлежи на съдебен контрол.

3. ДИРЕКТИВА 2013/48/ЕС ОТНОСНО ПРАВОТО НА ДОСТЪП ДО АДВОКАТ

Тази директива установява минимални правила относно правото на достъп до адвокат в наказателно производство, правото на уведомяване на трето лице при задържане,² както и правото на задържани лица да осъществят връзка с трети лица и консулски органи.³

За кого?

За всяко заподозряно или обвиняемо лице (възрастен или дете) и на всички лица (възрастни или деца), за които е издадена ЕЗА (Европейска заповед за арест) (членове 2, 3 и 10)

Как да се спазват тези права?

- Държавите-членки следва да гарантират, че при прилагането на тази директива се вземат предвид особените нужди на уязвими заподозрени и обвиняеми (чл. 13).
- Средства за правна защита (чл. 12.2) → Държавите-членки следва да гарантират, че заподозрените или обвиняемите в наказателно производство, както и издирваните лица в производство по ЕЗА, разполагат с ефективни средства за правна защита, съгласно националното законодателство, в случай на нарушаване на правата им по тази директива.
- Държавите-членки гарантират, че при оценката в рамките на наказателно производство на обясненията на заподозрени или обвиняеми или на доказателствата, получени в нарушение на правото на тези лица на адвокат, или в случаите, когато е разрешена дерогация от това право в съответствие с тази директива, се зачитат правата на защита и справедливостта на производството (чл. 12.2).
- Принцип на запазване на нивото на защита (чл. 14) → Нищо в тази директива не се тълкува като ограничение или дерогация от което и да е от правата и процесуалните гаранции, предоставени съгласно Хартата, ЕКПЧ или други разпоредби на международното право или правото на която и да е държава-членка, което осигурява по-високо ниво на защита.

Тази директива трябва да се тълкува във връзка с Директива 2016/800/ЕС.

² Заподозрени или обвиняеми, които са задържани, имат право да уведомят, без неоправдано забавяне, най-малко едно посочено от тях лице, например роднина или техния работодател (чл. 5 от директивата).

³ Правото на уведомяване може да бъде отказано с оглед на императивни и пропорционални оперативни изисквания (членове 6 и 7 от директивата).

а. Право на достъп до адвокат в наказателното производство (чл. 3)

Как?

- По такъв начин, че да се позволи на заинтересованите лица реално и ефективно да упражнят правата си на защита (чл. 3.1);
- Правото на достъп до адвокат води до: (чл. 3.3):
 - правото на поверителни срещи и комуникация с адвоката (като тази комуникация включва срещи, кореспонденция, телефонни разговори и други разрешени съгласно националното право форми на комуникация) (чл. 4);
 - правото на адвоката да присъства и да участва ефективно, когато заподозреният или обвиняемият са разпитвани. Участието на адвокат следва да бъде отбелязано и да бъде в съответствие с процедурите по националното право (като тези процедури не засягат ефективното упражняване и същността на правото на адвокат).
 - правото на адвоката да присъства най-малко на следните следствени действия или действия по събиране на доказателства, ако заподозреният или обвиняемият е длъжен или му е разрешено да присъства при извършването на съответното действие: разпознаване; очна ставка и следствен експеримент.

Достъп до адвокат и адвокатска защита/помощ: В Директивите на ЕС се прави разлика между термините „право на достъп до адвокат“ и „право на адвокатска защита“ по отношение на целевите групи и естеството на тези права.

В действителност, докато Директива 2013/48/ЕС предоставя на всяко лице, заподозряно или обвиняемо в наказателно производство, правото на достъп до адвокат, Директива 2016/800/ЕС предвижда предоставянето на адвокатска защита на всяко дете, заподозряно или обвиняемо в наказателно производство.

Както вече бе споменато по-горе, адвокатската защита въвежда по-високо ниво на защита за деца, защото то е също и задължение на националните компетентни органи да осигурят адвокатска защита/помощ за всяко дете, което е в конфликт със закона. Още повече, че съобразяване 9, Директива 2016/1919 забранява детето да се откаже от правото на адвокат.

Важно: И двете директиви (2016/800/ЕС и 2013/48/ЕС) утвърждават правото на адвоката да участва ефективно по време на разпита на своите клиенти.

Кога?

Без неоправдано забавяне и във всички случаи (чл. 3.2):

- преди заподозрените или обвиняемите да бъдат разпитани от полицията или от друг правоохранителен орган или от съдебен орган;
- при извършване на следствено действие или на друго действие по събиране на доказателства (разпознаване, очна ставка и следствен експеримент) (чл. 3.3, буква с);
- без неоправдано забавяне след задържането;
- своевременно преди да се явят пред съд, компетентен по наказателни дела.

Допускат ли се временни дерогации?

Да, НО само (чл.3.6 и 8):

- при изключителни обстоятелства;
- в досъдебната фаза

По-специално:

- временна дерогация може винаги да се обоснове на базата на една от следните наложителни причини (чл. 3.6):
 - налице е неотложна необходимост да се предотвратят тежки неблагоприятни последици за живота, свободата или физическата неприкосновеност на дадено лице;
 - налага се разследващите органи да предприемат незабавни действия, за да се предотврати сериозно възпрепятстване на наказателното производство
- всяка временна дерогация трябва да (чл. 8.1):
 - е пропорционална и да не надхвърля необходимото;
 - е строго ограничена във времето;
 - не е основана изключително на вида или тежестта на предполагаемото престъпление;
 - не засяга справедливостта на производството като цяло.

Възможен ли е отказ от правото на достъп до адвокат?

Да, НО (съображение 55 и чл. 9):

- ➔ без да се засяга национално законодателство, което изисква задължително присъствие или помощ от адвокат;
- ➔ на заподозрените и обвиняемите, включително деца, трябва да се предостави подходяща информация, която да им позволи да разберат последиците от отказа си от право, гарантирано по директивата (съображение 55), както и съдържанието на въпросното право. Предоставената информация трябва да бъде: а) предоставена устно или писмено; б) ясна и достатъчна; в) предоставена на прост и разбираем език;
- ➔ отказът трябва да е направен доброволно и да е недвусмислен;
- ➔ отказът следва да бъде отбелязан;
- ➔ отказът може да бъде оттеглен впоследствие по всяко време на наказателното производство и заподозрените или обвиняемите трябва да бъдат информирани за тази възможност.'

Как да се спазват тези права?

- ➔ Държавите-членки на ЕС следва да се стремят да осигурят обща информация, която да улесни достъпа до адвокат от заподозрения или обвиняемия (чл. 3.4).
- ➔ Държавите-членки на ЕС следва да вземат необходимите мерки, за да гарантират, че заподозрени или обвиняеми лица, които са задържани, са в състояние да упражнят ефективно правото си на достъп до адвокат (чл. 3.4).
- ➔ Държавите-членки следва да зачитат поверителността на комуникацията между заподозрения или обвиняемия и неговия адвокат при упражняването на правото на достъп до адвокат, предвидено по тази Директива (чл. 4).

в. Право да бъде уведомено трето лице при задържане (чл. 5)

Какво лице?

- Всички заподозрени или обвиняеми, които са задържани, имат право, ако пожелаят, за задържането им да бъде уведомено най-малко едно лице (роднина, работодател...), посочено от тях.
- Всяко дете има право носителят на родителските права да бъде уведомен. Ако съобщаването на тази информация на родителите на детето би противоречало на най-добрия интерес на детето, то вместо това се уведомява друг подходящ възрастен, като например друг член на семейството (съображение 55 и чл. 5.2)

Кога?

Без неоправдано забавяне (чл. 5.1)

Допускат ли се временни дерогации?

Да, НО временна дерогация би следвало винаги да се обоснове на базата на една от следните наложителни причини (чл. 5.3):

- налице е неотложна необходимост да се предотвратят тежки неблагоприятни последици за живота, свободата или физическата неприкосновеност на дадено лице;
- б) налице е неотложна необходимост да се предотврати ситуация, при която наказателното производство би могло да бъде сериозно възпрепятствано.

Когато има задържано дете, временната дерогация от това право е в зависимост от условията, органът, отговорен за закрилата или благосъстоянието на децата, да е информиран без неоправдано забавяне за неговото задържане (чл. 5.4)

Как да се спазват тези права?

- Държавите-членки следва да гарантират, че носителят на родителски права върху детето (или друг подходящ възрастен) се уведомява при първа възможност за задържането и за основанията за това (чл. 5.2).
- В случай на дерогация от това право държавите-членки на ЕС следва да информират органа, отговорен за закрилата или благосъстоянието на децата (чл. 5.4).

c. Право на осъществяване на връзка с трети лица по време на периода на задържане (чл. 6)

Какво лице?

Всички заподозрени или обвиняеми лица, които са задържани, имат право да осъществят връзка с най-малко едно посочено от тях трето лице, например роднина.

Кога?

Без неоправдано забавяне (чл. 6.1)

Допускат ли се временни дерогации?

Да (чл. 6.2), с оглед на:

- императивни изисквания;
- пропорционални оперативни изисквания.

d. Право на осъществяване на връзка с консулски органи (чл. 7)

За кого?

За всяко **заподозряно лице или обвиняем, който е чужд гражданин и който е задържан.**

В какво се състои?

Това право води до (чл. 7.1 и 7.2):

- правото да бъдат уведомени консулските органи на държавата, чиито граждани са, за задържането им;
- правото да се осъществи връзка с тези органи;
- правото на заподозрени или обвиняеми, които са граждани на две или повече държави, да изберат кои консулски органи, ако има такива, да бъдат уведомени за задържането и с които те желаят да осъществят връзка;
- правото да бъдат посещавани от консулски органи;

- правото да разговарят и да поддържат кореспонденция с тях;
- правото консулските органи да организират процесуалното им представителство (при условие, че тези органи са дали съгласие за това и че съответните заподозрени или обвиняеми са изразили такова желание).

Кога?

Без неоправдано забавяне (чл. 7.1)

Как?

Упражняването на тези права може да бъде уредено в националното право или процедури, при условие, че това право и процедури дават възможност за пълноценно постигане на целите, за които са предвидени тези права (7.3)

е. Право на правна помощ (чл. 11)

Как?

Правото на правна помощ, гарантирано от националното законодателство, се прилага в съответствие с Хартата за основните права на Европейския съюз и ЕКПЧ.

4. ДИРЕКТИВА 2016/800/ЕС ОТНОСНО ПРОЦЕСУАЛНИТЕ ГАРАНЦИИ ЗА ДЕЦА, КОИТО СА ЗАПОДОЗРЕНИ ИЛИ ОБВИНЯЕМИ В РАМКИТЕ НА НАКАЗАТЕЛНО ПРОИЗВОДСТВО⁴

Тази нова директива (която ще се прилага от 11 юни 2019 г.) е първият обвързващ акт на равнище ЕС, който е изцяло посветен на процесуалните права на децата в конфликт със закона.

Тя предоставя на децата специфични права (напр. правото на индивидуална оценка) и някои процесуални адаптации на правата, които вече са гарантирани на всички заподозрени или обвиняеми в наказателното производство от другите, споменати по-горе, директиви на ЕС относно правото на справедлив процес.

Целта на тази директива е да гарантира, че децата, които са в конфликт със закона, могат да разбират и да следят наказателното производство, в което са включени, да участват ефективно в него и да упражняват правото си на справедлив съдебен процес.

За кого?

За деца, които са заподозрени или обвиняеми в наказателно производство или издирвани с Европейска заповед за арест (ЕЗА) (чл. 17).

Как да се спазва тази директива?

- ➔ Принцип на запазване на нивото на защита (чл. 23) → Нищо в настоящата директива не се тълкува като ограничение или дерогация от което и да е от правата и процесуалните гаранции, предоставени съгласно Хартата, ЕКПЧ или други относими разпоредби на международното право, и по-специално Конвенцията на ООН за правата на детето, или правото на държава-членка, което осигурява по-високо ниво на защита.
- ➔ Своевременно и надлежно разглеждане на делата (чл. 13) → Държавите-членки предприемат всички подходящи мерки, за да гаранти-

⁴ Тази директива се прилага и за деца, за които е издадена Европейска заповед за арест съгласно Рамково решение 2002/584/ЈНА. По-специално, съгласно член 17: „Държавите-членки гарантират, че правата по членове 4, 5, 6 и 8, членове 10 до 15 и член 18 се прилагат *mutatis mutandis* по отношение на деца, които са издирвани лица, след арестуването им в рамките на производство по Европейска заповед за арест в изпълняващата държава-членка.“

рат, че наказателните производства с участието на деца се разглеждат:

- като такива с неотложен характер;
 - с надлежно внимание.
 - Държавите-членки следва също така да предприемат подходящи мерки, за да гарантират, че децата винаги получават отношение, което:
 - защитава достойнството им;
 - е подходящо предвид възрастта им, степента им на зрелост и нивото им на разбиране;
 - е съобразено с евентуалните им специални потребности, включително евентуалните им затруднения в общуването.
- ☞ Обучение (чл. 20) → Държавите-членки следва да гарантират, че:
- служителите в правоохранителните органи и в местата за задържане, които работят по дела, свързани с деца, преминават специализирано обучение на ниво, съобразено с контактите им с децата, относно правата на децата, подходящите техники за провеждане на разпит, детската психология и общуването на език, пригоден за деца;
 - съдиите и прокурорите, които работят по наказателни производства с участието на деца, имат специална квалификация в тази област, ефективен достъп до специализирано обучение или и двете.
 - адвокати, които работят по наказателни производства с участието на деца, получават специализирано обучение;
 - лицата, които осигуряват за децата помощ и услуги за възстановително правосъдие, преминават подходящо обучение, чието ниво е адаптирано спрямо контактите им с децата, и съблюдают професионални стандарти, които гарантират, че въпросните услуги се предоставят безпристрастно, с уважение и професионализъм.
- ☞ Разноски (чл. 22) → Държавите-членки поемат разноските, произтичащи от индивидуалната оценка (чл. 7), медицинския преглед (освен ако разходите не се покриват от медицинска застраховка) (чл. 8) и аудиовизуалните записи на разпитите (чл. 9), независимо от изхода на производството;
- ☞ Средства за правна защита (чл. 19) → Държавите-членки следва да гарантират, че деца, които са заподозрени или обвиняеми в наказателно производство или за които има издадена ЕЗА, разполагат с ефективни средства за правна защита съгласно националното право в случай на нарушаване на правата им по тази директива.

а. Право на информация (чл. 4)

В какво се състои?

- Информация за правата им, залегнали в Директива 2012/13/ЕС относно правото на информация;
- Информация за общите аспекти, свързани с хода на производството;
- Информация за правата, предвидени по тази директива.

Кога? (чл. 4.1 (а) (b) (c))

- Незабавно след като децата са уведомени, че са заподозрени или обвиняеми, по отношение на следните права:
 - право на носителя на родителска отговорност да бъде информиран (чл. 5);
 - право на адвокатска защита (чл. 6);
 - право на неприкосновеност на личния живот (чл. 14);
 - право да бъдат придружавани от носителя на родителска отговорност по време на етапите на производството, различни от съдебните заседания (чл. 15);
 - право на правна помощ (чл. 18)
- На най-ранния подходящ етап на производството – по отношение на следните права:
 - право на личностна характеристика/индивидуална оценка (чл. 7);
 - правото на медицински преглед, включително правото на медицинска помощ (чл. 8);
 - правото на ограничаване на задържането и на прилагане на алтернативни мерки, включително правото на периодичен контрол на задържането под стража (членове 10 и 11);
 - правото да бъдат придружавани от носителя на родителска отговорност по време на съдебни заседания (чл. 15);
 - правото на лично явяване в съдебното производство (чл. 16);
 - правото на ефективни правни средства за защита (чл. 19).
- При задържане — по отношение на правото на специално отношение по време на задържането (чл. 12).

Как?

Предоставената информация следва да бъде записана и предоставена на децата (член 4.2):

- в писмена форма, устно или и по двата начина, а когато детето е арестувано или задържано, то има право да получи „Декларация за правата“ (съгласно Директива 2012/13/ЕС), която включва и препращане към правата, залегнали в тази директива;
- на прост и достъпен език.

в. Право на носителя на родителска отговорност да бъде информиран (чл. 5)

В какво се състои?

Деца имат право носителят на родителската отговорност да получи същата информация, която детето има право да получи (съгласно чл. 4).

Кога?

Възможно най-бързо (чл. 4.1).

Кой е подходящ възрастен и каква е неговата роля (чл. 4.2.)?

- „Подходящ възрастен“ е възрастен, посочен от детето и приет като такъв от компетентния орган, който може да бъде уведомен за същата информация, която детето има право да получи, освен ако предоставянето на тази информация на носителя на родителската отговорност: (а) би било в противоречие с най-добрия интерес на детето; (б) е невъзможно, тъй като след полагането на разумни усилия не може да се установи връзка с носителя на родителска отговорност или самоличността му е неизвестна; (с) би могло, въз основа на обективни и фактически обстоятелства, да застраши съществено наказателното производство. При отпадане на тези обстоятелства, всяка информация, която детето получава и която продължава да е от значение в хода на производството, следва да се предоставя на носителя на родителска отговорност.
- Когато детето не е посочило друго подходящо пълнолетно лице или когато определеният от детето възрастен не е приемлив за компетентния орган, последният определя и предоставя информацията на друго лице, като взема предвид най-добрия интерес на детето. При такива обстоятелства това лице може да бъде представител и на орган или на друга институция, която отговаря за закрилата или благосъстоянието на децата.

с. Право на детето да бъде придружавано от носителя на родителска отговорност по време на производството (чл. 15)

В какво се състои?

Детето има право да бъде придружавано от носителя на родителска отговорност или от друг подходящ възрастен по време на:

- a) съдебни заседания, в които то участва;
- b) етапи на производството, различни от съдебните заседания, на които детето присъства, когато компетентният орган счита, че е в най-добрия интерес на детето да бъде придружавано от това лице и присъствието на това лице няма да попречи на наказателното производство.

d. Адвокатска защита (чл. 6 б)

В какво се състои?

Адвокатската защита включва:

- правото на достъп до адвокат в съответствие с Директива 2013/48/ЕС (чл. 6.1);
- правото на ефективно упражняване на правото на защита (чл. 6.2);
- правото на среща насаме и осъществяване на връзка с представляващия адвокат (чл. 6.4 (а)). Правото на поверителност включва срещи, кореспонденция, телефонни разговори и други форми на комуникация между детето и неговия адвокат (чл. 6.5);
- ефективно участие на адвоката по време на разпита (чл. 6.4 (b));
- ако детето е длъжно или му е разрешено да присъства на следствено действие, то има право да бъде подпомогнато от адвокат като минимум по време на следните следствени действия или действия по събиране на доказателства: разпознаване, очна ставка и следствен експеримент (чл. 6.4 (c));
- правото на правна помощ, когато това е необходимо, за да се гарантира, че детето ефективно упражнява правото си на адвокатска защита (чл. 18 в съответствие с Директива 2016/1919/ЕС относно правната помощ).

Кога?

- Без неоправдано забавяне след като децата бъдат уведомени, че са заподозрени или обвиняеми (чл. 6.3).
- Във всеки случай децата получават адвокатска защита в зависимост от настъпването на по-ранното от следните събития:
 - преди те да бъдат разпитани от полицията или от друг правоохранителен орган или от съдебен орган;
 - своевременно преди да се явят пред съд, компетентен по наказателни дела.
 - при извършване на следствено действие или на друго действие по събиране на доказателства: разпознаване, очна ставка и следствен експеримент;
 - без неоправдано забавяне след задържането.

Допустими ли са дерогации от това право?

Да. Съгласно Директива 2016/800/ЕС, дерогации от правото на детето на адвокатска защита са допустими, НО САМО при изключителни обстоятелства.

Кога? (чл. 6.8)

По принцип решение да се проведе разпит в отсъствието на адвокат може да бъде взето единствено:

- по решение на съдебен орган или от друг компетентен орган;
- за всеки отделен случай;
- ако спрямо решението може да бъде упражнен съдебен контрол..

I. Постоянни дерогации (чл. 6.6)

Кога?

От правото на адвокатска защита може да има дерогация само когато тя е пропорционална предвид обстоятелствата по делото, като се отчитат:

- най-добрият интерес на детето като първостепенно съображение;
- правото на справедлив процес;
- тежестта на твърдяното престъпление;
- сложността на делото;

- мерките, които могат да се предприемат по отношение на такова престъпление.

При всички случаи, дерогацията от адвокатска защита не се допуска, когато:

- детето се явява пред съд или съдия с оглед вземане на решение относно задържане под стража (на всеки етап на производството);
- по време на задържането.

II. Временни дерогации? (чл. 6.8)

Кога?

- Само при изключителни обстоятелства;
- само в досъдебната фаза;
- само ако са отчетени висшите интереси на детето;
- само, ако дерогацията може да бъде обоснована на базата на една от следните наложителни причини:
 - налице е неотложна необходимост да се предотвратят тежки неблагоприятни последици за живота, свободата или физическата неприкосновеност на дадено лице;
 - когато се налага разследващите органи да предприемат незабавни действия, за да се предотврати сериозно възпрепятстване на наказателното производство във връзка с тежко престъпление.

Как да се спазват тези права?

- Когато адвокатът участва по време на разпит, фактът, че такова участие се е състояло, се отбелязва, като се използва процедурата за отбелязване съгласно националното законодателство (чл. 6.4 (d)).
- Компетентните органи трябва да отлагат разпита на детето или другите следствени действия или действия по събиране на доказателства, когато детето трябва да бъде представлявано от адвокат, но адвокат не присъства. Отлагането е за разумен период от време, който да позволи пристигането на адвокат или ако детето не е посочило адвокат – да се осигури такъв за детето (чл. 6.7).
- Държавите-членки гарантират също така, че с присъдата не се налага наказание лишаване от свобода, освен ако детето не се е ползвало от адвокатска защита по такъв начин, че да му се осигури възможност за ефективно упражняване на правото на защита, и при всички случаи — по време на съдебните заседания в съдебната фаза на производството (чл. 6.6).

е. Право на личностна характеристика/индивидуална оценка (чл. 7)

Защо?

- На децата, които са заподозрени или обвиняеми в рамките на наказателното производство, се изготвя личностна характеристика, за да се гарантира, че са взети под внимание техните специфични нужди относно закрилата, образованието, обучението и социалната интеграция (чл. 7.1 и 7.2);
- Личностната характеристика има за цел да установи и да отбележи такава информация за индивидуалните черти на детето и конкретните обстоятелства, свързани с него, която може да се използва от компетентните органи, когато: (чл. 7.4):
 - решават дали да бъде предприета конкретна мярка в полза на детето;
 - преценяват целесъобразността и ефективността на всякакви мерки за процесуална принуда по отношение на детето;
 - вземат решение или предприемат действие в хода на наказателното производство (включително при постановяването на присъдата).

Какво е нейното съдържание?

- При изготвянето на личностната характеристика се обръща внимание по-специално:
 - на личността и степента на зрялост на детето (член 7.2);
 - б) на икономическата, социалната и семейната среда на детето (член 7.2);
 - с) както и на всякакъв друг вид уязвимост, която детето може да има (член 7.2).
- Обхватът и съдържанието на личностната характеристика могат да са различни в зависимост от обстоятелствата по случая, мерките, които могат да бъдат предприети, ако детето бъде признато за виновно в извършването на престъплението, в което е обвинено или заподозряно, както и дали на детето е била изготвяна личностна характеристика в близкото минало (чл. 7.3).
- Индивидуалната оценка трябва да бъде актуализирана, ако елементите, които стоят в нейната основа, се променят значително по време на наказателното производство (чл. 7.8).

Кога?

Личностната характеристика се изготвя:

- на най-ранния подходящ етап на производството (чл. 7.5);
- преди повдигане на обвинението (чл. 7.5), тъй като при липса на личностна характеристика, обвинение не може да бъде повдигнато (чл. 7.6).

Как? (чл. 7.7)

Личностната характеристика следва да бъде изготвена (кумулятивно):

- с активното участие на детето;
- от квалифицирани служители;
- следвайки, доколкото е възможно, мултидисциплинарен подход;
- включвайки, когато е целесъобразно, носителят на родителска отговорност (или друго подходящо пълнолетно лице) и/или квалифициран специалист.

Дерогации

- По изключение, обвинение може да бъде повдигнато и при липса на личностна характеристика, НО САМО ако това е в най-добрия интерес на детето и личностната характеристика във всички случаи ще бъде на разположение в началото на съдебните заседания в съдебната фаза на производството (чл. 7.6).
- По-общо, държавите-членки на ЕС могат да предвидят дерогация от задължението за изготвяне на личностна характеристика, когато (чл. 7.9):
 - тази дерогацията е оправдана при обстоятелствата по делото; и
 - тя е съвместима с най-добрия интерес на детето.

f. Право на медицински преглед (чл. 8)

За кого?

За деца, които са лишени от свобода (чл. 8.1)

Защо?

- Да се оцени общото им психическо и физическо състояние (чл. 8.1);
- да се определи способността на детето да бъде подложено на разпит, на други следствени действия или действия по събиране на доказателства или на мерки, налагани или планирани по отношение на детето (чл. 8.2).

Кога?

- Без неоправдано забавяне (чл. 8.1);
- когато конкретни здравословни причини налагат такъв преглед (чл. 8.3);
- когато това се налага от обстоятелствата (чл. 8.5).

Как?

- По инициатива на компетентните органи или по искане на детето, на носителя на родителска отговорност (или друго подходящо пълнолетно лице) или на адвоката на детето (чл. 8.3);
- по възможно най-неинвазивен начин (чл. 8.1);
- извършва се от лекар или друг квалифициран специалист (чл. 8.1);
- заключението от медицинския преглед се изготвя в писмена форма (чл. 8.4);
- когато е необходимо, се оказва медицинска помощ (чл. 8.4).

г. Аудиовизуални записи на разпитите (чл. 9)

Какво означава?

При провеждането на разпит на деца от полицията или други правоохранителни органи следва да се прави аудиовизуален запис (чл. 9.1)

Кога? (чл. 9.1)

Когато това е пропорционално предвид обстоятелствата по делото, като се взема предвид по-специално:

- а) дали присъства адвокат или не;
- б) дали детето е задържано или не;
- в) най-добрият интерес на детето трябва винаги да е от първостепенно значение.

Допустими ли са дерогации от това право?

- Да. Възможността да се задават въпроси, целящи единствено да се установи самоличността на детето, без да се прави аудиовизуален запис (чл. 9.3) НО във всеки случай, при липса на аудиовизуални записи разпитът трябва да бъде протоколиран по друг подходящ начин (чл. 9.2).

h. Лишаване от свобода/задържане

I. Ограничаване на лишаването от свобода (чл. 10)

Какво означава?

- Лишаването от свобода на дете е ограничено до най-краткия подходящ срок;
- Всяко лишаване от свобода, по-специално задържане под стража, се налага на деца само като крайна мярка.

Как?

- Всяко решение относно лишаване от свобода на дете следва да вземе предвид: а) възрастта, б) индивидуалната ситуация на детето и с) конкретните обстоятелства по делото (чл. 10.1).
- Всяко задържане под стража се основава на мотивирано решение, което подлежи на съдебен контрол (чл. 10.2).
- Всяко лишаване от свобода/задържане следва да бъде преразглеждано периодично, през разумни интервали от време, от съд (като контролът се упражнява служебно или по искане на детето или на адвоката му) или от друг съдебен орган.

Кога?

Всяко решение относно това право се взема без неоправдано забавяне.

II. Алтернативни мерки (чл. 11)

Кога?

Когато е възможно следва да се предпочитат алтернативни мерки.

III. Специално отношение при задържане (чл. 12)

Какво означава?

- Задържаните деца и децата, на които е наложено полицейско задържане, се настаняват отделно от пълнолетните (чл. 12.1 и 12.2).
- Когато задържано дете навърши 18 години, може да продължи да бъде настанено отделно от задържани пълнолетни лица, като се вземат предвид:
 - обстоятелствата, свързани със съответното лице;
 - най-добрия интерес на децата, които са задържани заедно с това лице (чл. 12.3).
- Децата могат да бъдат настанени заедно с млади пълнолетни лица, освен ако това не противоречи на най-добрия **интерес на детето** (чл. 12.4).

Допустими ли са дерогации от това право?

- Задържаните деца могат да бъдат настанени заедно с пълнолетни, ако това е техният най-добър интерес.
- Децата, задържани от полицията, могат да са настанени с възрастни, ако това е в техен най-добър интерес или ако при изключителни обстоятелства практически не е възможно те да бъдат настанени отделно от възрастни, при условие, че начинът е съвместим с най-добрите интереси на детето.

Какъв тип мерки трябва да се гарантират на децата по време на лишаването от свобода/задържането?

Следва да се предприемат подходящи мерки, пропорционални и съответни на продължителността на лишаването от свобода/задържането на децата, за да се осигури и запази (чл. 12.5):

- тяхното здраве, физическо и психическо развитие (също в случаи на лишаване от свобода, различни от задържане);
- тяхното право на образование и обучение (включително за деца, които имат физически и сетивни увреждания или затруднения в ученето и в случаи на лишаване от свобода, различни от задържане, ако това е целесъобразно и пропорционално предвид естеството и продължителността на такива ситуации);

- тяхното право на семеен живот, което трябва да бъде ефективно и редовно упражнявано (също в случаи на лишаване от свобода, различни от задържане, ако това е целесъобразно и пропорционално предвид естеството и продължителността на такива ситуации);
- тяхното право на реинтеграция в обществото благодарение на достъп до програми за насърчаване на тяхното развитие (също в случаи на лишаване от свобода, различни от задържане, ако това е целесъобразно и пропорционално предвид естеството и продължителността на такива ситуации);
- тяхното право на свобода на религията или вярата (също в случаи на лишаване от свобода, различни от задържане);
- тяхното право във възможно най-кратки срокове да се срещнат с носителя на родителска отговорност или с друг подходящ възрастен, когато такава среща е съвместима със следствените и оперативните изисквания (чл. 12.6).

i. Право на неприкосновеност на личния живот (чл. 14)

Какво означава?

Неприкосновеността на личния живот на децата в хода на наказателно производство трябва да бъде защитена.

Как?

- Съдебните заседания, в които участват деца, по правило следва да бъдат провеждани при закрити врата или съдилищата или съдиите трябва да могат да решават да провеждат такива заседания при закрити врата (чл. 14.2);
- аудиовизуалните записи от разпити не трябва да бъдат публично разпространявани (чл. 14.3);
- медиите трябва да се насърчават да предприемат мерки за саморегулиране, за да защитят неприкосновеността на личния живот на децата (чл. 14.4).

ј. Право на децата на лично явяване и участие в съдебното производство по тяхното дело (чл. 16)

Какво означава?

Децата имат правото (чл. 16.1):

- а) да присъстват в съдебното производство по тяхното дело;
- б) да участват ефективно в процеса;
- в) да имат възможност да бъдат изслушани и да изразят своето мнение.

Как?

Деца, които не са присъствали в съдебното производство по тяхното дело, имат право на нов съдебен процес или на друго средство за правна защита в съответствие с Директива 2016/343/ЕС (чл. 16.2)

5. ДИРЕКТИВА 2016/1919/ЕС ОТНОСНО ПРАВНАТА ПОМОЩ ЗА ЗАПОДОЗРЕНИ И ОБВИНЯЕМИ В НАКАЗАТЕЛНИ ПРОИЗВОДСТВА

Целта на тази директива (която трябва да приложена до 5 май 2019 г.) е да осигури ефективността на правото на достъп до адвокат като допълнение към директиви 2013/48/ЕС и 2016/800/ЕС.

С „правна помощ“ тази директива обозначава финансиране от страна на държавите-членки на ЕС за адвокатска помощ, осигуряваща изпращане на правото на достъп до адвокат. (чл.3).

Макар че този законодателен акт не е фокусиран върху децата:

- Съображение 29 потвърждава, че тази директива защитава правата на детето;
- съображение 9, гласи, че **„без да се засяга член 6 от Директива 2016/800/ЕС**, настоящата директива не следва да се прилага, когато заподозрените или обвиняемите, или исканите за предаване лица се отказват от правото си на достъп в съответствие с Директива 2013/48/ЕС или когато държавите-членки прилагат временните дерогации на директива 2013/48/ЕС“.

За кого?

За всяко заподозряно лице или обвиняем в наказателно производство (възрастен или дете) и за всички лица (възрастни или деца), за които е издадена ЕЗА (чл. 5).

Как да се спазват тези права?

- ⇒ Препоръката на Европейската комисия от 2013 г. гласи, че *„когато правната помощ е за дете, трябва да се вземат под внимание собствените активи на детето, а не тези на неговите родители или на носителя на родителска отговорност.1“*
- ⇒ От държавите-членки на ЕС се изисква да вземат предвид особените нужди на уязвими заподозрени/обвиняеми лица при прилагането на тази директива (чл. 9).
- ⇒ Средства за правна защита (чл. 8) → Държавите-членки следва да гарантират, че заподозрените, обвиняемите или издирваните лица разполагат с ефективни средства за правна защита съгласно националното право в случай на нарушаване на правата им по тази директива.

- ⇒ Държавите-членки гарантират, че при оценката в рамките на наказателно производство на обясненията на заподозрени или обвиняеми или на доказателства, получени в нарушение на правото на тези лица на адвокат, или в случаите когато е разрешена дерогация от това право в съответствие с тази директива, се зачитат правата на защита и справедливостта на производството (чл. 12.2).
- ⇒ Принцип на запазване на нивото на защита (чл. 11) → Нищо в тази директива не се тълкува като ограничение или дерогация от което и да е от правата и процесуалните гаранции, предоставени съгласно Хартата, ЕКПЧ или други разпоредби на международното право или правото на която и да е държава-членка, което осигурява по-високо ниво на защита.

Тази директива трябва да се тълкува във връзка с Директива 2016/800/ЕС.

а) Правна помощ в наказателното производство (чл.4)

За кого?

За лица, които не разполагат с достатъчно средства, за да платят за адвокатска помощ (чл. 4.1)

Кога? (чл. 4.5)

- Без неоправдано забавяне;
- най-късно преди разпита от полицията или от друг правоприлагач или съдебен орган; или
- най-късно преди следните следствени или други действия по събиране на доказателства: разпознаване, очна ставка и следствен експеримент.

Как да се определи дали да се предостави правна помощ?

Чрез проверка на средствата, проверка на целесъобразността или и двете (чл. 4.2):

- а) при проверка на средствата трябва да се отчетат всички релевантни и обективни фактори като: доходи, капитал и семейно положение на съответното лице, както и разходите за помощта от адвокат и жизнения стандарт в тази държава-членка;

b) при проверка на целесъобразността, следва да се отчете тежестта на престъплението, сложността на случая и сериозността на санкцията, която би била наложена. Във всеки случай, проверката на целесъобразността се счита за удовлетворена в следните случаи: а) когато заподозрян или обвиняем се яви пред компетентен съд или съдия с оглед вземане на решение относно задържане под стража на всеки етап на производството и (b) по време на задържането.

Решенията относно това дали да се предостави правна помощ или не трябва да бъдат (чл. 6):

- a) вземани от компетентен орган;
- b) вземани надлежно, без ненужно забавяне, при зачитане на правото на защита;
- c) изпращани писмено на искщото лице в случай на отказ (пълен или частичен) на правна помощ

Как да се спазва това право? (чл. 7)

Държавите-членки на ЕС следва да гарантират, че:

- съществува ефективна и с адекватно качество система за правна помощ;
- услугите за правна помощ са с качество, което е адекватно за гарантиране справедливостта на производствата;
- осигурено е подходящо обучение на служителите, участващи във вземането на решения относно правната помощ в наказателното производство и в производството по Европейска заповед за арест (ЕЗА);
- осигурено е подходящо обучение за адвокатите, които предоставят услуги като правна помощ;
- заподозрените, обвиняемите и исканите за предаване лица имат право, при искане от тяхна страна, на замяна на адвоката, който е назначен да им предоставя услуги за правна помощ, когато това е оправдано от конкретните обстоятелства.

ТЕХНИЧЕСКО ОПИСАНИЕ 4

ТО 4 – ДРУГИ РЕЛЕВАНТНИ ПРАВА НА ДЕЦАТА В КОНФЛИКТ СЪС ЗАКОНА

	<p align="center">ЧЛЕНОВЕ „ЗАДЪЛЖИТЕЛНИ НОРМИ/АКТО- ВЕ“ (HARD LAW)</p>	<p align="center">ПРЕПОРЪКИ ЗА ПРИЛАГАНЕТО НА ТЕЗИ ПРАВА В СЪОТВЕТСТВИЕ С МЕЖДУНАРОДНИТЕ И РЕГИОНАЛНИТЕ СТАНДАРТИ</p>
<p align="center">ПРАВО НА МЕДИЦИНСКИ ПРЕ- ГЛЕД</p>	<p>Чл. 8, Директива 2016/800/ЕС:</p> <ol style="list-style-type: none"> Държавите-членки гарантират, че задържаните деца имат право на медицински преглед без неоправдано забавяне, по-специално с оглед на оценяване на общото им психическо и физическо състояние. Медицинският преглед е възможно най-неинвазивен и се извършва от лекар или друг квалифициран специалист. Резултатите от медицинския преглед следва да се вземат предвид, когато се определя способността на детето да бъде подложено на разпит, на други следствени действия или действия по събиране на доказателства или на мерки, налагани или планирани по отношение на детето. Медицинският преглед се извършва по инициатива на компетентните органи, по-специално когато конкретни здравословни причини налагат такъв преглед, или по искане на някое от следните лица: (а) детето; (б) носителя на родителска отговорност или друго подходящо пълнолетно лице, посочено в членове 5 и 15; (с) адвокат на детето. Заклучението от медицинския преглед се изготвя в писмена форма. Когато е необходимо, се оказва медицинска помощ. Държавите-членки осигуряват извършването на друг медицински преглед, когато това се налага от обстоятелствата. 	<p>Комитет по КПД, Общ коментар № 10, Права на децата в детското правосъдие, § 89:</p> <p>Всяко дете има право да бъде прегледано от лекар при влизане в арест/възпитателно заведение и трябва да получава адекватна медицинска помощ през целия си престой в институцията, което трябва да се осигури, където е възможно, от здравните заведения и от социалните услуги.</p> <p>Хавански правила, § 49-52:</p> <p>49. Всеки непълнолетен получава адекватна медицинска помощ, както превантивна, така и оздравителна, включително стоматологична, офталмологична и психично-здравна помощ, както и фармацевтични продукти и специални диети, каквито медицински са предписани. Всички такива медицински грижи трябва, където е възможно, да се предоставят на задържаните непълнолетни чрез подходящи здравни заведения и услуги на общността, в която се намира ареста за задържане, за да се предотврати заклещването на непълнолетните и да се насърчи самоуважението и интеграцията им в общността.</p> <p>50. Всеки непълнолетен има право да бъде прегледан от лекар незабавно при влизане в арест с цел регистриране на доказателства за преднамерени изтезания и идентифициране на всяко физическо или психическо състояние, изискващо медицинско обслужване.</p> <p>51. Медицинските услуги, осигурявани на непълнолетни, трябва да се стремят да откриват и трябва да лекуват всяко физическо или психическо заболяване, злоупотреба с вещества или други състояния, които могат да възпрепятстват интеграцията на младите хора в обществото (...).</p> <p>52. Всеки медицински служител, който има основание да смята, че физическото или психическото здраве на непълнолетния е било или ще бъде засегнато от продължително задържане под стража, гледна стачка или каквото и да е условие поради задържането, трябва незабавно да съобщи този факт на директора на въпросната институция за задържане и на независимия орган, отговарящ за запазването на доброто състояние на непълнолетния.</p>

ЛИШАВАНЕТО ОТ СВОБОДА КАТО КРАЙНА МЯРКА

Членове 5.1 (d), 4 и 5, ЕКПЧ:

1. Всеки има право на свобода и сигурност. Никой не може да бъде лишен от свобода, освен в следните случаи и по реда, предвиден от закона: (d) лишаване от свобода на непълнолетно лице въз основа на законосъобразно решение, за да се осигури надзор с възпитателна цел или законосъобразно лишаване от свобода на такова лице, с цел да се осигури неговото явяване пред предвидената в закона институция.

4. Всеки арестуван или лишен от свобода има право да обжалва законосъобразността на своето задържане в съда, който е задължен в кратък срок да се произнесе и да разпореди освобождаване, ако задържането е неправомерно. 5. Всяко лице, което е било жертва на арест или лишаване от свобода в нарушение на изискванията на този член, има право на обезщетение.

Чл. 37 (b), КПДООН:

Държавите-страни по Конвенцията осигуряват: (b) никое дете да не бъде лишено от неговата свобода незаконно или произволно. Арестът, задържането или лишаването от свобода на дете трябва да съответства на закона и да се прилага само като крайна мярка и за най-краткия възможен срок.

Чл. 10, Директива 2016/800/ЕС:

1. Държавите-членки гарантират, че задържането на дете на който и да е етап на производството е ограничено до най-краткия подходящ срок. Надлежно се вземат предвид възрастта и индивидуалната ситуация на детето, както и конкретните обстоятелства по делото.

2. Държавите-членки гарантират, че задържане, по-специално задържане под стража, се налага на деца само като крайна мярка. Държавите-членки гарантират, че всяко задържане под стража се основава на мотивирано решение, което подлежи на съдебен контрол. Такова решение подлежи също така на периодичен съдебен контрол през разумни интервали от време, като контролът се упражнява служебно или по искане на детето, на адвоката на детето или на съдебен орган, различен от съд. Без да се засяга независимостта на съдебната власт, държавите-членки гарантират, че решенията, които се вземат съгласно настоящия параграф, се вземат без неоправдано забавяне.

Насоки на СЕ относно CFJ, § 19 и 74:

19. Всяка форма на лишаване от свобода следва да бъде налагана като крайна мярка и за най-краткия подходящ срок.

74. Основният принцип е, че никое друго право на детето няма да бъде ограничено, освен правото на свобода, вследствие на лишаването от свобода. Както Насоки 19 и 20 ясно предвиждат, средства, които включват лишаване от свобода, под каквато и да е форма, трябва да се избягват във възможно най-голяма степен и следва да бъдат само крайна мярка, използвани за възможно най-кратък срок и ограничени до тежки случаи. Това е правно задължение от първостепенна важност. Освен това е известно, че задържането не намалява риска от рецидивизъм.

ЕСПЧ, 6 ноември 1980 г., Guzzardi c/у Италия, № 7367/76:

Разликата между лишаването и ограничаването на свободата е ... само една степен или интензивност, а не е такава по естество или по същество.

Комитет по КПД, Общ коментар № 10, Права на децата в детското правосъдие § 11 и 80:

11. Използването на лишаване от свобода има изключително отрицателни последици за хармоничното развитие на детето и сериозно възпрепятства неговата реинтеграция в обществото. В тази връзка член 37 (b) изрично предвижда, че лишаването от свобода, включително арест, задържане и осъждане на лишаване от свобода, следва да се използва само като крайна мярка и за най-краткия възможен срок, за да бъде напълно спазено и гарантирано правото на детето на развитие.

80. Комитетът отбелязва със загриженост, че в много страни децата прекарват в досъдебното задържане месеци или дори години, което представлява сериозно нарушение на член 37 (b) от КПД. Трябва да има наличен ефективен пакет от алтернативи (виж Глава IV, раздел B, по-горе) за държавите-страни по Конвенцията, за да изпълнят задължението си по член 37 (b) от КПД да използват лишаването от свобода само като крайна мярка.

СПЕЦИАЛНО
ОТНОШЕНИЕ
ПРИ
ЗАДЪРЖАНЕ**Чл. 37 (а, с, d), КПООН:**

Държавите-страни по Конвенцията осигуряват:

(а) никое дете да не бъде подлагано на изтезания или друго жестоко, нечовешко или унищително отнасяне или наказание. Нито смъртно наказание, нито доживотен затвор без право на замана се налагат за нарушения, извършени от лица под 18-годишна възраст;

(с) всяко дете, лишено от свобода, да бъде третирано хуманно и като се зачита достойнството, присъщо на човешката личност, и по начин, който взема предвид нуждите на лицата на неговата възраст. По-специално всяко дете, лишено от свобода, трябва да бъде отделено от възрастните, освен ако се прецени, че висшите интереси на детето изискват да не се прави това, и да има правото да поддържа контакти със семейството си чрез кореспонденция и посещения освен при изключителни обстоятелства;

(d) Всяко дете, лишено от свобода, да има право на незабавен достъп до правна и друга необходима помощ, както и право да оспорва законността на лишаването си от свобода пред съд или друг компетентен, независим и безпристрастен орган и на бързо решение по всякакви такива дела.

Чл. 40, КПООН:

Държавите-страни по Конвенцията признават правото на всяко дете, което е заподозряно, обвинено или признато за виновно в нарушаване на наказателния закон, да бъде третирано по начин, съвместим с чувството за достойнство и собствена стойност на детето, който укрепва зачитането от детето на основните права и свободи на човека и който взема предвид възрастта на детето, необходимостта да се подпомага реинтеграцията на детето и поемането от него на конструктивна роля в обществото.

Чл. 12, Директива 2016/800/ЕС:

1. Държавите-членки гарантират, че задържаните деца са настанени отделно от пълнолетните, освен ако се прецени, че най-добрият интерес на детето изисква това да не се прави.

2. Държавите-членки също така да гарантират, че децата, на които е наложено полицейско задържане, са настанени отделно от пълнолетните, освен ако: (а) се прецени, че най-добрият интерес на детето изисква това да не се прави; или (б) при изключителни обстоятелства, това е практически невъзможно, при условие че децата са настанени заедно с пълнолетни лица по начин, който е съвместим с най-добрия интерес на детето.

Комитет по КПД. Общ коментар 10: Права на децата в сферата на детското правосъдие, § 85-89:

85. Всяко дете, лишено от свобода, трябва да бъде отделено от възрастните. Дете, лишено от свобода, не се настанява в затвор за възрастни или в друга институция за възрастни. Съществуват изобилни доказателства, че настаняването на деца в затвори за възрастни поставя под заплаха тяхната основна безопасност, благополучие и бъдещата им способност да не извършват престъпления и да се реинтегрират. Допустимото изключение за отделяне на деца от възрастните, посочено в Член 37 (с) от КПД, „освен ако се прецени, че висшите интереси на детето изискват да не се прави това“, следва да се тълкува стеснително; висшите интереси на детето не означават удобство за държавите-страни по Конвенцията. Държавите-страни по Конвенцията трябва да създадат отделни заведения за деца, лишени от свобода, което включва отделни насочени към децата служители, отделен персонал, политики и практики.

86. Това правило не означава, че дете, настанено в заведение за деца, трябва да бъде преместено в институция за възрастни веднага след като навърши 18 години. Продължаването на неговия/нейния престой в детското заведение следва да бъде възможно, ако това е в негов/нейн висш интерес и не противоречи на най-добрия интерес на по-малките деца в обекта.

87. Всяко дете, лишено от свобода, има право да поддържа контакт със своето семейство чрез кореспонденция и посещения. За да се улеснят посещенията, детето следва да бъде настанено в място, което е възможно най-близо до мястото на пребиваване на неговото семейство. Извънредните обстоятелства, които могат да ограничат този контакт, трябва да бъдат ясно описани в закона и да не бъдат оставяни на преценката на компетентните органи.

88. Комитетът обръща внимание на държавите-страни по Конвенцията върху Правилата на ООН за защита на лицата, лишени от свобода, приети от Общото събрание в неговата резолюция 45/113 от 14 декември 1990 г. Комитетът настоява държавите-страни по Конвенцията да прилагат изцяло тези правила, като същевременно отчитат, доколкото е приложимо, стандартните минимални правила за третирането на лишени от свобода (виж също правило 9 от Пекинските правила). В тази връзка Комитетът препоръчва на държавите-страни по Конвенцията да включат тези правила в своите национални закони и разпоредби и да ги предоставят на национален или регионален език на всички професионалисти, неправителствени организации и доброволци, участващи в администрирането на детското правосъдие.

89. Комитетът би искал да подчертае, че, наред с другото, във всички случаи на лишаване от свобода трябва да се спазват следните принципи и правила:

- Децата трябва да разполагат с физическа среда и помещения, които са в съответствие с рехабилитационните цели на жилищното настаняване и трябва да се обръне необходимото внимание на техните потребности от неприкосновеност на личния живот, сензорни стимули, възможности за свързване с техни връстници, както и участие в спорт, физически упражнения, изкуства и свободно време.

**СПЕЦИАЛНО
ОТНОШЕНИЕ
ПРИ
ЗАДЪРЖАНЕ**

3. Без да се засяга алинея 1, когато задържано дете навърши 18 години, държавите-членки предвиждат възможността това лице да продължи да бъде настанено отделно от други задържани пълнолетни лица, ако това е оправдано, като се вземат предвид обстоятелствата, свързани със съответното лице, и при условие че това е в най-добрия интерес на децата, които са задържани заедно с това лице.

4. Без да се засяга алинея 1 и при отчитане на алинея 3, децата могат да бъдат настанени заедно с млади пълнолетни лица, освен ако това не противоречи на най-добрия интерес на детето.

5. Когато децата са задържани под стража, държавите-членки вземат подходящи мерки за: (а) гарантиране и опазване на здравето им и тяхното физическо и психическо развитие; (б) гарантиране на правото им на образование и обучение, включително когато децата имат физически и сетивни увреждания или затруднения в ученето; (с) гарантиране на ефективното и редовно упражняване на правото им на семеен живот; (д) гарантиране на достъп до програми за насърчаване на развитието им и тяхната реинтеграция в обществото; и (е) гарантиране на зачитането на свободата на религията и убежденията. Предприетите съгласно настоящата алинея мерки трябва да са пропорционални и съобразени с продължителността на задържането под стража. Първа алинея, (а) и (е) се прилага също така за случаи на задържане, различни от задържането под стража. Предприетите мерки трябва да са пропорционални и съобразени с такива случаи на задържане. Първа алинея, (б), (с) и (д) се прилага за случаи на задържане, различни от задържането под стража, само доколкото това е целесъобразно и пропорционално с оглед на естеството и продължителността на такива случаи.

6. Държавите-членки се стремят да осигурят на задържаните деца възможност да се срещнат с носителя на родителска отговорност във възможно най-кратки срокове, когато такава среща е съвместима със следствените и оперативните изисквания. Настоящата алинея не засяга посочването или определянето на друго подходящо пълнолетно лице съгласно член 5 или 15.

Съображение 50, Директива 2016/800/ЕС:

Следва да е възможно задържане на деца с млади пълнолетни лица, освен ако това не противоречи на най-добрия интерес на детето. Държавите-членки следва да определят кои лица се приемат за млади пълнолетни лица в съответствие с националното си право и процедури. Държавите-членки се насърчават да предвидят, че лица над 24 години не могат да се смятат за млади пълнолетни лица.

- Всяко дете на задължителна училищна възраст има право на образование, отговарящо на неговите нужди и способности, и е предназначено да го подготви за връщане в обществото; освен това, всяко дете следва, когато е уместно, да получи професионално обучение по професии, които биха могли да го подготвят за бъдеща работа.

- Персоналът на институцията трябва да насърчава и улеснява честите контакти на детето с по-широка общност, включително контакти с неговото семейство, приятели и други лица или представители на реномирани външни организации, както и възможност да посещава своя дом и семейство.

- Ограничение или сила може да се използва, само когато детето представлява непосредствена опасност от самонараняване или нараняване на други лица и само когато всички останали средства за контрол са изчерпани. Използването на ограничения или сила, включително физически, механични и медицински ограничения, следва да бъдат под строг и пряк контрол на медицински специалисти и/или психолози. Те никога не трябва да се използват като средство за наказание. Персоналът на институцията следва да премине обучение по приложимите стандарти, а членовете на персонала, които използват ограничения или сила в нарушение на правилата и стандартите, следва да бъдат наказвани по подходящ начин.

- Всяка дисциплинарна мярка трябва да бъде в съответствие със зачитането на присъщото достойнство на непълнолетните и основните цели на институционалната грижа; дисциплинарни мерки в нарушение на чл. 37 от КПД трябва да бъдат строго забранени, включително телесни наказания, поставяне в тъмни килии, затворени или изолирани помещения или каквито и да са други наказания, които могат да поставят под заплаха физическото или психическото здраве или благополучие на съответното дете.

- Всяко дете трябва да има право да подава молби или жалби, без цензура относно съдържанието, пред централната администрация, съдебния орган или друг подходящ независим орган и да бъде незабавно информирано за отговора. Децата трябва да познават и да имат лесен достъп до тези механизми.

- Независими и квалифицирани инспектори следва да бъдат оправомощени да извършват редовни инспекции, както и необявени инспекции по собствена инициатива. Те трябва да поставят особен акцент върху провеждането на разговори с децата в институцията в конфиденциална обстановка.

	<p>Насоки на СЕ относно CFJ, § 20-21:</p> <p>20. Когато се налага лишаване от свобода, по правило децата трябва да се държат отделно от възрастните. Когато децата се задържат с възрастни, това трябва да става по изключителни причини и да се основава единствено на най-добрия интерес на детето. При всички обстоятелства децата трябва да бъдат задържани в помещения, отговарящи на техните нужди.</p> <p>21. Предвид уязвимостта на децата, лишени от свобода, значението на семейните връзки и насърчаването на реинтегрирането в обществото, компетентните органи следва да гарантират зачитането и активното подпомагане на упражняването на правата на детето, както е посочено в международните и европейските актове.</p> <p>В допълнение към другите права, по-специално децата трябва да имат право: а) да поддържат редовен и значим контакт с родителите, семейството и приятелите си чрез посещения и кореспонденция, освен когато са необходими ограничения в интерес на правосъдието и интересите на детето. Ограниченията върху това право никога не трябва да се използват като наказание; б) да получават подходящо образование, професионално ориентиране и обучение, медицинска помощ и да се ползват от свобода на мисълта, съвестта и религията и достъпа до свободно време, включително физическо възпитание и спорт; с) на достъп до програми, които предварително подготвят децата за завръщането им в техните общности, като се обърне изцяло внимание на техните емоционални и физически потребности, техните семейни връзки, жилищно настаняване, възможности за образование и заетост и социално-икономически статус.</p> <p>Насоки на СЕ относно CFJ, § 73:</p> <p>Особено внимание трябва да се обърне на отношението към задържаните деца предвид тяхната присъща уязвимост.</p> <p>Практически мерки за задържане на деца се предлагат в много от документите на Съвета на Европа, като например Препоръка CM/Rec(2008)11 относно Европейските правила за непълнолетни правонарушители, подлежащи на санкции или мерки, или стандарти на Европейския комитет за предотвратяване на изтезанията и нечовешкото или унижително отнасяне или наказание.</p>
--	---

**ПРАВО НА
ДЕЦАТА
НА ЛИЧНО
ЯВЯВАНЕ И
УЧАСТИЕ В
СЪДЕБНО-
ТО ПРОИЗ-
ВОДСТВО
ПО ТЯХНО-
ТО ДЕЛО**

Чл. 12, КПООН:

1. Държавите-страни по Конвенцията осигуряват на детето, което може да формира свои собствени възгледи, правото да изразява тези възгледи свободно по всички въпроси, отнасящи се до него, като на тях следва да се придава значение, съответстващо на възрастта и зрелостта на детето. 2. За тази цел на детето е предоставена по-специално възможност да бъде изслушвано при всякакви съдебни и административни процедури, отнасящи се до него, или пряко, или чрез представител или съответен орган по начин, съответстващ на процедурните правила на националното законодателство.

Чл. 16, Директива 2016/800/ЕС:

1. Държавите-членки гарантират, че децата имат право да присъстват в съдебното производство по тяхното дело и да участват в него, и предприемат всички необходими мерки, за да им осигурят ефективно участие в съдебното производство, включително като им предоставят възможност да бъдат изслушани и да изразят своето мнение. 2. Държавите-членки гарантират, че деца, които не са присъствали в съдебното производство по тяхното дело, имат право на нов съдебен процес или друго средство за правна защита в съответствие с Директива (ЕС) 2016/343 и при условията, предвидени в посочената директива.

Комитет по КПД, Общ коментар 10: Права на децата в сферата на детското правосъдие, § 46:

Справедливият съдебен процес изисква детето, за което се твърди, че е нарушило наказателното право, да участва ефективно в процеса и следователно трябва да разбере обвиненията и възможните последици и санкции, за да насочва процесуалния си представител, за да оспорва свидетели, за да обясни събитията и да взема подходящи решения относно доказателствата, показанията и мерките, които трябва да бъдат наложени.

„Пекинско правило“ 14 предвижда, че производството трябва да се провежда в обстановка на разбиране, която да позволява на детето да участва и да се изразява свободно. Като се вземат предвид възрастта и зрелостта на детето, може да са необходими и модифицирани процедури и практики в съдебната зала.

Насоки на СЕ относно CFJ, „А. Участие“, стр. 17 и § 32-34 и 61:

Това включва придаване на надлежна тежест на мненията на децата, като се има предвид тяхната зрялост и всякакви комуникационни затруднения, които те могат да имат, за да направят това участие значимо. 2. Децата трябва да бъдат разглеждани и третираны като пълноправни носители на права и трябва да имат право да упражняват всичките си права по начин, който взема предвид способността им да формират свои собствени възгледи и обстоятелствата по случая.

	<p>32. Принципът на участие, а именно, че децата имат право да изразяват мнението си и да изразяват своите виждания по всички въпроси, които ги засягат, е един от водещите принципи на Конвенцията на ООН за правата на детето. Макар че това не означава, че тяхното мнение винаги ще бъде зачетено, насоките изискват техните мнения да бъдат вземани предвид сериозно и с надлежно уважение, в зависимост от тяхната възраст, зрялост и обстоятелствата по делото, при спазване на националното процесуално законодателство.</p> <p>33. Позоваването на понятието „способно да формира собствени възгледи“ не трябва да се разглежда като ограничение, а по-скоро като задължение на властите да оценяват изцяло способностите на детето, доколкото е възможно. Вместо да приемат твърде лесно, че детето не е в състояние да формира мнение, държавите трябва да предположат, че детето в действителност е в състояние да направи това. Не е работа на детето да доказва това.</p> <p>34. Държавите не се насърчават да въведат стандартизирани възрастови ограничения.</p> <p>61. Съдебните заседания, в които участват деца, трябва да бъдат адаптирани към темпото и вниманието на детето – трябва да се планират редовни прекъсвания и съдебните заседания не трябва да траят твърде дълго. За да се улесни участието на децата с техните пълни познавателни способности и да се подкрепи тяхната емоционална стабилност, прекъсванията и разсейванията по време на съдебните заседания трябва да се сведат до минимум.</p>
--	--

ПРЕЗУМПЦИЯ ЗА НЕВИНОВНОСТ	<p>Чл. 40.2 (b), КПООН:</p> <p>(b) Всяко дете, заподозряно или обвиняемо в нарушаване на наказателния закон, да има поне следните гаранции: (i) да се счита за невинно до доказването, че е виновно в съответствие със закона.</p> <p>Чл. 48, ХОПЕС:</p> <p>1. Всеки обвиняем се счита за невинен до установяване на вината му в съответствие със закона.</p> <p>Чл. 6.2, ЕКПЧ:</p> <p>Всяко лице, обвинено в извършване на престъпление, се смята за невинно до доказване на вината му в съответствие със закона.</p> <p>Съображение 43, Директива 2016/343/ЕС относно укрепването на някои аспекти на презумпцията за невинност:</p> <p>Децата са уязвими и следва да им се осигури специална степен на защита. Ето защо по отношение на някои от правата, предвидени в настоящата директива, следва да бъдат установени специални процесуални гаранции. .</p>	<p>Комитет по КПД, Общ коментар 10: Права на децата в сферата на детското правосъдие, § 42 и 80:</p> <p>42. Презумпцията за невинност е от съществено значение за защитата на човешките права на децата в конфликт със закона. Това означава, че тежестта на доказване на обвинението/обвиненията, повдигнати срещу детето, е на прокуратурата. Детето, за което се твърди или е обвинено, че е нарушило наказателния закон, има право да се ползва от съмнение и е виновно само по обвиненията, ако тези обвинения са доказани извън всякакво основателно съмнение. Детето има право на отношение, съответстващо на тази презумпция и е задължение на всички публични органи или други заинтересовани лица да се въздържат от предубеждение за изхода от процеса. Държавите-страни по Конвенцията, трябва да предоставят информация за развитието на детето, за да гарантират, че тази презумпция за невинност се спазва на практика. Поради липса на разбиране за процеса, незрялост, страх или други причини, детето може да се държи по подозрителен начин, но властите не трябва да приемат, че детето е виновно без доказателства за вина извън всякакви съмнения.</p> <p>80. Освен това държавите-страни по Конвенцията трябва да предприемат адекватни законодателни и други мерки за намаляване използването на предварителното задържане. Използване на предварителното задържане като наказание нарушава презумпцията за невинност.</p>
--------------------------------------	--	---

	<p>Чл. 3, Директива 2016/343/ЕС:</p> <p>Държавите-членки гарантират, че заподозрените и обвиняемите се считат за невинни до доказване на вината им в съответствие със закона.</p> <p>Чл. 4, Директива 2016/343/ЕС:</p> <p>Държавите-членки вземат необходимите мерки, за да гарантират, че докато вината на заподозрения или обвиняемия не бъде доказана в съответствие със закона, тези лица не се представят като виновни в публични изявления на публичните органи и в съдебни решения, различни от решенията относно въпроса за вината.</p> <p>Чл. 5, Директива 2016/343/ЕС:</p> <p>1. Държавите-членки вземат подходящи мерки, за да гарантират, че заподозрените и обвиняемите не са представяни като виновни, в съда или пред обществеността, чрез използването на мерки за физическо възпиране .</p>	<p>Насоки на СЕ относно CFJ, „Е. Върховенство на закона“, § 46:</p> <p>Прилагането на върховенството на закона по отношение на децата налага, наред с другото, прилагането на правото на презумпция за невинност.</p> <p>ЕСПЧ, 10 февруари 1995 г., Allenet de Ribemont с/у Франция:</p> <p>Презумпцията за невинност може да бъде нарушена не само от съдия или съд, но и от други публични органи.</p>
--	---	--

<p>ПРАВО ДА ЗАПАЗИ МЪЛЧАНИЕ И ДА НЕ СЕ САМОУЛИЧАВА</p>	<p>Чл. 40.2 (b), КПООН:</p> <p>(b) Всяко дете, заподозряно или обвиняемо в нарушаване на наказателния закон, да има поне следните гаранции: (iv) да не бъде принудавано да дава показания или да се признава за виново.</p> <p>Чл. 7.5, Директива 2016/343/ЕС относно укрепването на някои аспекти на презумпцията за невинност:</p> <p>Упражняването на правото на заподозрените или обвиняемите да запазят мълчание и на правото им да не се самоуличават не може да се използва срещу тях и не може да се счита за доказателство, че те са извършили съответното престъпление.</p> <p>Чл. 3, Директива 2012/13/ЕС:</p> <p>1. Държавите-членки гарантират, че на заподозрените или обвиняемите лица се предоставя незабавно информация относно най-малко следните процесуални права, както се прилагат съгласно националното право, с цел да се позволи ефективното им упражняване: ... (e) правото да запазят мълчание.</p> <p>Съобщение 29, Директива 2016/800/ЕС:</p> <p>Когато дете, което първоначално не е било заподозряно или обвиняемо, а например свидетел, стане заподозряно или обвиняемо, то следва да има право да не дава обяснения, които биха го уличили в извършването на престъпление, и право да запази мълчание в съответствие с правото на Съюза и ЕКПЧ, съгласно тълкуването на Съда на Европейския съюз и на Европейския съд по правата на човека.</p>	<p>ЕСПЧ, 17 декември 1996 г., Saunders c/у Обединеното кралство:</p> <p>Въпреки че не са изрично посочени в член 6 от Конвенцията, правото на мълчание и правото да не се самоуличава са общопризнати международни стандарти, които са в основата на идеята за справедлив процес по член 6.</p> <p>ЕСПЧ, 2 март 2010 г., Adamkiewicz c/у Полша:</p> <p>По това дело Съдът е постановил, че фактът, че детето е било разпитано без присъствието на адвокат и не е било уведомено за правото му да запази мълчание и да не се самоуличава, е представлявало нарушение на член 6 § 3, с) във връзка с Член 6 §1 от ЕКПЧ.</p> <p>Европейска комисия, Оценка на въздействието, придружаваща документа „Предложение за директива относно процесуалните гаранции за деца, заподозрени или обвиняеми в наказателно производство“, Брюксел, 27 ноември 2013 г., стр. 77:</p> <p>Дете, което е заподозряно в полицейско разследване, трябва да може да прецени дали следва да използва правото си да не се самоуличава и, ако е така, как трябва да действа. Трябва да се каже, че може да е трудно от интелектуална гледна точка който и да е заподозрян да вземе правилното решение в това отношение. След това детето може да обмисли каква позиция да предприеме, дали да упражни правото си да запази мълчание и какви последици може да има това.</p>
	<p>СРЕДСТВА ЗА ПРАВНА ЗАЩИТА</p>	<p>Чл. 19, Директива 2016/800/ЕС:</p> <p>Държавите-членки гарантират, че децата, които са заподозрени или обвиняеми в рамките на наказателното производство, и децата, които са издирвани лица, разполагат с ефективни правни средства за защита съгласно националното право в случай на нарушаване на правата им по настоящата директива.</p>

ТЕХНИЧЕСКО ОПИСАНИЕ 5

ТО 5 – КОНТРОЛНИ ОРГАНИ

Това описание припомня накратко кои органи гарантират, че държавите-страни по международни и регионални актове зачитат своите задължения.

За всеки от стандартите, изброени в постерите, посочени в **ТО 1**, е посочен контролен орган.

На ниво ООН, на равнище Съвет на Европа и на равнище Европейски съюз, държавите-членки на ЕС се контролират от следните органи.

1. НА МЕЖДУНАРОДНО РАВНИЩЕ (ООН)

а. Комитет по правата на детето на ООН (Комитет по КПД)

Комитетът по КПД е орган с 18 независими експерти, които наблюдават прилагането на КПДООН¹ и нейните три Факултативни протокола относно участието на деца във въоръжени конфликти,² относно продажбата на деца, детската проституция и детската порнография³ и относно комуникационната процедура (ФПЗ КПДООН).⁴

Този последен протокол позволява на децата да подават жалби относно конкретни нарушения на техните права по КПДООН.⁵ Няколко жалби са били подадени, но Комитетът по КПД все още не се е произнесъл с решения.⁶

¹ КПДООН, Част II, членове 42-45.

² Факултативен протокол към Конвенцията за правата на детето относно участието на деца във въоръжени конфликти, приет и открит за подписване, ратификация и присъединяване от Резолюция A/RES/54/263 на Общото събрание от 25 май 2000 г., влязъл в сила от 12 февруари 2002 г.

³ Факултативен протокол към Конвенцията за правата на детето относно продажбата на деца, детската проституция и детската порнография, приет и открит за подписване, ратификация и присъединяване от Резолюция A/RES/54/263 на Общото събрание от 25 май 2000 г., влязъл в сила от 18 януари 2002 г.

⁴ Факултативен протокол към Конвенцията за правата на детето относно процедура за комуникация, приет и открит за подписване, ратификация и присъединяване от Резолюция A/RES/66/138 на Общото събрание от 19 декември 2011 г., влязъл в сила от 14 април 2014 г.

⁵ Виж по-специално членове 5 (Индивидуални съобщения), 7 (Допустимост), 12 (Междудържавно уведомяване) на ФПЗ КПД.

⁶ Виж също списък на всяките случаи: <http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/CRC/>

Всички държави-страни по Конвенцията са задължени да представят на Комитета по КПД редовни доклади за това как се прилагат правата на детето на национално ниво. Държавите трябва да представят първоначален доклад две години след присъединяването си към КПДООН, а след това периодични доклади на всеки пет години. Комитетът разглежда всеки доклад и изразява своите безпокойства и препоръки до държавата-страна по Конвенцията под формата на „заключителни наблюдения“.

Комитетът също така публикува и свои тълкувания на съдържанието на разпоредбите на КПДООН, известни като „Общи коментари“ по тематични въпроси⁷ (т.е. както вече бе посочено, КПД ОК № 10 и № 12).

TablePendingCases.pdf.

⁷ *Общ коментар № 1 (2001): Целите на образованието; Общ коментар № 2 (2002 г.): Ролята на независимите национални институции по правата на човека в закрилата и утвърждаването на правата на детето; Общ коментар № 3 (2003 г.): ХИВ/СПИН и правата на децата; Общ коментар № 4 (2003): Здравео и развитието на юношите в контекста на Конвенцията за правата на детето; Общ коментар № 5 (2003 г.) Общи мерки за изпълнение на Конвенцията за правата на детето; Общ коментар № 6 (2005 г.): Отношение към непридружавани и разделени деца извън тяхната държава на произход; Общ коментар № 7 (2005 г.): Прилагане на правата на детето в ранна детска възраст; Общ коментар № 8 (2006 г.): Правото на закрила от телесно наказание и други жестоки или унижителни форми на наказание; Общ коментар № 9 (2006 г.): Права на децата с увреждания; Общ коментар № 10 (2007 г.): Права на децата в сферата на детското правосъдие; Общ коментар № 11 (2009 г.): Деца от коренното население и техните права съгласно Конвенцията; Общ коментар № 12 (2009 г.): Право на детето на изслушване; Общ коментар № 13 (2011 г.): Право на детето на свобода от всички форми на насилие; Общ коментар № 14 (2013 г.): Правото на детето висшите му интереси да бъдат първостепенно съображение; Общ коментар № 15 (2013 г.): Право на детето да се ползва от най-високия достижим стандарт на здравословно състояние; Общ коментар № 16 (2013 г.): Задълженията на държавата във връзка с въздействието на стопанския сектор върху правата на децата; Общ коментар № 17 (2013 г.): Правото на детето да почива, на свободно време, на игра, развлекателни дейности, културен живот и изкуство; Общ коментар № 18 (2014 г.) относно вредни практики; Общ коментар № 19 (2016 г.) относно публичното бюджетиране за осъществяване на правата на детето; Общ коментар № 20 (2016 г.) относно прилагането на правата на детето по време на юношеството и Общ коментар № 21 (2017 г.) относно децата в улични ситуации.*

b. Съвет по правата на човека (СПЧ) и специални процедури на ООН⁸

Съветът по правата на човека е междуправителствен орган в рамките на системата на ООН, който отговаря за укрепването и защитата на правата на човека по света и за търсене на решения по ситуации с нарушения на правата на човека, като прави препоръки по тях.

СПЧ е създал Консултативен комитет, който служи като „мозъчен тръст“ на Съвета, предоставяйки му експертиза и съвети по тематични въпроси, свързани с правата на човека, както и Процедура за жалби, която позволява на лица и организации да отнасят на вниманието на Съвета нарушения на правата на човека.

Универсалният периодичен преглед (УПП) е ръководен от държавите процес под егидата на СПЧ, който предоставя на всяка държава възможност да декларира какви действия е предприела, за да подобри положението с правата на човека в своята страна и да изпълни своите задължения относно правата на човека.

СПЧ работи също и със Специалните процедури на ООН, създадени от бившия Комитет по правата на човека и понастоящем приети от СПЧ. Те се състоят от Специални докладчици,⁹ специални представители и независими експерти и работни групи, които наблюдават, разследват, консултират и публично докладват по правата на човека. Органите на ООН имат възможност да посещават отделните държави при специфични ситуации след споразумение със съответната държава. Препоръките се публикуват и се представят на СПЧ на ООН, но не са задължителни за държавите.

⁸ Виж <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/Pages/AboutCouncil.aspx>.

⁹ Специален докладчик за правото на образование: <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Education/SREducation/Pages/SREducationIndex.aspx>; Специален докладчик по въпросите на независимостта на съдиите и адвокатите: <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Judiciary/Pages/IDPIndex.aspx>; Специален докладчик по търговията с деца, детската проституция и детската порнография: <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Children/Pages/ChildrenIndex.aspx>.

2. НА НИВО СЪВЕТ НА ЕВРОПА

а. Комисар по правата на човека на Съвета на Европа

Комисарят по правата на човека е независима извънсъдебна институция в рамките на Съвета на Европа, натоварена да насърчава информираността и зачитането на правата на човека в 47-те страни-членки на Съвета на Европа.¹⁰

Дейностите на тази институция се съсредоточават върху три основни, тясно свързани области: 1. посещения в държавите и диалог с националните органи и гражданското общество; 2. тематични доклади и консултации относно систематичното прилагане на правата на човека; 3. дейности по повишаване на информираността.

Подобно на органите на ООН, Комисарят осъществява посещения във всички държави-страни по конвенцията, за да наблюдава и оценява състоянието на правата на човека. По време на тези посещения той се среща с най-високопоставените представители на правителството, парламента, съдебната власт, гражданското общество и националните структури за човешки права. Той също така разговаря и с обикновени хора, които се занимават с права на човека и посещава места, свързани с правата на човека, включително затвори, психиатрични болници, центрове за търсещи убежище, училища, домове за сираци и населени места с уязвими групи.

След посещенията може да бъде изпратен доклад или писмо, адресирани до органите на съответната държава, съдържащи оценка на положението с правата на човека и препоръки за преодоляване на недостатъците в законодателството и практиката.

Комисарят също има право да се намеси като трета страна в производства пред Европейския съд по правата на човека, като изпрати писмена информация или участва в неговите съдебни заседания.

Комисарят провежда и тематична работа по въпроси, които са от основно значение за защитата на правата на човека в Европа. Той предоставя съвети и информация относно предотвратяването на нарушения на човешките права и издава становища, тематични материали и доклади.

¹⁰ Резолюция (99) 50 на Комисаря по правата на човека на Съвета на Европа, приета от Комитета на министрите на неговата 104-а сесия на 7 май 1999 г. (<http://www.coe.int/web/commissioner>).

b. Европейски съд по правата на човека (ЕСПЧ)

ЕСПЧ е международен съд, намиращ се в Страсбург, в полето на действие на Съвета на Европа. Този съд се произнася основно с решения по отделни жалби (подадени в съответствие с членове 34 и 35 от Европейската конвенция за правата на човека),¹¹ в които се твърди, че са нарушени правата, посочени в ЕКПЧ и в нейните протоколи.¹²

Решенията на ЕСПЧ са задължителни за 47-те държави-членки на Съвета на Европа, които са ратифицирали ЕКПЧ.

c. Европейски комитет по социални права (ЕКСП)

ЕКСП е орган от 15 независими и безпристрастни експерти, който регулира съответствието на националните закони и практики с Европейската социална харта (ЕСХ) или чрез колективната процедура за подаване на жалби, или чрез националната процедура за докладване.¹³

ЕСХ гарантира широк спектър от ежедневни човешки права, свързани с трудовоправни отношения, жилищно настаняване, здравеопазване, образование, социална защита и благосъстояние.

ЕКСП е важен контролен орган за защита на правата на детето. Независимо от факта, че въпросите на наказателното правосъдие са извън обхвата на ЕСХ, механизмът за колективни жалби може да се използва за гарантиране на образователния, защитния и социален характер на системата за детско правосъдие.

¹¹ ЕСПЧ може да бъде сезиран с жалба от всяко лице, неправителствена организация или група лица, които твърдят, че са жертва на нарушение от страна на някоя от Високодоговарящите страни на правата, провъзгласени в Конвенцията или в Протоколите към нея (чл. 34 ЕКПЧ). Чл. 35 от ЕКПЧ определя критериите за допустимост на индивидуалните жалби.

¹² Компетентността на ЕСПЧ обхваща всички въпроси, засягащи тълкуването и прилагането на Конвенцията и на Протоколите към нея (чл. 32 от ЕКПЧ).

¹³ Определени национални и международни организации могат да се ангажират в колективни жалби срещу държави, които са страна по ЕСХ и са приели процедурата за подаване на жалби. За повече информация, виж уебсайта на ЕКСП: <https://www.coe.int/en/web/turin-european-social-charter>.

3. НА НИВО ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ

На ниво ЕС Европейската комисия (на първо място) и Съдът на Европейския съюз (СЕС) са органите, които отговарят за контролиране на това дали дадена държава-членка на Европейския съюз е транспонирила правилно и/или своевременно дадена директива. Повече информация относно процеса на транспониране на европейските директиви се предоставя в **ТО 2**.

a. Европейска комисия

ЕК играе ролята на „пазител на договорите“ и отговаря за мониторинга върху правилното прилагане на законодателството на ЕС. В тази връзка Комисията има правомощието да започне процедура за нарушение срещу дадена държава-членка, обвинена в нарушение на правото на ЕС.¹⁴

Във връзка с процедурите за нарушение срещу държави-членки на ЕС, които не изпълняват задължението да транспонират правилно и навреме директивите на ЕС относно правата на справедлив процес, Европейската комисия е започнала досъдебни процедури след изтичане на срока за транспониране срещу:

- 9 държави-членки на ЕС във връзка с транспонирането на Директива 2013/48/ЕС относно правото на достъп до адвокат;¹⁵
- 16 държави-членки на ЕС за транспонирането на Директива 2010/64/ЕС относно правото на устен и писмен превод;¹⁶
- 7 държава-членка на ЕС във връзка с Директива 2012/13/ЕС относно правото на информация.¹⁷

Основните характеристики на тази конкретна процедура ще бъдат представени схематично по-долу.

¹⁴ Също така една държава-членка може да предяви иск срещу друга държава-членка за твърдено нарушение на задължение по Договорите, но преди да сезира Съда, държавата следва да информира Европейската комисия (виж чл. 259 от ДФЕС за повече информация относно процедурата).

¹⁵ Люксембург, България, Франция, Словения, Хърватия, Гърция, Словакия, Кипър и Германия (официално уведомително писмо).

¹⁶ Литва, Белгия, Словения, Румъния, Люксембург, Гърция, Ирландия, Италия, Словакия, Австрия, Испания, Финландия, Унгария, Малта, България и Кипър.

¹⁷ Люксембург, Кипър, Малта, Словения, Словакия, Испания и Чешка република.

I. Процедура за нарушение

Държава-членка може да бъде подложена на процедура за нарушение съгласно член 258 от ДФЕС, който гласи, че:

*„Ако Комисията счита, че дадена държава-членка не е изпълнила задължение, произтичащо от Договорите, тя издава мотивирано становище по този въпрос, след като е дала възможност на съответната държава да изложи своите съображения. Ако съответната държава не се съобрази с това становище в срока, определен от Комисията, Комисията може да сезира Съда на Европейския съюз“.*¹⁸

От този член следва, че процедурата за нарушение започва винаги с „формална процедура“, състояща се от няколко стъпки, предвидени в ДФЕС:

1. „Етап, предхождащ съдебното производство“: Европейската комисия изпраща официално уведомително писмо, изискващо допълнителна информация от дадена държава-членка. С това писмо Комисията дава възможност на въпросната държава-членка да представи своите становища относно конкретно нарушение на правото на ЕС. Отговорът се изисква в рамките на определен срок, обикновено 2 месеца.

2. „Мотивирано становище“: ако не бъде получен отговор на официалното уведомително писмо или ако представените от държавата-членка становища в отговор на това уведомление, не могат да се считат за задоволителни, Комисията ще премине към следващия етап от процедурата за нарушение, а именно „мотивирано становище“. На този етап Комисията обяснява защо смята, че държавата-членка нарушава законодателството на ЕС, и призовава държавата-членка да уведоми Комисията за предприетите мерки за спазване на нейните предписания в определен срок, обикновено 2 месеца.

3. Ако държавата-членка все още не гарантира спазването на законодателството на ЕС, Европейската комисия може¹⁹ да реши да отнесе въпроса до Съда на Европейските общности (СЕС) за „съдебната фаза“.

¹⁸ По-подробно обяснение на уебсайта на самата Европейска комисия: https://ec.europa.eu/info/law/law-making-process/overview-law-making-process/applying-eu-law/monitoring-implementation-eu-directives/infringement-procedure_en.

¹⁹ Европейската комисия има правомощието, но не и задължението да сезира Съда на ЕС за държавата-членка.

Правилата на този втори етап на процедурата за нарушение се съдържат в член 260 от ДФЕС:²⁰

1. Ако Съдът на ЕС установи, че дадена държава-членка не е изпълнила задължение по Договорите, тя обявява нарушение и отправя искане към съответната държава-членка да предприеме необходимите мерки, за да се съобрази с правото на ЕС (обикновено установително решение на Съда на ЕС).

2. Ако държавата-членка не предприеме необходимите мерки за изпълнение на решението на Съда на ЕС, Комисията дава възможност на тази държава да представи своите съображения. На този етап Комисията също така информира държавата за санкциите, които тя смята за подходящи да ѝ наложи.

3. След това Европейската комисия може отново да заведе делото в Съда на ЕС и изрично да поиска от Съда да наложи санкции на държавата-членка въз основа на продължителността и тежестта на нарушението и на големината на съответната държава-членка.

4. Ако Съдът установи, че съответната държава-членка не е изпълнила решението му, той може да наложи имуществена санкция върху нея (осъдително решение на Съда на ЕС).

Чрез дерогация от тези общи правила Договорът от Лисабон въведе специална процедура за държава-членка, която не информира Европейската комисия за националните мерки, приети за транспониране на директива на ЕС.

При това конкретно обстоятелство, второто дело пред Съда на ЕС не е задължително да наказва държавата-членка с имуществена санкция. Това означава, че когато Европейската комисия изпрати държава-членка на Съда за първи път, тя може да предложи на Съда санкциите, които счита за подходящи и следователно, когато Съдът се произнесе по това дело за първи път, той вече може да е в състояние да санкционира въпросната държава-членка.²¹

²⁰ Насоки има на разположение на:

https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/news/docs/infringements/article_260.pdf.

²¹ ДФЕС, чл. 260.3: „Когато Комисията сезира Съда на Европейския съюз с иск по силата на член 258, тъй като счита, че тази държава-членка не е изпълнила задължението си да съобщи за мерките за транспониране на директива, приета съгласно определена законодателна процедура, тя може, ако счете за уместно, да определи размера на еднократно платимата сума или периодичната имуществена санкция, която тази държава трябва да заплати, и която според нея е съобразена с обстоятелствата. Ако Съдът установи, че има неизпълнение, той може да наложи на тази държава-членка да заплати еднократно платимата сума или периодичната имуществена санкция, в рамките на размера, определен от Комисията. Задължението за плащане влиза в сила на датата, определена в решението на Съда на Европейския съюз“.

b. СЪД НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ (СЕС)²²

Съдът на ЕС е отговорен за осигуряване на еднаквото и съгласувано прилагане на правото на ЕС във всички държави-членки на ЕС и се произнася с решенията относно много видове правни действия, и по-специално:

- процедура за нарушение (обсъдена по-горе ☐);
- искиве за отмяна;²³
- искиве за бездействие;²⁴
- искиве за вреди;²⁵
- преюдициални решения (анализирани по-долу ☐);

I. Преюдициални решения

Един от най-важните инструменти на Съда, за да се гарантира правна сигурност чрез еднообразно прилагане на правото на ЕС, е преюдициалното заключение (ДФЕС, чл. 267).

Както вече беше посочено в ръководството, досега повечето решения на Съда на ЕС, отнасящи се до деца, са в контекста на свободното движение на хора и по въпроси, свързани с гражданството на ЕС и са произнесени след искане на национален съд за преюдициално заключение.²⁶

²² Важно е да се помни разделението на правомощията между Съда на ЕС и Общия съд. Общият съд е компетентен да разглежда и да се произнася като първа инстанция по искиве, подадени от физически лица. Съдът на ЕС е компетентен да разглежда и да се произнася по искиве, подадени от държавите-членки. Той може също така да разглежда жалби, подадени срещу решения на Общия съд, постановени като първа инстанция от него. В последния случай Съдът се произнася единствено по правни въпроси и не може да преразглежда фактите.

²³ Чрез иска за отмяна ищецът (държавите-членки, Комисията, Европейският парламент, Съветът и физическите лица при определени условия) искат отмяна на акт, приет от институция, орган, служба или организация на Европейския съюз. Съдът на ЕС отменя съответния акт, ако се прецени, че е в противоречие с правото на ЕС (ДФЕС, чл. 263).

²⁴ Парламентът, Съветът и Комисията трябва да вземат определени решения при определени обстоятелства. Ако те не го направят, правителствата на ЕС, други институции на ЕС или (при определени условия) физически лица или компании могат да подадат жалба до Съда на ЕС (ДФЕС, чл. 265).

²⁵ Всяко лице или компания, чиито интереси са засегнати в резултат на действието или бездействието на ЕС или на неговия персонал, могат да предявят искиве срещу тях чрез Съда на ЕС (ДФЕС, чл. 268 и 340).

²⁶ За съдебната практика на СЕС виж https://curia.europa.eu/jcms/jcms/j_6/en/.

Със задължението на ЕС да насърчава защитата на правата на детето (ДЕС, чл. 3), включването на четирите основни принципа на КПДООН в първичното право на ЕС (ХОПЕС, чл. 24 и 21) и по-специално, с приемането на Директива 2016/800/ЕС е вероятно Съдът на ЕС да бъде сезиран с въпроси относно процесуалните права на деца в конфликт със закона в бъдеще.

Макар че и досега пред Съда на ЕС не са заведени дела относно тълкуването на член 24 от ХОПЕС във връзка с някоя от директивите, посветени на правата на заподозрени или обвиняеми лица в наказателното производство, преюдициалното заключение със сигурност може да бъде полезен инструмент при спор за насърчаване и защита на правата на децата в конфликт със закона.

Поради тези причини основните характеристики на този мощен съдебен инструмент са изброени схематично по-долу.

Цел на преюдициалните заключения:

Да се даде възможност на националните съдии да запитат Съда на ЕС относно тълкуването или валидността на правото на ЕС, ако това е от значение за висящо пред тях дело.²⁷

Видове искания за преюдициално заключение:

- 1) искане за заключение относно тълкуване на първичното и вторичното право на ЕС: националният съдия иска от Съда разяснения, за да приложи правилно конкретна разпоредба;
- 2) искане за преюдициално заключение относно валидността на акт на вторичното право на ЕС, издаден от институция, орган, служба или агенция на Съюза, за да се провери неговата действителност. Същият механизъм може да се използва, за да се определи дали националното законодателство или практика са съвместими с правото на ЕС.

²⁷ Съдът се произнася само относно съставните елементи на преюдициалното запитване, отправено до него. Националният съд остава компетентен по отношение на първоначалното дело, а националното производство се спира до произнасянето на решението на Съда на ЕС.

Как работи преюдициалното заключение:

а. Запитване

- Националните съдилища/трибунали винаги трябва да се обръщат към Съда в случай на съмнения, които могат да доведат до погрешно прилагане/тълкуване на правото на ЕС по висящо дело.²⁸
- Запитването съдържа ясно определение на фактическите и правни елементи на делото, както и на разпоредбите на законодателството на ЕС, които са релевантни и приложими.

б. Ограничения:

- а) Искането за преюдициално заключение не може да се основава на виртуален/хипотетичен или явно неприложим случай.
- б) Ако конкретният въпрос би могъл да бъде предмет на иск за отмяна, той не може да бъде оспорван с преюдициално заключение.
- в) Преюдициалното заключение може да бъде поискано от една от участващите страни по делото на съдията, но решението за отнасяне на делото в Съда на ЕС е на националния съдия/съд.

Независимо от това съгласно член 267 от ДФЕС, националните съдилища, които действат като съд за окончателно обжалване (т.е. срещу чиито решения няма правна защита), са длъжни да се отнесат до Съда на ЕС за преюдициално заключение.

Съществуват някои изключения от това последно правило, което позволява на националните съдилища от последна инстанция да не бъдат задължени да се обръщат към Съда на ЕС за преюдициално заключение, когато:

- 1) съдът на ЕС вече се е произнесъл по същия въпрос;
- 2) тълкуването на въпросната правна уредба на ЕС е очевидно;
- 3) има трайна практика на Съда на ЕС по този въпрос.

с. Ефект върху висящото дело

Националният спор се спира до решението на Съда на ЕС, върху което се основава окончателното решение на запитващата юрисдикция.

²⁸ За повече информация виж Препоръки на Съда на ЕС към националните съдилища и трибунали във връзка с образуването на преюдициално производство (2016/C 439/01): [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016H1125\(01\)&from=IT](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016H1125(01)&from=IT).

d. Видове процедури при неотложни дела

В член 267 от ДФЕС се посочва, че, *„във връзка със задържано лице, Съдът на Европейския съюз се произнася в най-кратък срок“*. В това отношение Процедурният правилник на Съда на ЕС предвижда две специални процедури за преюдициално заключение:²⁹

- 1) бързо производство: преюдициалното запитване може да бъде разгледано по реда на бързото производство, когато естеството на делото и извънредни обстоятелства налагат бързото му разглеждане;
- 2) спешно производство: това производство се използва само в областта на свободата, сигурността и правосъдието. То вече е използвано от Съда в много случаи, свързани с правата на детето по въпроси, отнасящи се най-вече до родителската отговорност.³⁰ Това производство трябва да се използва и в случаи, в които деца са в конфликт със закона, особено ако са лишени от свобода.

e. Правно действие на преюдициалните заключения

- Днес няма съмнение, че всяко решение, постановено от Съда на ЕС като преюдициално заключение, има „ефект erga omnes“, което означава, че то е задължително не само за националния съд, но и за националните съдилища на другите държави-членки. На практика решенията на Съда на ЕС се считат за задължителни прецеденти.
- В контекста на преюдициално запитване относно действителност, ако разпоредбата или правният акт на правото на ЕС са обявени за недействителни, всички други приети актове, които са базирани на тях, автоматично стават недействителни. Обикновено решенията на Съда на ЕС имат ретроактивно действие, но Съдът може също да реши да обяви за недействителен законодателен акт на ЕС с действие ex nunc (занапред), за да се запази правната сигурност и защитата на легитимните правни очаквания.

²⁹ Чл. 105-114 от Процедурния правилник на Съда на ЕС.

³⁰ Виж, например, СЕС, 23 декември 2009 г., *Deiček* (C-403/09); СЕС, 1 юли 2010 г., *Povse* (C-211/10); СЕС, 5 октомври 2010 г., *McB* (C-400/10); СЕС, 22 декември 2010 г., *Aguirre Zarraga* (C-491/10); СЕС, 22 декември 2010 г., *Mercredi* (C-497/10). Виж също така „Доклад на Съда относно използването на спешното преюдициално производство от Съда“, представен на Съвета в съответствие с декларацията, приложена към решението му от 20 декември 2007 г. (ОВ L 24, 29 януари 2008 г., стр. 44): https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2012-07/en_rapport.pdf.

ТЕХНИЧЕСКО ОПИСАНИЕ 6

ТО 6 – ОБХВАТ НА ПРИЛАГАНЕТО НА ПАКЕТА ДИРЕКТИВИ НА ЕС ОТНОСНО ПРАВАТА НА СПРАВЕДЛИВ ПРОЦЕС

Това информационно описание има за цел да изясни един от най-важните въпроси на тълкуването на приложното поле на Директива 2016/800/ЕС и следователно на всички директиви на ЕС относно правата на справедлив процес.³¹

Приложното поле на Директива 2016/800/ЕС бе разширено, за да осигури повече защита за децата. Тази директива се прилага по отношение на деца от момента, в който те са уведомени, че са заподозрени или обвиняеми в извършване на престъпление, независимо дали са лишени от свобода.³²

Всички директиви, приети в рамките на Пътната карта на Съвета³³, се прилагат до приключване на наказателното производство, което означава окончателно произнасяне по въпроса дали заподозряното или обвиняемото дете е извършило престъплението, включително, където е приложимо, осъждането и произнасянето по каквото и да е обжалване.

При това положение приложното поле на тези директиви зависи преди всичко³⁴ от дефинирането на термините „престъпление“ и „наказателно производство“.

³¹ Виж Пътната карта за укрепване на процесуалните права на заподозрени лица или лица, преследвани в рамките на наказателно производство, 30 ноември 2009 г., JO C/295/1.

³² Виж чл.2.1. Във връзка с Директива 2016/343/ЕС за презумпцията за невиновност, която трябва да бъде прилагана дори преди лицето да е уведомено, че е заподозряно или обвиняемо.

³³ Виж бележка под линия 133.

³⁴ То зависи и от други фактори като МВНО (виж раздел „Прилагане на пакета директиви на ЕС относно правата на справедлив съдебен процес в наказателното производство. А. Основни предизвикателства, d. Минимална възраст за наказателна отговорност (МВНО)“. Приложното поле на директивите относно правата на справедлив съдебен процес обикновено се определя в член 2 (с изключение на Директива 2010/64/ЕС, в която то е определено в член 1). Член 2 от Директива 2016/800/ЕС гласи, че „тази директива се прилага по отношение на деца, които са заподозрени или обвиняеми в рамките на наказателното производство...“.

Съображение 17 от Директива 2016/800/ЕС гласи, че: *„Настоящата директива следва да се прилага единствено за наказателните производства. Тя не следва да се прилага за други видове производства, в частност производства, които са специално предназначени за деца и които биха могли да доведат до вземането на мерки за закрила, възпитателни или образователни мерки“.*

За да се разбере това съображение, е важно да се знае, че в държавите-членки могат да съществуват съществени различия между видовете производства с деца в конфликт със закона.

В някои държави, системата за детско правосъдие произхожда от концепцията за социалното благосъстояние на децата и не се разглежда като наказателна *per se* (например в Белгия и Полша). В други държави част от системата за детско правосъдие се разглежда само като административна и така също не е наказателна *per se* (например в България, когато дадено лице е заподозряно в извършване на престъпление).

Според нашите изследвания, съществуват два основни фактора, довели до въвеждането на съображение 17 от Директива 2016/800/ЕС:

1) Първият произтича от готовността за зачитане на принципа на субсидиарност, тъй като според него производство, което не е наказателно, не може да доведе до съдебно сътрудничество по наказателноправни въпроси между държавите-членки, отивайки отвъд компетенциите на ЕС.¹

В отговор на това е важно да се отбележи, че вече има случаи, в които например Европейска заповед за арест (ЕЗА), издадена срещу дете, е била изпълнена от изпълняващата държава-членка, макар ЕЗА да не е била основана на наказателно производство.²

2) Втората причина е била да не се възложи задължение на държавите-членки да определят като „престъпни“ определени деяния, извършени от дете, които в някои национални системи не се считат за престъпления, за да се предотврати трансформиране

¹ D. De Vocht, M. Panzavolta, M. Vanderhallen, M. Van Oosterhout, *Procedural safeguards for juvenile suspects in interrogations. A look at the Commission's Proposal in light of an EU comparative study (Процесуални гаранции при разпити на заподозрени младежи. Преглед на предложението на Комисията в светлината на сравнително проучване на ЕС)*, публикувано в „New Journal of European Criminal Law“, т. 5, брой 4, 2014 г., стр. 486.

² Препращането е към ЕЗА, поискана от белгийските власти (съдебна заповед на Семейен съд) в Полша и засяга 17-годишно дете. ЕЗА е била издадена в Белгия по време на етап, в който производството все още не е било считано за „наказателно“ (виж Съвет на Европейския съюз, Доклад за оценка на четвъртия кръг от взаимни оценки, „Практическото прилагане на Европейската заповед за арест и съответни процедури за предаване между държавите-членки“, Доклад за Полша, 14 декември 2007 г. (ST 14240/1/07), стр. 22-24).

на системите им за детско правосъдие в наказателни системи *stricto sensu* (в тесния смисъл на понятието), които биха довели до въвличане на детето в един травматизиращ процес.

Но стеснителното тълкуване (или определение) на „наказателното“ естество на производствата с непълнолетни би могло да ограничи прилагането на международни и регионални инструменти, предлагащи най-добрите гаранции за защита на правата на децата в конфликт със закона. В Директива 2016/800 няма определение на понятието „наказателно производство“ или „престъпно деяние“.

При липсата на каквото и да е разяснение от страна на законодателя на ЕС относно точното тълкуване на съображение 17,³ приложното поле на Директива 2016/800/ЕС и *a fortiori* (още по-малко) на всички останали директиви относно правата на справедлив съдебен процес, трябва винаги да се тълкува в съответствие с принципите на наказателното детско правосъдие. По-специално:

а) Важно е да се подчертае, че всички държави-членки на ЕС са страни по ЕКПЧ и следователно трябва да спазват решенията на ЕСПЧ. Съдебната практика на ЕСПЧ редовно се използва и от Съда на ЕС за тълкуване на правото на ЕС и следователно трябва да се взема предвид при тълкуването на приложното поле на горепосочените директиви на ЕС.

В решението си по делото *Engel* и други *с/у* Нидерландия ЕСПЧ очертава три кумулативни критерия за определяне на наказателното естество на дадено нарушение и следователно – на прилагането на член 6 от ЕКПЧ (право на справедлив процес): (1) квалификацията във вътрешното право, (2) естеството на нарушението и (3) тежестта на санкцията, която съответното лице рискува да понесе.⁴

Освен това ЕСПЧ потвърждава един важен принцип по отношение на процесуалните гаранции за деца в конфликт със закона в неотдавнашното си решение по делото *Blokhin с/у* Русия: *„детето в никакъв случай не може да бъде лишено от процесуални гаранции единствено поради това, че съгласно вътрешното право процедурата, която би могла да доведе до лишаване от свобода, има за цел по-скоро да защитава интересите на непълнолетния, отколкото да наказва“*.⁵

³ Въвеждането на съображение 17 от Директива 2016/800/ЕС е станало в един напреднал стадий на законодателната процедура (то не е било включено в първоначалното предложение на Комисията, на разположение на <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2013:0822:FIN>).

⁴ ЕСПЧ, 8 юни 1976 г., *Engel и други с/у* Нидерландия, № 5100/71, § 82.

⁵ ЕСПЧ, 23 март 2016 г., *Blokhin с/у* Русия, № 47152/06, § 196, стр. 64. Виж също ЕСПЧ, 2 март 2010 г., *Adamkiewicz с/у* Полша, № 54729/00.

ЕСПЧ (ГК), 23 март 2016 г., Blokhin c/y Русия, № 47152/06:

„Голямата камера не вижда причина да се отклонява от констатациите на Камарата, че производството срещу жалбоподателя представлява наказателно производство по смисъла на член 6 от Конвенцията. Подобно на Камарата, тя подчертава необходимостта да се погледне отвъд външните белези и използвания език и да се съсредоточи върху реалностите на ситуацията. Настаняването за тридесет дни във временния център за задържане на непълнолетни правонарушители е имало ясни елементи както на възпирание, така и на наказание“.

В този смисъл националната квалификация на производството като „наказателно“ или „ненаказателно“ не е решаваща за прилагането (или не) на процесуалните гаранции, залегнали в член 6 от ЕКПЧ. Следвайки тази линия на разсъждения, ЕСПЧ заявява, че гаранциите за справедлив процес трябва да се прилагат и в семейни, и в административни производства, които по същество са наказателни.

Ето защо ЕСПЧ е изключително ясен: отказът децата да се ползват от процесуалните гаранции за справедлив съдебен процес само въз основа на националната квалификация на „защита/хуманно отношение“ по дела с непълнолетни противоречи на ЕКПЧ.

b) На второ място също така е от съществено значение да се подчертае, че КПДООН за правата на детето има важен статут в съдебната практика на ЕСПЧ (за разлика от съдебната практика на Съда на ЕС⁶) и следователно решенията на ЕСПЧ представляват важен инструмент, чрез който принципите и правата на КПДООН могат да проникнат косвено в правото на ЕС.

В този смисъл разпоредбите на КПДООН следва също да бъдат вземани предвид като индикатори за тълкуване на приложното поле на директивите на ЕС, като например член 40, който съдържа няколко процесуални гаранции, съдържащи се също и в Директива 2016/800/ЕС.

c) Трето, по отношение на правото на ЕС трябва да се отбележи, че благодарение на съдебната практика на Съда на ЕС терминът „престъпление“ вече има самостоятелен смисъл в ЕС, напълно независим от националните квалификации.⁷

СЕС също така е използвал „критериите Engel“, установени от ЕКПЧ, в

⁶ Досега е направено само едно позоваване на КПДООН от Съда на Европейския съюз (СЕС, 14 февруари 2008 г., делото *Dynamic Medien Vertriebs GmbH c/y Avides Media AG* (C-244/06).

⁷ СЕС от 14 ноември 2013 г., *Baláž* (C-60/12), точка 42: „терминът“ съд с компетентност по наказателноправни въпроси“ (...) е автономна концепция за правото на Съюза и трябва да се тълкува като обхващащо всеки съд или трибунал, който прилага процедура, която удовлетворява основните характеристики на наказателното производство“.

няколко от своите решения⁸ и в това отношение съображение 11 от Директива 2016/343/ЕС относно презумпцията за невиновност ясно се позовава на ЕСПЧ, заявявайки, че: „*настоящата директива следва да се прилага единствено спрямо наказателните производства съгласно тълкуването в съдебната практика на Съда на Европейския съюз (Съда), без това да засяга съдебната практика на Европейския съд по правата на човека.*”

Освен това в процеса на приемане на Директива 2016/800/ЕС изрично е поискано самостоятелно тълкуване на термина „престъпление“ от Европейския икономически и социален комитет (който е дал становище по предложението на ЕК)⁹ и Европейския парламент.¹⁰

Като следват тези тълкувания всички директиви за правата на справедлив процес трябва да се прилагат към всеки вид производство, което може да се определи като наказателно според „критериите Engel“, независимо от националната квалификация.

⁸ CEC, 5 юни 2012 г., *Lukasz Marcin Bonda (C-489/10)*, точка 37; CEC, 26 февруари 2013 г., *Akerberg Fransson (C-617/10)*, точка 35.

⁹ Становище на Европейския икономически и социален комитет относно предложението за директива на Европейския парламент и на Съвета относно процесуалните гаранции за деца, заподозрени или обвиняеми в наказателно производство, 25 март 2014 г., точка 1.5. „Комитетът е на мнение, че терминът „наказателно производство“, подобно на съдебната практика на Европейския съд по правата на човека в тази област, следва да може да се тълкува в европейското право независимо от квалификацията му в законодателството на държавите-членки. За да се гарантира най-добре тази възможност за самостоятелно тълкуване, Комитетът препоръчва текстът в събраженията на предложението за директиви, в смисъл, че защитните мерки не следва да се прилагат за административни производства, водещи до санкции, да бъде заличен.“

¹⁰ Изменения, предложени от Европейския парламент в това отношение: „(ба) Предвид съдебната практика на Съда на Европейския съюз и на Европейския съд по правата на човека, наказателното естество на производството не може винаги да се определя единствено на основата на неговото квалифициране и на санкциите, които могат да бъдат наложени в националното законодателство. За да се постигнат целите на Договорите и на настоящата директива и за да се гарантира пълно зачитане на основните права, включително тези, посочени в Хартата и в ЕКПЧ, е целесъобразно, за целите на настоящата директива, да се вземе предвид не само формалната квалификация на производството в националното законодателство, но и нейното въздействие върху живота и развитието на засегнатите деца. Настоящата директива следва да се прилага при всички случаи, когато има вероятност производството да доведе до наказателно дело (Обосновка: съображението се основава на прецедента, създаден по делото *Engel*, последван както от съда в Страсбург, така и от съда в Люксембург и подчертава необходимостта да се гарантира, че държавите-членки изцяло зачитат основните права и не допускат нарушения, даващи основания за решения на европейските съдилища); „(бс) Следователно, предпазните мерки, предвидени в настоящата директива, следва да се прилагат при необходимост във всички процедури, които биха могли да доведат до ограничителни мерки или във всички случаи до значителни последици за живота на децата и следователно да повлияят върху процесите на развитие, които оформят тяхната личност, и в случаите, когато макар и да не е наложено наказание, производството би могло да доведе до решение, което дава възможност да се разбере, макар и само имплицитно, че съответното дете е отговорно за престъплението, в което е обвинено. Във всички тези случаи прилагането на тази директива не трябва да се изключва от факта, че производството не е резултат от действия, които са квалифицирани като престъпления в националното законодателство, не се извършват в наказателен съд или предвиждат санкции, които са формално квалифицирани като наказателни в националното законодателство (Обосновка: Това съображение се основава на прецедента, създаден по делото *Engel*, последван по-късно както от съда в Страсбург, така и от съда в Люксембург, и подчертава необходимостта да се гарантира, че държавите-членки изцяло зачитат основните права и предотвратяват нарушенията, даващи основания за решения на европейските съдилища. Препращането към „такива корекции, каквито могат да са необходими“ отразява гъвкавия подход, който трябва да се приложи при прилагането на директивата по отношение на съответните случаи). Виж „Проект на законодателна резолюция на Европейския парламент относно предложението за директива на Европейския парламент и на Съвета относно процесуални гаранции за деца, заподозрени или обвиняеми в наказателно производство“ (A8-0020/2015) – Изменения 4 и 6.

**В ЗАКЛЮЧЕНИЕ, ЗА ДА СЕ ОПРЕДЕЛИ
ПРИЛОЖНОТО ПОЛЕ НА ДИРЕКТИВИТЕ НА ЕС
ОТНОСНО ПРАВАТА НА СПРАВЕДЛИВ ПРОЦЕС, Е
НЕОБХОДИМО:**

1) да се разгледат националните производства с непълнолетни в светлината на горепосочената съдебна практика на Съда на Европейския съюз и на Европейския съд по правата на човека, както и на международните и регионалните актове, ратифицирани от всички държави-членки на ЕС, по отношение характера им по същество и последиците за децата, а не само на тяхната национална квалификация;

2) да се има предвид, че съображение 3 на Директива 2016/800/ЕС относно процесуалните гаранции за деца в конфликт със закона гласи, че “on procedural safeguards for children in conflict with the law states that “въпреки че държавите-членки са страни по Европейската конвенция за защита на правата на човека и основните свободи (ЕКПЧ), Международния пакт за граждански и политически права и Конвенцията на ООН за правата на детето, опитът показва, че това само по себе си невинаги осигурява достатъчна степен на доверие в системите за наказателно правосъдие на другите държави членки.”

Тъй като другите директиви за правата на справедлив процес също съдържат подобна разпоредба,¹ това означава, че държавите-членки трябва да укрепят спазването на процесуалните гаранции, съдържащи се в тези международни инструменти, за да гарантират правилно прилагане на директивите на ЕС за правата на справедлив процес.

3) да се разбере, че е в интерес на държавите-членки на ЕС да предприемат всички необходими мерки, за да спазят своите международни ангажменти в областта на детското правосъдие, както и принципа на върховенство на правото на ЕС, за да се предотвратят нарушения, водещи до съдебни дела в ЕСПЧ и Съда на ЕС.

Директива 2012/13/ЕС относно правото на информация, съображение 7; Директива 2010/64/ЕС относно правото на устен и писмен превод, съображение 6 и Директива 2013/48/ЕС относно правото на достъп до адвокат, съображение 5.

ТЕХНИЧЕСКО ОПИСАНИЕ 7

ТО 7 – КОНТРОЛЕН ЛИСТ ЗА ПРОВЕРКА НА ПРАВОТО НА АДВОКАТ

1. ДОСТЪП ДО АДВОКАТ НА ВСИЧКИ ЕТАПИ НА ПРОИЗВОДСТВОТО ПО ДЕЛА С НЕПЪЛНОЛЕТНИ

А) ИНФОРМАЦИЯ И СЪДЕЙСТВИЕ

- Как детето получава информация за достъпа до адвокат?
- Държавата играе ли роля в предоставянето на информация на детето? (напр. обществени кампании, ...)
- Образователната система играе ли роля при предоставянето на тази информация? (напр. тази информация включена ли е в учебната програма)?
- Има ли организации и асоциации, които да действат като посредници за улесняване разпространяването на информацията?
- Ако детето е лишено от свобода, как получава информация за своите права? От кого?
- Предоставена ли е информацията на подходящ за децата език?
- Предоставя ли се информацията на майчиния език на детето или на говорим/разбираем от детето език?

В) ДОСТЪП ДО АДВОКАТ

I. Избор на собствен адвокат

- Детето има ли право да избере свой адвокат?
- Има ли механизми за улесняване избора на детето на адвокат? Как работят те?
- Ако детето няма адвокат, ще му се назначи ли автоматично такъв? Как?
- Как децата влизат в контакт с адвокатите?
- Получава ли детето някаква помощ за това? От кого?

II. Система за правна помощ

- Има ли въведена система за правна помощ на национално равнище?
- Системата достъпна ли е за деца? При какви обстоятелства?
- Как детето получава информация за съществуването на такава система?
- Има ли конкретно звено за деца, участващи в наказателно производство? Или може би младежка секция?
- В системата за правна помощ трябва ли адвокатите да преминават специализирано обучение, за да защитават/подпомагат деца?
- Ако детето се ползва от правна помощ, може ли да избере своя адвокат?
- Ако детето се ползва от правна помощ, може ли да промени адвоката по време на едно и също производство? При какви обстоятелства?
- Има ли постоянен адвокат (в съда, в бюрото за правна помощ ...), който да подпомага и съветва деца, които нямат адвокат? Той специализиран ли е областта на детското правосъдие?

С) УСТЕН И ПИСМЕН ПРЕВОД

- Може ли детето да се възползва от безплатен преводач, ако има нужда от такъв? Кога/на кои етапи на производството?
- Може ли детето да се ползва от безплатни преводи на съществените документи?

2. АДВОКАТЪТ ЗА ДЕЦА

А) СЕГАШНО СЪСТОЯНИЕ

- Имате ли сдружения на адвокати за деца във вашата страна? Ако отговорът е „да“, каква е тяхната роля?
- Адвокатите за деца работят ли в сътрудничество с други специалисти? С какви? Как?

В) РОЛЯ И МИСИЯ

- Ролята на адвоката за деца определена ли е в законодателството? Как?
- Ролята на адвоката различава ли се в зависимост от възрастта на детето и/или способността му за преценка?
- Има ли специален статут на адвоката за деца?

С) ОБУЧЕНИЕ

- Има ли обучение за адвокати за деца?
- Обучението задължително ли е?
- Обучението достъпно ли е/достъпно ли е като разходи?
- Колко дълго продължава?
- Обучението еднакво ли е и организирано ли е на национално ниво?
- Има ли непрекъснато обучение през цялата кариера на адвокатите? Какви са изискванията?
- Какви са програмата и съдържанието на обучението? Теоретично/практическо ли е (или и двете)? Изключително юридическо ли е или е мултидисциплинарно обучение с психо-социални аспекти? Обучението включва ли например измерение подкрепа/помощ за деца?
- От кого се организира (университети, адвокатски колегии, НПО или други сдружения и т.н.)?
- В обучението на адвокатите участват ли деца? Ако отговорът е „да“, как те се включват в процеса?

D) МАТЕРИАЛИ

- Съществуват ли помагала на национално равнище за ролята и мисията на адвокатите за деца (наръчници, пособия за самообучение/доклади и т.н.)?
- Съществуват ли доклади относно детските възгледи (участие) и професионалните виждания за системата на адвокатите за деца (роля, мисия, обучение и т.н.)?

3.АДВОКАТСКА ЗАЩИТА В ПРОИЗВОДСТВО ПО ДЕТСКО ПРАВОСЪДИЕ

A) ОБЩО

- Има ли задължение заподозряно/обвиняемо дете да получи адвокатска помощ? Кога/на кои етапи?
- Какво се случва, когато не присъства адвокат, а детето трябва да получи адвокатска помощ? Компетентните органи ще отложат ли изслушването, разпита, следствените действия/събирането на доказателства и т.н., по време на които детето трябва да бъде подпомагано от адвокат?
- Присъствието на адвоката протоколира ли се при всяка намеса?

B) НА РАЗЛИЧНИТЕ ЕТАПИ НА ПРОИЗВОДСТВОТО

- Детето има ли право да се срещне със своя адвокат, преди да бъде разпитано от полицията или от други правоохранителни или съдебни органи? Това право ефективно ли се упражнява?
- Може ли адвокатът за деца да присъства и да оказва ефективна помощ на своя клиент, когато детето се разпитва (съгласно член 3.3 b) от Директива 2013/48/ЕС)? Позволява ли се на адвоката да се намесва? Как? Може ли той да разговаря с клиента си, докато той бива разпитван? Адвокатът има ли право да коментира полицейския доклад и т.н.?

- Адвокатът присъства ли при провеждането от разследващи или други компетентни органи на следствени или други действия по събиране на доказателства, като например разпознаване, очна ставка или следствен експеримент (съгласно член 3.2 с) от Директива 2013/48/ЕС и член 6.3 b от Директива 2016/800/ЕС?
- Детето има ли право да се срещне със своя адвокат без неоправдано забавяне след задържане? Това право ефективно ли се упражнява (съгласно член 3.2 с) от Директива 2013/48/ЕС и член 6.3 с) от Директива 2016/800/ЕС?
- Когато детето е призовано да се яви пред съд, компетентен по наказателноправни въпроси, има ли право да се срещне със своя адвокат своевременно, преди да се яви в съда? Това право ефективно ли се упражнява (съгласно член 3.2 d) от Директива 2013/48/ЕС и член 6.3 d) от Директива 2016/800/ЕС?

C) КАКВА Е ВРЪЗКАТА МЕЖДУ АДВОКАТА ЗА ДЕЦА И НЕГОВИЯ КЛИЕНТ?

- Общуването винаги ли е лично и поверително?
- Може ли адвокат лесно да общува с дете, лишено от свобода?
- Местата за срещи удобни ли са за едно дете?
- Може ли един и същ адвокат да участва на всички етапи от производството?

D) ДЕРОГАЦИИ (ПО ОТНОШЕНИЕ ЧЛЕН 6.8 ОТ ДИРЕКТИВА 2016/800/ЕС)

- Съществуват ли дерогации относно правото да се получи помощ от адвокат? При какви обстоятелства?
- Тези дерогации често ли се използват?

4. ВИСШИТЕ/НАЙ-ДОБРИТЕ ИНТЕРЕСИ НА ДЕТЕТО

- Съблюдают ли се най-добрите интереси на детето в законодателството относно правото на достъп до/подпомагане от адвокат? Как?
- Отчитат ли се най-добрите интереси на детето, за да се оцени използването на дерогации? Как?

5. ЦЕНТРОВЕ ЗА СОЦИАЛНО-ПРАВНА ЗАЩИТА (виж Приложението [□□](#))

- Съществуват ли социално-правни центрове за защита (или подобни структури) на регионално/национално равнище?
- Ако отговорът е „да“, те работят ли? Кой работи в тях?

ТЕХНИЧЕСКО ОПИСАНИЕ 8

ТО 8 – КОНТРОЛЕН ЛИСТ ЗА ПРОВЕРКА ОТНОСНО ПРАВОТО НА ЛИЧНОСТНА ХАРАКТЕРИСТИКА/ИНДИВИДУАЛНА ОЦЕНКА

(ЧЛ. 7 ДИРЕКТИВА 2016/800/ЕС)

Този лист бе разработен от Детски кръг (Child Circle).

Той цели да помогне на държавите-членки на ЕС в разработването на вътрешни правни разпоредби относно личностната характеристика/индивидуалната оценка на деца в конфликт със закона.

1. КАК СЕ ИЗВЪРШВА ЛИЧНОСТНАТА ХАРАКТЕРИСТИКА/ИНДИВИДУАЛНАТА ОЦЕНКА?

ОБХВАТ НА ОЦЕНКАТА:

- Кой взема решение относно обхвата на оценката, като по-специално се има предвид, че е възможно „да се адаптира обхватът и съдържанието на личностната характеристика в зависимост от обстоятелствата по делото“?
- Каква е ролята на адвоката при определянето на обхвата на оценката?

ИЗТОЧНИЦИ НА ИНФОРМАЦИЯ ЗА ОЦЕНКАТА:

- Кой допринася за оценката?
- Има ли механизъм, който да позволява на адвоката да предложи източници за оценка въз основа на обстоятелствата или характеристиките на детето?

УЧАСТИЕ НА ДЕТЕТО В ОЦЕНКАТА

- Каква е последицата от това, че детето не сътрудничи?
- Как участва адвокатът?
- Какви механизми са въведени, за да се гарантира, че оценката се извършва по чувствителен за децата начин, така че да се осигури участието на детето, да се осигури разкриване на важна и релевантна информация и да се избегне отблъскването или травмирането на детето?
- Каква е ролята на адвоката в това отношение?

2. ВЗЕМАНЕ ПРЕДВИД НА ОЦЕНКАТА

ВИД РЕЗУЛТАТ:

- Резултатите от оценката предоставят ли се на детето и неговия адвокат?
- Как се споделят резултатите с адвоката?
- Кои „компетентни органи“ получават резултатите от оценката? (например правоприлагащи органи, съдии, прокурори, социални специалисти, медицински специалисти, центрове, където детето може да е задържано?)
- Чия е отговорността да се гарантира, че оценката е представена пред съдията?

ПРИЛОЖЕНИЕ

ЦЕНТРОВЕ ЗА СОЦИАЛНО-ПРАВНА ЗАЩИТА: ПЛАН ЗА ИЗПЪЛНЕНИЕ

Въведение

Този план за изпълнение има за цел да предостави насоки за националните секции на DCI, заинтересовани от създаването и/или подобряването на модела на ЦСПЗ. ЦСПЗ не е непременно отделна структура или институция, която DCI би трябвало да създаде, а по-скоро механизъм, който изпълнява специфични функции. Въпреки че ЦСПЗ изискват ресурси, за да функционират ефективно, важно е да се отбележи, че това не означава непременно отделни или големи ресурси. ЦСПЗ могат да бъдат интегрирани в рамките на съществуващи проекти и да бъдат финансирани от проекта.

Основни понятия

ЦСПЗ са структури, управлявани от мултидисциплинарни екипи, които активно предлагат на деца (под 18 години), като и на възрастни, които са изправени пред нарушения на детските им права, директен достъп до правосъдие и съответна качествена социално-правна подкрепа (включително предоставяне на информация, насочване към други доставчици на услуги, правна помощ и представителство, включително в съда).

На индивидуално ниво и за всеки отделен случай ЦСПЗ информира детето (жертва, извършител, свидетел) за неговите човешки права и осигурява ефективното им упражняване чрез предоставяне на адекватна помощ. ЦСПЗ предоставя правна помощ (чрез адвокат или юрист, който е специалист в права на детето) безплатно (на специалиста се заплаща от системата за правна помощ). По този начин децата могат активно да участват в решения, които ги засягат по взаимно съгласие и правно и да бъдат информирани относно всички аспекти на положението си (правната процедура, ролята и функцията на различните участници в производството и т.н.). Така детето може да прави информирани избори и да каже как би искало да бъде защитено, като става управител на своята защита (например, дали да признае вина или не.) ЦСПЗ отиват отвъд предоставянето на правна помощ, като подсиgurяват холистичен подход, поставящ детето в центъра чрез екип от професионалисти от различни дисциплини (правна, социална, образователна, психологична). Доколкото е възможно, ЦСПЗ гарантира участието на родителите, така че да могат да осъществят отговорностите си по защита и образование на детето си.¹

¹ КПООН, чл.3 and 5.

На общо ниво, чрез социално и колективно застъпничество, ЦСПЗ допринася за създаването на общество, съобразено с интересите на децата, което предоставя защита и възможности за овластяване на децата заедно със системата от национално законодателство и услуги, които зачитат правата на детето. ЦСПЗ насърчава структурни социални промени чрез подкрепа за приемане на закони, политики и практики, които са специфични за правата на децата и зачитат международното право и стандарти. Чрез застъпничество на практика, ЦСПЗ формулират предложения и създават капацитет за подобряване на положението на децата в тяхната социална среда, като се обръщат към властите, когато правата на децата не се зачитат. ЦСПЗ укрепват капацитета на властите да спазват основните човешки права на децата. ЦСПЗ често са първите, които установяват системни нарушения на детски права, като повишават информираността и търсят начини да спиране на нарушенията.

За да работят правилно, ЦСПЗ трябва да имат статут на независими образувания, децентрализирани, за да достигат до възможно най-много деца, състоящи се от мултидисциплинарни екипи (социални работници, адвокати, психолози, учители и други професионалисти, които са подходящо обучени). Освен правния съвет и медиацията, се предоставя и насочване на децата към услуги, в зависимост от нуждите им (здравеопазване, образование и др.) Случаите и данните в работата на ЦСПЗ се регистрират системно и се ползват за наблюдение, както и за проследяване. ЦСПЗ служат също като превантивна служба чрез предоставяне на информация за овластяване на децата.

РЕЗУЛТАТ	ЦЕЛИ	ДЕЙНОСТИ
	<p>Изграждане на капацитета на националните секции на DCI за ефективно и устойчиво прилагане на модела на ЦСПЗ</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Разработване на документ с насоки с поредица от приложения (включително помагала за обучение и помагала за управление на делата) - Обучение на обучители между националните секции на DCI - Организиране на регионални и междурегионални срещи на DCI за споделяне на опит
<p>-1-</p> <p>Моделът на ЦСПЗ е утвърден и популярен сред националните секции на DCI, донори и международната общност</p>	<p>Чрез ЦСПЗ DCI изгражда образа си, което го прави привлекателен за донорите и международната общност</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Осигуряване на координация и контрол на качеството чрез предоставяне на технически съвети на националните секции на DCI (чрез Насоки и експертен опит от подходяща целева група на ЦСПЗ) - Документиране на конкретни обещаващи практики и успешни истории от националните секции на DCI, които да се споделят чрез уебсайта и други канали - Разработване и споделяне на доклади с донори, международната общност и съответните агенции на ООН - Представяне модела на ЦСПЗ и на успешни истории на регионални и международни форуми - Набиране на средства

<p align="center">-2- Формализиран и устойчив модел на ЦСПЗ</p>	<p>Гарантиране на отчетност и привличане на правителствена и донорска подкрепа за ЦСПЗ</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Документиране на обещаващи практики и успешни истории - Изготвяне на годишни/периодични доклади - Публично разпространяване на доклади посредством медии - Представяне на модела ЦСПЗ и на успешни истории на важни междуведомствени срещи, конференции и други форуми на национално ниво - Търсене на подкрепа за ЦСПЗ от правителството и от донори
	<p>Гарантиране на отчетност и привличане на правителствена и донорска подкрепа за ЦСПЗ</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Документиране на обещаващи практики и успешни истории - Изготвяне на годишни/периодични доклади - Публично разпространяване на доклади посредством медии - Представяне на модела ЦСПЗ и на успешни истории на важни междуведомствени срещи, конференции и други форуми на национално ниво - Търсене на подкрепа за ЦСПЗ от правителството и от донори

A large rectangular box with rounded corners and a teal border, containing 30 horizontal dotted lines for writing. The lines are evenly spaced and extend across the width of the box, providing a template for text entry.

Английско издание:

Ръководство за държавите-членки на ЕС „Как да гарантираме правата на децата в конфликт със закона?“

Тази публикация е създадена с финансовата подкрепа на Програмата „Правосъдие“ на Европейския съюз и La Fédération Wallonie-Bruxelles (Белгия). **Съдържанието на тази публикация е единствено отговорност на „Международна защита за децата“ (DCI) – Белгия и по никакъв начин не може да се счита, че изразява мнението на Европейската комисия или на който и да е друг донор.**

©2018, Международна защита за децата (DCI) – Белгия. Всички права запазени. Материалите, съдържащи се в тази публикация, могат да бъдат свободно цитирани или препечатвани, при условие че се посочва приносът на източника. Исканията за разрешение за възпроизвеждане или превод на публикацията трябва да бъдат адресирани до info@defensedesenfants.be.

ISBN: 9782960214604

Графичен дизайн и печат: Julien Bertiaux (Click Click Graphics)

Коригиране на английското издание: Deirdre Kelleher (UCC Ireland)

Превод на български: Агенция Софита

Отпечатано в Белгия на 100% рециклирана хартия.

Настоящото ръководство, заедно с Практическият наръчник за адвокати за деца, е крайният резултат от проекта **„Моят адвокат, моите права“** – проект, координиран от Международна защита за деца (DCI) – Белгия и финансиран от Програмата за правосъдие на Европейския съюз.

Като се има предвид, че твърде много деца в конфликт със закона все още са жертви на нарушения на техните основни човешки права в Европейския съюз, това ръководство цели да подкрепи държавите-членки на ЕС в конкретното транспониране, прилагане и изпълнение на пакета директиви на ЕС относно правата на справедлив съдебен процес в съответствие със стандартите и принципите на детското правосъдие, установени на международно и регионално равнище.

Ръководството е разработено така, че да предостави общ преглед на правните актове, на констатираните пречки и на добрите практики в системите за детско правосъдие на няколко държави-членки на ЕС. То има за цел да служи като помагало за общи насоки относно последиците и предизвикателствата при прилагането на тези директиви на ЕС.

Предназначено е да бъде използвано от законодатели, политици и практикуващи специалисти на национално, регионално или местно ниво, които работят по прилагането на директивите на ЕС и свързаните с тях актове. То може да бъде използвано и от организации на гражданското общество и други организации, за да се отстоява правилното прилагане на директивите на ЕС.

„Няма сфера, в която нуждата от справедливост да е по-силна от тази в детското правосъдие. Неадекватни реакции, неподходящи за деца в конфликт със закона, могат да навредят на тяхното бъдеще, понякога завинаги и дори допълнително да допринесат за несигурност. Изгубени животи, срам за обществото. Залозите са фундаментални и отговорността на вземащите решения е огромна. И все пак парадоксално е, че детското правосъдие често е пренебрегвано, ако не и забравяно.

В това отношение интересът и добавената стойност на това отлично ръководство е да предостави насоки на държавите-членки за изпълнение на техните правни задължения, включващо и някои препоръки за преодоляване на общи недостатъци и пречки“.

**Предговор от Франсоаз ТУЛКЕНС,
Бивша заместник-председателка на Европейския съд по правата на
човека (ЕСПЧ)**

Финансирано от

ПРОГРАМА „ПРАВОСЪДИЕ“ НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ

Съфинансирано от
La Fédération Wallonie-Bruxelles (Белгия)

Defence for Children
DCI-BELGIUM
The worldwide movement for children's rights

www.mylawyermyrights.eu